LVIII
E
12 11.

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
LVIII
E
11
NAPOLI

好身材

PICTURÆ ANTIQUÆ CRYPTARUM ROMANARUM ET SEPULCRI NASONUM

Delineatæ & expreſſæ ad Archetypa

A PETRO SANCTI BARTHOLI ET FRANCISCO EJUS FILIO

Deſcriptæ vero, & illuſtratæ

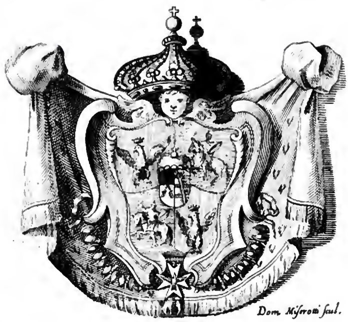
A JOANNE PETRO BELLORO

ET

MICHAELE ANGELO CAUSSEO

OPUS

Nunc primum Latine redditum, proditque abſolutius & exactius.

ROMÆ MDCCXXXVIII.

Ex Typographia S. MICHAELIS ad Ripam, Sumptibus Hieronymi Mainardi.

PRÆSIDUM PERMISSU.

SERENISSIMO
FRIDERICO
REGIO PRINCIPI
POLONIÆ
ELECTORALI SAXONIÆ &c.

HIERONYMUS MAINARDUS TYPOGRAPHUS CAMERALIS URBINAS D. D. D.

QUI ſummo nati genere inter mortales agunt, ut alios regant & juvent, neſcio quid eximium à Deo Optimo

Maximo, à quo locum, & dignitatem capiunt, obtinere conſueverunt, quod communem ſortem atque conditionem excedit. Hunc in terris conſequutus gradum, SERENISSIME PRINCEPS, ſimul ea Regiæ Celſitudini TUÆ inhæſit indoles, quæ vel ſolo adſpectu ad venerationem invitat & obſequium. Sextum decimum ætatis annum agis, & maturam prudentiam præfers, conſilio, & ratione ſpectandam. Antecedis ætatem virtute; virtutemque illuſtrant facta clariora. Sufficit noviſſe quod rectum eſt, ut operari contendas: ſubjectorum Populorum

bonum, & commoda propriam felicitatem cenſes: nec juſtitia dumtaxat commendaris, verum etiam religione, ac pietate. Tanto domi foriſque illuſtris præconio, priuſquam in Italiam proficiſcereris, Itali te probè norant: viſuſque, & uſu probatus, longe multumque famam auxiſti, & celebritatem nominis. Nimirum inclyta & Regia ſtirpe genitus ſummos majores tuos ità refers, & æmularis, ut illis gloriam augere, non ab eis mutuari videare. Ex tot ampliſsimis Regiæ Celſitudinis TUÆ ornamentis ut decus & Literæ capiant, mihique ac Typographiæ meæ per illas imper-

tias,

tias, Volumen egregium Veterum Romanorum Picturas, quotquot in antiquis Cryptis, Sepulchris, aliiſque nobilibus ædificiis inveniri potuerunt, æri inciſas, & luculentis doctorum virorum animadverſionibus illuſtratas exhibens, Regiæ Celſitudini TUÆ demiſſo, reverentique animo dico, & conſecro. Merentur id cum primis à TE cultæ & in pretio habitæ literæ cum bonis artibus, & antiquitatibus: quas quum in hoc potiſsimum opere plæclara diverſi generis monumenta juvent, & illuſtrent, non dubito, quin illæ æquo voto propitiæ tantum mihi honoris &

emo-

emolumenti ab Regia Celſitudine TUA ſint impetraturæ. Cujus potenti ac beneficæ Tutelæ me, ac Typographiam meam libens obſequens devotus addico, atque committo.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

Phil. Epiſc. Piſauren. Viceſg.

IMPRIMATUR.

Fr. Joannes Benedictus Zuanelli Ord. Præd. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

AD LECTOREM

ADMONITIO.

PICTURAS Antiquorum in Cryptis Romanis olim repertas, à PETRO SANCTI BARTOLI accuratè delineatas, ærique inciſas, nec non à PETRO BELLORIO, & MICHAELE ANGELO CAUSEO eruditis, ac doctis notis illuſtratas, publici juris rurſus facimus. Opus tamen ipſum non una de cauſſa nunc primùm prodit abſolutius, & exactius.

Enimvero eruditorum Virorum exterarum nationum, & illorum præſertim, qui Italicam linguam minime callent, implentes vota, id latine redditum exhibemus. Quod, quam fideliter, diligenterque factum ſit, ſapientium lectorum eſto judicium.

Scriptorum loci in explicationibus citati ubique diſtinctè ac ſigillatim indicantur. Verba, atque ſententiæ ad illuſtriorum, &

abſolutiorum editionum fidem, accuratè exprimuntur: ſublatis mendis, quæ in primam editionem Italicam amanuenſis oſcitantia, vel Typographi negligentia obrepſerunt. Græcorum auctorum teſtimonia græco expreſſa ſermone proferuntur, ut germana illorum ſententia, & vis pateat. Quod cum primis ab viris doctis, & veritatis amantibus exoptatum, atque petitum eſt. Æneæ Veterum Picturarum formæ, ubi oportebat, ad Prototypa ſunt exactæ. Nihil denique prætermiſimus, quod typorum nitori, egregii Operis perfectioni, abſolutæque editioni pretium conferre poteſt, unoque tempore Literariæ Reipublicæ bono omni prorſus ex parte conſulere.

Minime proinde dubitamus, quin curam & ſtudium noſtrum eruditi Lectores tot nominibus ſint probaturi; atque ita excepturi Opus, ut eidem, non favorem modo ac patrocinium, verum etiam commendationem, & laudem impertiantur.

OPERIS PROLEGOMENA.

CONSIDERANTI *mihi ſæpenumero, ac memoria repetenti, quanto olim in honore fuerit Ars pingendi, & qui ea floruerunt, illam cæteris ingenuis artibus præſtantiorem eſſe habitam, ipſique a ſapientiſſimis Ægyptiorum & Græcorum inſtitutis primas eſſe delatas, fateri neceſſe eſt. Horum primi, præterquamquod Mercurii præſcripto, qui leges Ægyptiis tradidit, ad ipſorum ſapientiſſima & arcana myſteria explicanda, delineatis depictiſque imaginibus, ſive inciſis in marmore ſimulacris, potiſſimum utebantur, decreverunt inſuper, ut ingenui dumtaxat adoleſcentes, nobilique familia oriundi huic arti operam darent, quorum e numero aſſumerentur, qui ad ſacerdotia & magiſtratus obeundos deligebantur. Apud Græcos vero Pamphili, Apellis præceptoris, auctoritas adeo valuit, ut adoleſcentulis ſummo genere natis illius artis eximiæ ſtudium dumtaxat relinquentes, lege caverint, ne quis ea ſervos imbuere auderet. Plutarchus præterea, quum prius Athenienſium Imperatorum laudes recenſuerit, necnon Themiſtocle, Pericle, Nicia, Cleone, atque Alcibiade pro dignitate commendatis, minime eos, qui præclariſſimam hanc pingendi artem profeſſi ſunt, ſilentio præterit. De Apollodoro itaque verba faciens, qui colores miſcere, atque umbris veluti eminentia efficere, quæ in tabulis pingerentur, princeps docuit: necnon Euphranoris mentionem habens, qui in picturæ certamine ad Theſeum effingendum, Parrhaſio, Niciæ, Aſclepiodoro & Pliſtheneto, Phidiæ fratri, antelatus eſt, [quorum tamen aliqui fortiſſimorum Athenienſium Ducum prælia & victorias ſuis in tabulis depinxerunt:] eorumdem patriam bonarum artium, quas ipſa invenit, expolivit, & auxit, benignam parentem atque altricem appellat, interque illas picturæ primas deſerre non dubitat:** Πολλῶν μὲν δὴ καὶ ἄλλων ἡ πόλις ἥδε μήτηρ, καὶ τροφὸς εὐμενὴς τεχνῶν γέγονε, τὰς μὲν εὑραμένη καὶ ἀναφήνασα πρώτη, ταῖς δὲ δύναμιν προσθεῖσα καὶ τιμὴν καὶ αὔξησιν· οὐχ ἥκιστα δὲ ὑπ' αὐτῆς ζωγραφία προῆκται καὶ κεκόσμηται. *Ideſt*: Profecto Urbs hæc multarum etiam aliarum mater, nutrixque benigna fuit artium: quarum alias prima reperit, inque lucem protulit: aliis honorem, vim, incrementum contulit: non minimam vero ei debet & inventionis & exornationis partem ars pingendi.

*Dictus Plutarchus in libello, cui titulum fecit: *Bellone an pace illuſtriores Athenienſes fuerint*: inter *Moralia* pag. *mihi* 345. *edit. Lut. Par.* 1624. *Tom.* 2.

Tanta fuit huic arti cum ſapientia & philoſophia conjunctio, ut qui in ea præſtiterunt, ſapientes habiti fuerint, & appellati. Hinc eſt, quod Socrates apud Xenophontem, veluti ſapientes viros, Phidiam & Praxitelem ad diſſerendum induxit. Hinc etiam Maximus Tyrius de Zeuxi & Polygnoto ſermonem inſtituens, [quorum depictas tabulas Homeri

 meri

meri poeſeos haud diſſimiles judicat, ſecundum Simonidis ſententiam a Plutarcho * *relatam, pingendi artem mutam eſſe poëſim; hanc vero picturam eſſe loquentem:] in hujuſce artis pigmentis philoſophiam agnoſcit; ac Pictores ſuis in operibus Philoſophos ſe præſtare fatetur. Divinus ille Plato auditor Socratis, qui tribus in Athenarum arce Gratiis manu ſua ſcalptis, illuſtris evaſit, nedum ex eo, quod unus omnium Apollinis oraculo ſapientiſſimus fuerit judicatus, quum antea picturæ operam dediſſet, ut Diogenes Laertius* * *refert, ad philoſophiæ ſtudia ſe contulit, & plurima hujus præclariſſimæ artis præcepta in ſuis doctiſſimis Dialogis nobis tradere non dubitavit. Apud eumdem Laertium* * *legere licet, Pyrrhonem philoſophum, a quo Philoſophi Pyrrhonii dicti, hanc quoque artem exercuiſſe. Plinius etiam, Metrodorum quemdam Athenienſem in utroque & philoſophandi & pingendi genere excelluiſſe, memoriæ prodidit.* * *Quin, quum L. Paullus de Perſe Macedonum Rege victor rediens, ab Athenienſibus philoſophiæ præceptorem ad filios erudiendos petiviſſet, nec non aliquem pingendi arte præſtantem, qui triumphi ſui ornamenta conficeret, ad opus utrumque Metrodorum delectum fuiſſe refert; quod quidem factum adeo Paullus probavit, ut, quum Urbem triumphans ingrederetur, omnibus edicto palam facere ſtuduerit.*

* Loc. laud. p.346. in fin.

* De Vit. Philoſoph. Lib. 3. ab Henr. Steph. excuſ. p.m.189.

* Ibid. lib.9. p.m. 669.

* Natur. hiſtor. lib.35. cap.11. ſect. 40. n.30.

Quamvis autem omnes fere, quos innui, ea, qua decet Philoſophos, modeſtia, ingenuam hanc artem exercuerint; nonnulli tamen ſumma animi elatione eamdem profeſſi ſunt, in eamque viri Principes profuſe nimis præmia contulerunt. De ingenti Zeuxis opulentia, ejuſque immoderata arrogantia hoc Plinius ſcriptum reliquit: * Opes quoque tantas acquiſivit, ut in oſtentatione earum Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextum nomen ſuum oſtentarit. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutati poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. *De Parrhaſio vero hoc ab Athenæo, qui ex Clearcho acceperat, memoriæ proditum eſt:* * Οὕτω δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ τῆς τρυφῆς, καὶ τῆς πολυτελείας ἤσκεῖτο, ὡς δὲ Παῤῥάσιον τὸν ζωγράφον πορφύραν ἀμπέχεσθαι, χρυσοῦν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα, ὡς ἱστορεῖ Κλέαρχος ἐν τοῖς βίοις. *Ideſt:* Sic vero apud antiquos promiſcuos fuit ſumtuoſus luxus, ut Parrhaſius pictor aliquando purpura indutus, capiti auream coronam impoſuerit, quod a Clearcho in Vitis eſt proditum. *Licet autem voluptariam prorſus vitam ageret, nihilominus ſe virtutem conſectari gloriabatur, atque a ſe depictis tabulis hæc inſolenter adſcribere conſuevit:* *

* Natural. hiſtor. lib. 35. cap. 9. ſect. 36. num.2.

* Lib.12. Deipnoſophis p. mihi 543.

Ἁβροδίαιτος ἀνὴρ, ἀρετήν τε σεβῶν τάδ' ἔγραψε
Παῤῥάσιος, κλεινῆς πατρίδος ἐξ Ἐφέσου. *Ideſt:*

Delicatus vir, atque virtutis cultor hoc pinxit
Parrhaſius, cui patria eſt inclyta Epheſus.

* Ibidem.

Seque pictorum omnium Principem appellans, tantum cæteros omnes pingendi arte præſtitiſſe, ut nemo ſibi deinceps par eſſe poſſet, glorioſe nimis prædicabat.

Po-

Polygnoto præterea, qui celeberrimum Apollinis Delphici templum atque Athenarum porticum depinxit, hujuſmodi tributum fuiſſe præmium, Plinius tradidit *: Amphyctiones, quod eſt publicum Græciæ Conſilium, hoſpitia ei gratuita decrevere. *Revera illa Athenienſium porticus, quæ Poecile a rerum varietate, quæ in ea depictæ fuere, appellata eſt, tot rerum geſtarum monumentis, ac vetuſtatis exemplis abundabat, ut amplam Zenoni philoſophandi materiam præbuerit, idemque ex ea eruditiſſima ſuarum orationum argumenta deſumſerit.*

* *Natural. hiſt. lib. 35. cap. 9. ſect. 35.*

Profecto Apelles nullum majus Alexandri Macedonis in eum benevolentiæ & exiſtimationis indicium optare poterat, quàm ut pulcherrimam Campaſpem, ſumme a ſe dilectam, dono ab illo acciperet. Hinc Plinius de eodem inclyto Principe hac ſuper re ſcriptum reliquit: * Magnus animo, major imperio ſui, nec minor hoc facto, quam victoria aliqua; quippe ſe vicit, nec thorum tantum ſuum, ſed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem reſpectu motus, ut quæ modo Regis fuiſſet, modo Pictoris eſſet.

* *Ibid. cap. 10. ſect. 36. n. 12.*

Demetrius ille, qui ob inſignem in expugnandis urbibus virtutem Poliorcetes, ideſt urbium expugnator dictus eſt, tantum Picturæ honorem habuit, ut Rhodon inſulam obſidione ſolverit, ſicut Plutarchus in ejus vita refert, ne pictam quamdam Protogenis Caunii tabulam, pulcherrimum Jalyſum, Solis & Rhodi Nymphæ filium, exhibentem, [ſeptuenne quidem opus,] violaret. Quin etiam, quum urbs adhuc obſidione cingeretur, Protogenes vero in ſuburbano hortulo ſuo, hoceſt Demetrii caſtris, maneret, nec eum armorum & militum ſtrepitus ab opere avocaret; Accitus a Rege, *Plinius narrat,* * interrogatuſque, qua fiducia extra muros ageret, reſpondit, ſcire ſe, illi cum Rhodiis bellum eſſe, non cum artibus. *Magnam profecto confidentiam ſummus ille vir, ſua neſcio virtute an Principis magnanimitate fretus, præſetulit; qui etiam ei, ne quod in periculum incideret, militum præſidium attribuit: & cujus depictis tabulis pepercerat, eum incolumem ſe poſſe præſtare gaudebat; quumque ſæpiſſime Protogenem inviſeret, ut ſe totum Pictori traderet, victoriæ deſiderium deponere viſus eſt.*

* *Ibidem n. 20.*

Neque maximis dumtaxat præter fidem honoribus inſignes in hac arte viri decorati fuere; pluris aurea illa ſæcula virtutem faciebant, quàm ut eam ſatis extollere poſſe crederent. Principes honoribus & præmiis, quæ principes viros decent, illam proſequebantur; Populi vero civibus ſuis gratiam referendam eſſe ducebant, qui præclaris operibus immortale patriæ decus pepererant. Hinc factum eſt, ut complures civitates illuſtrium virorum depictas tabulas penes ſe habere, honori ſibi ducerent; magiſque ob illas, quàm ob alia quæque gloriarentur: ſicuti Elæa, & Coos ob Veneres ab Apelle pictas: Rhodos ob Jalyſum, admirabile ac prope divinum Protogenis opus; & Syracuſæ ob equeſtrem Agathoclis pugnam, in Minervæ templo depictam.

Ingens pecuniarum vis, quam veteres in picturas erogarunt, vix fidem

ſidem merere videtur. Tria tantum exempla adducam ex Plinio, qui alia bene multa refert. Hic itaque de Alexandri Magni effigie, Jovis ſulmen tenentis inſtar, ab Apelle picta, mentionem faciens, hæc ait: * Pinxit & Alexandrum Magnum, ſulmen tenentem, in templo Epheſiæ Dianæ * XX. *talentis auri*. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam eſſe. *Maximum profecto pretium; quum enim aureum quodque talentum decuplo tanto pluris, quàm talentum Atticum æſtimaretur; hoc autem ſexaginta argenti libras valeret, eodem Plinio teſte, hoc eſt, ut vernaculo utar ſermone, ſexcentos* ſcutatos; *viginti auri talenta, ſi ad Romanæ pecuniæ æſtimationem redigas, viginti ſupra centum* ſcutatorum *millia conficiunt. Plinius idem, Apellis etiam in æmulos benignitatem referens, hæc narrat:* * Apelles & in æmulos benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi conſtituit. Sordebat ille ſuis, ut plerumque domeſtica; percontantique, quanti licitaretur opera effecta, parum neſcio quid dixerat; at ille: * *quinquaginta talentis* (*nempe triginta ſcutatorum millibus*) popoſcit, famamque diſperſit ſe emere, ut pro ſuis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem; nec, niſi augentibus pretium, ceſſit.

* *Ibidem lib. 35. cap. 10. ſect. 36. num. 15.*

* Harduinus ad hunc locum *viginti talentis* legit, eraſa voce *auri*. Mox addit; *Talenta Attica argenti intellige, quorum viceno moneta Gallicæ efficiunt libras* 48000.

* *Ibidem n. 13.*

* Harduinus ad hunc locum, *quinquogenis talentis* legit: & in notis ſubdit: *Attica talenta intellige, Gallicæ monetæ libras, ſeu florenos* 120000.

Aſclepiodorum, Apelli æqualem, dignum etiam a Mnaſone Elatenſium tyranno pretium tuliſſe, ex eodem accepimus. Huic, *inquit ille*, * Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos * *minas trecentas. Quælibet mina ex denariis centum conſtabat, ideſt* decem ſcutata: *trecentæ autem minæ conficiunt tria* ſcutatorum *millia: quod ſi rationem ſubducas, tabulæ pretium ad ſex & triginta* ſcutatorum *millia perveniſſe intelliges. Quid denique de Ariſtide Thebano pictore dicam, qui Apellis quoque tempore floruit? cujus, ut laudatus Auctor refert,* * unam tabulam *centum talentis* Rex Attalus licitatus eſt. *Nempe ſexaginta* ſcutatorum *millibus*.

* *Ibidem n. 21.*

* Ad hunc locum ſic Harduinus: *Minæ ſingulæ centenis denarii æſtimantur. Itaque tricenæ, tribus denariûm millibus: ſive, quod idem eſt, ſeſtertiûm millibus duodecim; Gallicæ monetæ libræ ſunt* 1200

* *Ibid. n. 19.*

Verum non Ægyptii, Græcique tantum, ſed Romani quoque præclariſſimam hanc artem plurimi ſemper facere præſetulerunt, eamque ſumma omnium laude, eodem Plinio teſte, * *excoluere. Q. Fabius, quum illuſtres Majorum titulos nihil moraretur, quos illi magiſtratibus recte gerendis, & victoriis ſibi pepererant; Pictoris cognomen nobiliſſimæ familiæ ſuæ indidit; atque ab U. C. anno CCCCL. tabulis, in Deæ Salutis templo manu ſua depictis, nomen ſuum inſcripſit. Turpilium Equitem Romanum læva manu pingere conſueviſſe, Plinius* * *refert; quod quidem, inquit ille, ſuperiori memoria nemo nec vidit nec audivit. Aterium Labeonem Prætorium, necnon Galliæ Narbonenſis Proconſulatu functum, hujus etiam artis ſtudioſiſſimum ſuiſſe accepimus. Qu. denique Pedius, nepos alterius Q. Pedii viri conſularis triumphaliſque, cohæredis a Julio Cæſare Dictatore una cum Auguſto ex quadrante inſtituti, quum natura mutus eſſet, oratoris Meſſalæ affinis ſui conſilio, ejuſdemque Auguſti permiſſu, huic arti operam dedit; de quo Plinius:* * Puer, *inquit*, magni profectùs in ea arte obiit,

* *Ibid. cap. 4. ſect. 7.*

* *Ibidem.*

* *Ibidem.*

Apud

Apud Romanos quoque Principes præclariſſima hæc pingendi ars locum ſuum obtinuit; & quorum manus ſceptra & palmas tractare conſueverunt, peniculum interdum arripere, ac tabulæ admovere non detrectarunt. Neronem, ſextum Romanorum Imperatorem, huic arti operam dediſſe, Svetonius refert. Felicem illum, ſi ingenuum hoc animi ſolatium in reliquum vitæ tempus ſibi paraviſſet; neque de recta virtutis ſemita, quam ab initio ætatis iniverat, unquam deflexiſſet. Hadrianum Picturæ, Sculpturæ, & Architecturæ ſtuduiſſe, Dio* & Capitolinus literis tradiderunt. M. Antoninum, cognomine Philoſophum, huic etiam arti vacaſſe, apud eumd. Capitolinum* legere eſt. Aurelius Victor, ejuſdem perſtudioſum Alexandrum quoque Severum fuiſſe, narrat. Denique Theodoſius junior, Theodoſii Magni nepos, ut refert Zonara,* in maximi Regni occupationibus hujus artis ſtudium non intermiſit.*

Picturæ primum Romæ decus eſſe additum poſt ſubactam a L. Mummio Achajam, auctor eſt Plinius. Tabulis autem externis, *inquit ille**, auctoritatem Romæ publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque, quum in præda vendenda Rex Attalus* VI. M. ſeſtertiûm emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum Patrem continentem, pretium miratus, ſuſpicatuſque aliquid in ea virtutis, quod ipſe neſciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro poſuit; quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. *Si notas illas* VI. M. ſeſtertiûm *interpetrari velis* ſeſtertia ſexagies, *efficiunt centum quinquaginta* ſcutatorum *millia; ſin autem* ſeſtertiis ſexcentis, aut ſexcentis millibus *legere placet, reddes hanc ſummam decuplo minorem, nempe quindecim* ſcutatorum *millia: quæ quidem pecuniæ ſummula nullo pacto Mummio admirationem attuliſſet, habita pretiorum ratione, quibus in Græcia tabulæ venibant.*

*Plinius præterea, ſæpe antea laudatus, in narratione, quam de illuſtribus Pictorum tabulis inſtituerat, hæc inſuper addit de Tymomacho Byzantio, qui ſub Julio Cæſare floruit:** Tymomachus Byzantius Cæſaris Dictatoris ætate Ajacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis æde poſitas,* *octoginta talentis* venundatas. *Scilicet octo & quadraginta* ſcutatorum *millia. Quum Divus Auguſtus Venerem exeuntem e mari, quæ Anadyomene vocatur, (quam Apelles morte præventus inchoatam Cois reliquerat, nec unquam illius inferiorem partem qui reficeret, reperiri potuit,) in delubro Patris Cæſaris veluti generis Parentem, dicare vellet, pro ea Cois* centum talenta *ex pendendo tributo, (nempe ſexaginta* ſcutatorum *millia) remiſit. Venerem hanc Apellis, pictam ad exemplar Phrynes, quum in Eleuſinorum Panagyri, ſpectante univerſa Græcia, nudaſſet corpus ſuum, & in mare ſoluta coma deſcendiſſet, ſcribit Athenæus.* M. Agrippam quoque tabulas duas Ajacis & Veneris mercatum eſſe a Cyzicenis** H.-S. XII. M., *idem Plinius refert.* Scilicet quinquaginta ſupra centum* ſcutatorum *millia, ſi* ſe-

* *In Nerone cap. 53. Edit. Seb. Gryph. 1548.*

* *In Hadriano: inter auct. Hiſ. Aug. p. m. 32. edit. Seb. Gryp. 1551.*

* *In M. Ant. Philoſop. ibid. p. 107.*

* *Annal. tom. 3. edit. Baſi. 1557 p. m. 37.*

* *Natur. hiſt. lib. 35. cap. 4. ſect. 8.*

* Apud Harduinum vero ſic: VI. *ſeſtertiûm*: hoc eſt, inquit idem in notis, *ſexies centenis ſeſtertiûm millibus; monetæ Gallicæ libras ea efficiunt omnino* 60000.

* *Lib. 35. c. 11. ſect. 40. n. 30.*

* Ad hunc locum ſic Harduinus: *Monetæ Gallicæ libras hæc omnino efficiunt, ſive ſlorenos* 192000.

* *Deipnoſoph. Lib. 13. Cap. 6. Edit. Lugd. 1657. p. m. 591.*

* Apud Harduinum vero ſic: XIII., hoc eſt, ut idem ad hunc locum ait: *denariûm tribus millibus*: ſive, quod idem eſt, *ſeſtertiûm duodenis millibus: Gallicæ monetæ libras faciunt* 1200.

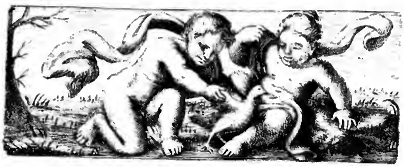
* *Natur. hiſtor. lib. 35. cap. 4. ſect. 9.*

ſi ſeſtertia centies vicies *interpretari placet, ut ſupra dictum eſt; ſin aliter, erunt tantum quindecim* ſcutatorum *millia. Denique Archigalli pictura (nempe Principis Sacerdotum Cybeles magnæ matris Deùm) Parrhaſii opus, quam adeo Tiberius Princeps adamavit, ut cubiculo ſuo incluſam teneret, LX. ſeſtertiis æſtimata eſt*. Nempe centum quinquaginta* ſcutatorum *millia, ſi æſtimatio, quam primam poſuimus, tibi arridet; ſin altera, quindecim millia tantum.*

Sed nos tempus eſt bujus Proœmii facere finem; ſatis enim mihi diſſeruiſſe videmur, ut, quanti fieret a veteribus ars pingendi, oſtenderemus: ſimulque quanti a nobis faciendæ ſint illuſtres hujus artis reliquiæ, quæ paucis ab hinc annis in Exquiliis, *& Cryptis Romæ viſebantur: de quibus modo ſermonem habebimus. Quæ quidem quantæ ſint æſtimationis, vel ex hoc intelligi poteſt, quod Carolus* Maratti, *alter ætatis noſtræ Apelles, ſumma diligentia ac voluptate ſæpiſſime eas inſpiceret.*

Hinc Petrus Santi Bartoli, *qui multis præclaris operibus illuſtre ſibi nomen peperit, quum recte hoc intelligeret, illas delineandas & incidendas ſuſcepit, eo conſilio, ut eaſdem eruditiſſimi Johannis Petri* Bellori *ſtylo illuſtratas, denique communi literarum bono publici juris faceret. Verum, quum* Bellorius *ſumma literarum jactura diem ſuum obiviſſet, nec ita multo poſt laudatus Petrus* Bartoli *adverſæ fortunæ ictu de vita deceſſiſſet, opus incoatum dumtaxat reliquit. Franciſcus itaque* Bartoli, *patris veſtigiis inſiſtens, quum opus ad exitum perduxiſſet, illud in publicum edere, pergratum Literariæ Reipublicæ ſe facere exiſtimavit. Denique Michaëlangelus* Cauſeus de la Chauſſe *ſuas in quaſdam alias veterum tabulas, in Cryptis Romæ repertas, elucubrationes addidit; de quibus quoniam ſatis dictum eſt, ad explicationem* Tabularum *tandem accedamus.*

* Sive, ut ait Harduinus ad hunc locum, *LX. ſeſtertium milibus: Gallicæ monetæ libris, ſeu florenis, ut ajunt,* 6000. Apud Plin. *lib.* 35. *c.* 10. *ſect.* 36. *n.* 5.

TABULA · I ·

Digitized by Google

ANIMADVERSIONES
MICHAELIS ANGELI CAUSEI
DE LA CHAUSSE PARISINI
AD
PICTAS VETERUM TABULAS
IN CRYPTIS ROMÆ REPERTAS.

Celeberrimæ apud veteres Titi Veſpaſiani clariſſimi Romanorum Principis Thermæ fuerunt, quarum reliquiæ in Exquiliis ad S. Petri in Vinculis adhuc ſuperſunt; atque haud longe a Nymphæo ejuſdem Titi (ſeptem aulas vulgo appellant) ad uſque Ædem S. Luciæ, vulgo in Silice, ſeſe porrigunt. Hic itaque apud eaſdem Thermas regiæ illius Principis ædes ſurgebant; quarum inter præcipua ornamenta ſummo apud omnes in pretio habebatur nobile Laocoontis ſimulacrum, cujus pro dignitate Plinius meminit*; quodque ſub Leone X. inventum, idem Pontifex ad Vaticani pontificios hortos deportari curavit. Eodem autem in cubiculo, ubi prædictum e marmore ſimulacrum repertum eſt, hæc depicta quoque tabella omnium in ſe oculos convertebat.

* *Natural. hiſtor. Lib. 36. cap. 5. ſect. 4.*

TABULA I.

Pictura in Titi Veſpaſiani ædibus inventa.

Si nulla apud veteres Scriptores de Græcorum & Romanorum depictis tabulis præconia extarent, quibus illi horum ſplendori luculenter conſuluerunt; hæc profecto, quam modo exhibemus, tabella ſat nobis præberet argumenti, quantum hac pingendi arte inſignes illi viri præſtiterint, ſimulque eos omni laudum genere dignos oſtenderet. Hinc Hannibal Caraccius, qui præclariſſima hac arte ita excelluit, ut nihil poſteris, quod amplius deſiderare poſſent, reliquum fecerit, nedum quod majoribus inviderent, manu ſua tabulam illam delineare voluit; quæ quidem tanti Viri delineatio in Muſeo Canonici Victorii, inter alias nonnullas celeberrimorum Pictorum adhuc aſſervatur: ex qua etiam, veteri exemplari diuturnitate temporis expuncto, præſens tabula deſumta eſt.

Nemo eſt, quem lateat, illuſtre Coriolani facinus, qui *maximi animi, & altiſſimi conſilii vir*, ut ait Valerius Maximus,* quum iniquiſſime domo ejectus ad Volſcos tunc Romanis infeſtos confugiſſet,

* *Lib. 5. cap. 4.*

ſet, benigne ab eis exceptus, brevi ſummum apud illos imperium adeptus eſt; ac frequenter Romanorum exercitibus fuſis, victoriis aditum ad Urbis mœnia Volſco militi ſtruxit. Ex adeo propinqua hoſtium obſidione magnus Civitati timor eſt injectus. Miſſi itaque ſemel & iterum de pace ad Marcium oratores; quumque Romanus Populus, qui reo non pepercerat, ad exulem ſupplex ire non detrectaſſet, atrox tamen reſponſum retulit, nulloque pacto illius animum flectere, atque ab incepto deterrere valuit. *Miſſi ad eum deprecandum Legati*, inquit Valerius *, *nihil profecerunt. Miſſi deinde Sacerdotes cum infulis, æque ſine effectu redierunt. Stupebat Senatus: trepidabat Populus: viri pariter & mulieres exitium imminens lamentabantur*. In tanto itaque omnium civium diſcrimine, Veturia Coriolani mater, & Volumnia uxor ejus duos parvos ex Marcio ferens filios ſecum, hoſtium caſtra petierunt: quò ubi ventum eſt, ſimul ac filius matrem aſpexit: * *Expugnaſti*, inquit ille, *& viciſti iram meam, Patria, precibus hujus admotis: cujus utero te, quamvis merito mibi inviſam, dono*; ſtatimque ipſe, abductis ex agro romano legionibus, retro ab Urbe caſtra movit. Videre itaque eſt Coriolanum *num.* 1., qui dextera haſtam tenens, læva nititur clypeo, & Matris allocutionibus aures videtur præbere: indutum bicolori thorace, croceo & puniceo: necnon militari more, breviori tunica crocei pariter coloris: denique rubro amictu veluti præcinctum. Veturia vero mater *num.* 2. muliebri ſtola, quæ uſque ad imos pedes demiſſa eſt, crocei æque coloris, induitur: caput fronte tenus obvolutum eſt linteo quodam cæruleo. Uxorem autem *num.* 3. albida talaris tunica, & puniceus amictus tegit. Alia denique mulieris effigies *num.* 4., quæ cubito innititur, oblonga pariter tunica cærulei coloris induitur.

* *Ibidem.*

* *Apud. eund. ibid.*

TA-

Digitized by Google

Digitized by Google

TABULA II.

In Thermis Titi quædam ſubterranea conclavia deprehenſa.

HAud procul a Nymphæo prædicto, quod *ſeptem aulas* vulgo vocant, (quæ fortaſſe fuerunt cellæ quædam dictæ caldariæ, frigidariæ, ac tepidariæ pro vicinis proximis Titi Thermis de more conſtructæ,) quodam in horto prope Amphitheatrum Flavium, (vulgo Coloſſæum dictum a Coloſſo, qui poſitus olim a Nerone in Aureæ Domus veſtibulo ſtetit e regione ejuſdem Amphitheatri prope Sacram Viam, qua clivo aſcenſus erat in Palatinum collem,) ſplendidas quaſdam veterum ædificiorum reliquias præterito ſæculo inventas accepimus: quæ quidem ædificia ad eaſdem Thermas fortaſſe ſpectarunt; quas Trajanum, Hadrianum, eorumque in imperio ſucceſſores auxiſſe, additiſque ſignis & picturis exornaſſe, Nardinus * refert. In his autem, quum repurgaretur locus, quamplura conclavia, & concameratæ cryptoporticus, pictis tabulis & vermiculato emblemate exornatæ, deprehenſæ ſunt; additis inſuper picturas inter & emblemata modico intervallo diſcreta variis plaſticis toreumatis: quarum denique pavimenta lithoſtrata erant, parvulis ſcilicet coagmentata marmorum cruſtis.

* *Rom. ant. Lib. 3. cap. 10.*

In quorum primo hæc pictura inventa.

In præcipuo autem prioris conclavis loculamento, quod in hac ſecunda tabula exhibemus, pulcherrimam Apollinis imaginem ex vermiculato emblemate confectam, tamquam penicillo depictam, videre erat: qui quidem Apollo lauro redimitus, & cœrulea chlamyde indutus, quam fibula lævo humero ſubnectit, inſtrumentum quoddam muſicum, quod ſeptem ex fidibus conſtat, lyræ haud abſimile, leva manu pulſat. Baſi præterea ſuperimpoſitus aſpicitur in orbiculata quadam ædicula magnifice extructa, cujus pondus quatuor ex corinthio genere columnæ ſuſtinent: cui quoque laureæ phaleræ non parvum afferunt ornamentum. Neque hoc abs re; laurus enim, quum poeſis & divinationis ſymbolum eſſe dicatur, ideo Apollini dicata fuit; quin veteres, ſi quis lauri frondes ſub pulvillo capiti ſubjectas habuiſſet, eum vera ſomnia noctu viſurum putabant: Vates autem, ea veſcentes plurimum habere auxilii ad futura colligenda, exiſtimabant. Prætetea ex ejuſdem crematæ ſtrepitu ventura ſe præſentire poſſe autumabant; fragoſius enim combuſta felicitatem portendere credebatur: contra, ſi tacita conflagraſſet, triſte erat augurium, ut ex Tibullo, Propertio, Lycophrone, aliiſque ſcriptoribus colligi poteſt. Aliam a prædictis Ovidius rationem affert, ſcilicet quod ſicut laurus perenne viret, & quocumque anni tempore frondet, ſic Apollo imberbis ſemper, & nunquam ſeneſcens, ſemperque comatus fingitur; hinc intonſum veteres appellarunt.

* *Lib. 1. Metam. ver. 565.*

* *Utque meum intonſis caput eſt juvenile capillis,*
Tu quoque perpetuos ſemper gere frondis honores.

Athenienſes præterea ſeptimo quoque Lunæ die, hymnum in honorem Apollinis decantantes, laurum ſolemni pompa deferre conſueviſſe, Proclus in Heſiodo memoriæ prodidit, ut narrat Voſſius. Orbiculata præterea ædicula orbicum Solis curſum, qui idem cum Apolline Deus eſt habitus, nobis repræſentat: ejus cyanea chlamys cœruleum cœli colorem indicat: quatuor columnæ quatuor anni tempora; ſeptem fides muſici inſtrumenti, quod pulſat, ſeptem pariter globorum certum motum demonſtrat.

Duo præter explicatum eodem in conclavi extructa erant loculamenta; quorum alterum vermiculata pariter emblemata exornabant, quæ ſemihominum, monſtrorumque figuras exhibebant; in altero quædam veterum ædificia depicta viſebantur.

Aliud præterea ſpectabatur conclave, cui quatuor depictæ tabulæ, Adonidis fabulam exhibentes, ornamento erant, quarum exemplaria inter cætera veterum monumenta illuſtris de Maximis Familiæ adhuc aſſervantur; illam enim antiquitatum ſtudioſiſſimus Cardinalis Camillus inſignis Muſei ſui hæredem teſtamento reliquit.

TA-

Digitized by Google

· TABULA · III ·

TABULA III.

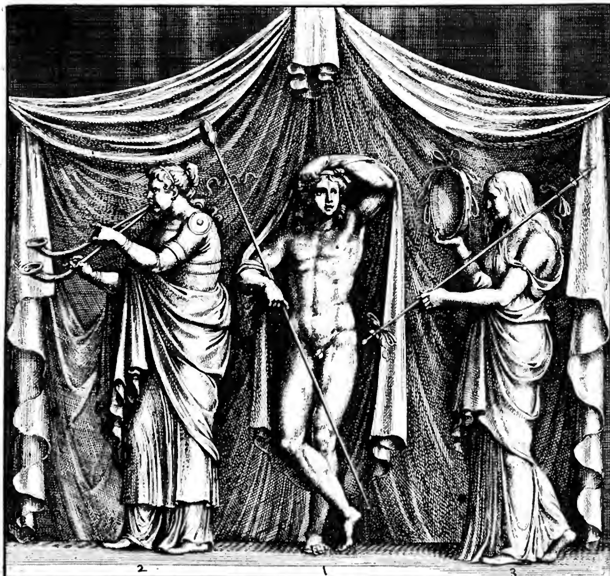
In altero conclavi in eiſdem Titi Thermis, quatuor, quæ ſequuntur, ſpectabantur depictæ tabulæ; ac primum hac, in qua fabuloſus Adonidis ortus exhibetur.

FAbuloſus Adonidis ortus neminem profecto latet, cujus mater Myrrha, quum, nefando Cynaræ Cypriorum Regis patris ſui amore capta, nutricis auxilio cum illo, ignorante quod filia ſua eſſet, concubuiſſet die ſolemni Cereris, quo mater ejus operata ſecubabat a viro, patris thalamo plena inceſto concubitu exſceſſit. Poſtquam vero pater filiam eſſe reſcivit, pudore coactus eſt ferro ſtricto eam inſequi. Ipſa metu territa in Arabiam profugiens, feſſa apud Sabæos requievit, ibique Deorum miſericordia in arborem, quæ ejus nomen retineret, mutata eſt: ex qua tamen, licet in arborem verſa, ut refert Ovidius,* ſciſſa cortice nimio Solis ardore, puerulus naſcitur, quem Adonidem cognominant, quem etiam Najades excepere eo prorſus pacto, quo in hac tabula licet aſpicere.

* *Met. lib. 10. fab. 9. & 10.*

Primùm itaque parietem, qui a tergo eſt, cœruleum veſtit aulæum eo diſpoſitum ordine, ut Veneri Nymphiſque tentorium quoddam excitatum videatur. Nympharum altera *num.* 1. genu ſubmittens (cujus pectus lævumque brachium denudatum, reliquum verò corpus croceo extrinſecus, ſubtus albido linteo velatum aſpicitur,) infantem *num.*2. de ſtipite Myrrhæ vix in lucem editum utraque manu protendit, & Veneri offerre velle videtur. Stat Dea *num.* 3. læva manu arborem Myrrham, dextera regale ſceptrum tenens: eſt illi caput diademate ornatum, comti capilli, quorum fimbriæ mira elegantia in humeris criſpantur: corpus pube tenus ſeminudum apparet, reliquum ſubalbido extrinſecus, intus candido tegitur linteo, quod e dextero brachio pene ad talos uſque flexuoſe decidit. Oculos in puerulum Venus intendit, ejuſque vicem miſereſcere videtur. Altera dextrorſum Nympha *num.*4. lævam manum, colloquenti ſimilis, elatam tenet: talari albaque & ſine manicis de more tunica induitur: viride præterea linteum ei a lateribus dependet, quo dextera manus obtegitur. Videre denique eſt Venerem & Nymphas tum hujus tabulæ, tum ſequentium, utroque in brachio aureas armillas gerere.

TABULA IV.

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

TABULA IV.

Altera ejuſdem Conclavis tabula, in qua Adonidem ſub imagine Bacchi videre eſt.

Altera hæc depicta tabula, cui cœruleum pariter aulæum retrorſum eſt ornamento, tres præfert imagines. Stat medius adoleſcentulus quidam *num.* 1. ſine tegmine, tempora lauro redimitus: lævo brachio ſupra caput elato candidum innectitur pallium, quod per dorſum a vertice dependens alterius brachii cubito involvitur: dextera vero thyrſum retinet. Dextrorſum autem & ſiniſtrorſum binas videre eſt mulieres, ſeu Bacchas, quarum altera *num.* 2. colligatis partim crinibus, partim ſolutis, candida tegitur ſtola ad veſtigia uſque demiſſa; ſuper quam aliam ſubalbidam induit pallam, media crura pertingentem: geſtatque viridem amictum, qui lateribus dextroque brachio involvitur. Eſt illi præterea pectus lævumque brachium croceo cingulo præcinctum; nec non orbicus quidam ornatus lævo in humero, crocei pariter coloris: binas denique tibias manibus gerit, easque ori admotas inflat, digitiſque partim adductis partim reductis temperat. Tibiis autem ideo in Orgiis veteres ceciniſſe ſcriptum reliquit Phurnutus, * ut quorumdam populorum mores referrent, qui ad tibiam vindemias agere conſueverunt. Χρῶνται inquit, δὲ πολλοὶ καὶ αὐλοῖς παρὰ τὴν συγκομιδὴν τοῦ καρποῦ, καὶ ἄλλοις τοιούτοις ὀργάνοις. *Tibia autem in uſu eſt apud pleroſque, quando uvas decerpunt, botroſque colligunt.* Baccharum vero altera *num.* 3. crine fluxo, tympanum ſeu crepitaculum dextera quatit: quo pariter veteres in Orgiis, ut refert Athenæus, utebantur: læva thyrſum ſive ferulam detinet. Hæc autem talari ſine manicis tunica punicea induitur; illique eſt inſuper croceus amictus, qui e lateribus ad genua uſque dependet.

* *Lib. de Nat. Deor. cap. 30. cui tit. De Baccho.*

Animadvertendum præterea eſt, hujus picturæ auctorem ſub imagine Bacchi Adonem nobis exhibere voluiſſe; neque abs re; Adonis enim idem cum Baccho Deus eſt habitus juxta Auſonium *:

Βάκχος ἐνὶ ζωοῖσιν, ἐνὶ φθιμένοις Ἀϊδωνεύς. Ideſt:
Bacchus ſum in vivis, in defunctis Aidoneus.

Et alias *:

Ogygia me Bacchum vocat:
Oſirin Ægyptus putat:
Myſtæ Phanacen nominant:
Dionyſon Indi exiſtimant:
Romana Sacra Liberum:
Arabica gens Adoneum:
Lucaniacus Pantheum.

Quod quidem cum Plutarchi * ſententia apprime facit; qui Adonem eumdem ac Bacchum habitum fuiſſe docet; ideoque ſimillimis qui-

* *Epig. 28.*

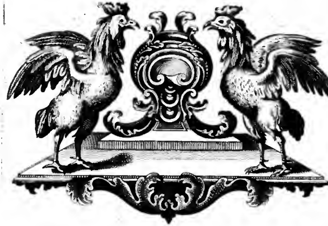
* *Epig. 29.*

* *In Sympoſiac. Lib. 4. quæſt. 5. edit. Lutet. Pariſ. 1624. pag. m. 671.*

quibuſdam cæremoniis in utrorumque Sacris veteres uſos fuiſſe ſcribit. Hinc eſt, quod proxima tabula tres Charites exhibentur; quas Veneris & Liberi filias eſſe quidam arbitrarunt, ut refert Servius ad illum Vergilii locum: * ———————— *at memor ille Matris Acidaliæ*. Illas harum auctor tabularum Veneri Bacchoque, quos priores exhibent tabulæ, ſaltantes addidit, veluti parentum lætitiam proſequi viderentur. Laurus denique, quo Adonis caput redimitur, illum cum Apolline & Sole eumdem eſſe, juxta Macrobii * ſententiam, palam facit.

* *Lib. 1. Æneid. verſ. 724.*

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 21.*

Dom. Myſron ſculp.

TA-

TABULA V

TABULA V.

Tertia ejuſdem Conclavis tabula, in qua Charites chorum ducentes exhibentur.

QUinta hæc Tabula tres Nymphas; ſive potius Charites, pedibus choreas plaudentes complectitur: quarum quidem corporum motiones atque geſtus venuſtiſſimi videntur. Illarum enim altera, *n.* 1. poſtica corporis parte ſuperne denudata, croceum quoddam linteum, ſubtus candidum, gerit; quod dextero ab humero dependens, vehementiori deinde ſaltationis motu concuſſum, & ventulo inflatum, ad lævam, detecto dorſo, rejicitur; ac denuo ad dexteram revocatum coxendices cruraque ſuperintegit. Altera vero *n.* 2. brachiis nuda, lævaque coxa & crure, & cingulo pectori ſuccincto, ſubalbidam talarem induit tunicam. Tertia denique *n.* 3. oblonga tegitur

gitur

gitur viridi palla , pectori pariter colligata. Harum ambæ candidi cujuſdam recinii fimbriis brachiis quoque detinent, quod ventulo huc illuc veluti impulſum molliter per auras volitat.

Gratiæ autem Veneri præ cæteris Diis a poetis attributæ fuere, qui & eas nudas finxerunt; licet apud priſcos homines veſte velatas illas effingi conſueviſſe, Pauſanias * tradat . Suum inſuper habebant & Gratiæ templum apud Eleos Græciæ populos, ut idem Pauſanias refert. *Simulacra*, inquit ille*, *lignea ſunt, veſte inaurata: facies, manus, & pedes e candido marmore*. Hinc eſt, quod Horatius *decentes* illas appellat, quum eaſdem adventante Veris tempore cum Nymphis ſub noctem chorum ducentes, commodis ſane verbis depingit*, eo prorſus pacto, quo hac in tabula videre eſt.

Solvitur acris hyems grata vice Veris, & Favoni:
Trahuntque ſiccas machinæ carinas.
Ac neque jam ſtabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.
Jam Citherea choros ducit Venus, imminente Luna,
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede.

Veris tempus Veneri præcipue addictum docet Lucretius*

It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pennatus graditur Zephyrus veſtigia propter.

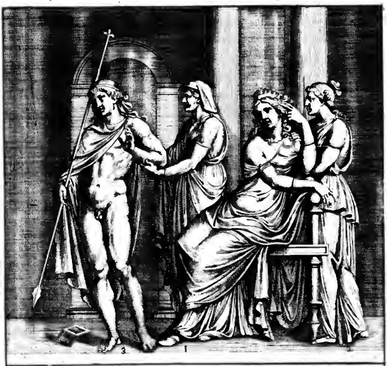
Menſem præterea Aprilem παρὰ τὴν Ἀφροδίτην dictum eſſe, ſcribit Plutarchus*, eo quod Veneri dicatus eſſet, quæ dicitur Aphrodite. Hinc laudatus Horatius, quum Phyllidem amicam invitaret, ut ſecum natalem Mœcenatis diem celebrare vellet, ſic eam alloquitur:*

. . . . *Idus tibi ſunt agendæ,*
Qui dies menſem Veneris marinæ
Findit Aprilem.

Gratias inſuper veterum quidam quatuor agnoverunt; ſicuti & Horas, quas eaſdem cum anni temporibus exiſtimarunt, volvendis annis addictas, quaſque ſaltantes depinxit Philoſtratus*; velutì Charites & Horæ eædem eſſent. Lacedæmonii ſane, atque Athenienſes Gratias dumtaxat duas colebant, ut Pauſanias* refert; idem tamen paulo poſt addit, Deli atque Athenis in Arcis veſtibulo Gratias numero tres depictas fuiſſe: quarum nomina Heſiodus* protulit: nempe Εὐφροσύνη, lætitia & hilaritas: Ἀγλαΐη, ſplendor & decor: Θαλίη, feſtivitas; licet Homerus aliis eas nominibus donaverit. Eteoclem denique, Orchomeniorum regem, primum omnium Gratiis ſacra feciſſe, memorat laudatus Pauſanias*: quo factum eſt, ut a Theocrito* *Eteocleæ* ſint appellatæ; Ὦ Ἐτεόκλειοι Χάριτες Θεαί. *O Gratiæ Eteocleæ Deæ*. Eumdem quoque Eteoclem primum pariter Gratiarum templum extruxiſſe docet Strabo*.

TA-

* In Bœot. ſive lib. 9. cap. 35.
* Eliacorum poſter. ſive lib. 6. cap. 24.
* Lib. 1. Od. 4.
* Lib. 5. de Rerum Nat. ver. 683.
* In Numa edit. Latin. Venet. 1502. pag. mihi 18. 6.
* Lib. 4. Od. 11.
* Icon. Lib. 2. n. 15.
* Lib. 9. ſupr. ad. cap. 35.
* In Theogonia Edit. Plan. 1603. pag. m. 258.
* Ibidem.
* Εἰδυλ. ιϛ. ver. 104.
* Lib. 9. Geograph. edit. Amſtel. 1707. pag. m. 635.

TABULA ·VI·

TABULA VI.

HAC vero in Tabula, Adonidis, quem Venus in deliciis habuit, ac ipſius Veneris imaginem videre eſt; quæ dat operam, ſi quid monendo prodeſſe poſſit, ne Adonis venationis periculis ſeſe committere audeat. Sedet Venus *n.* 1. mœſta vultu, caput lævo innixa cubito dexteroque brachio ſuper ſellam rejecto, in amaſium oculos intendit. Candidam ſine manicis talarem induit tunicam, humeris brachiiſque detectis; quam ſuper croceum gerit amictum, ſubalbido cum velamine, quod ſuper ſedile defluit. Proxime autem & ſecundum Deam ſtat Nympha, *n.* 2. quæ candida ſine manicis pariter oblonga tegitur palla; dextramque ſuper Veneris hu-

Poſtrema tertiæ clavis prædictæ tabulæ, in qua Venerem videre eſt, quæ Adonidem detinet, ne venationis periculis ſe committat.

humerum tenens, lævo cubito ſellæ innititur. Adonis vero *n.* 3. denudatus cernitur, ſubalbidam gerens chlamydem, quæ ex humeris per dorſum dependet. Eſt illi caput regio cingulo circumdatum, cujus fimbriæ ſuper humeris criſpantur: dextera autem haſtam terræ obverſam detinens; lævâ Anum quamdam, quæ illum brachio apprehenſum retinet, ejus verbis minime motus a latere ſuo repellere velle videtur. Huic autem vetulæ *n.* 4. caput linteo quodam, fronte tenus, obvolutum eſt: ipſaque candida atque oblonga tunica, lævo nudato brachio, induitur; viridi cum amictu, qui dextero ab humero pendens, lateribus involvitur. Ex hujus inſuper mulierculæ corporis habitu geſtuque conjecturam capere cuique licet, id maxime vetulæ illi eſſe curæ, ut Adonidem ab inito venationis conſilio, ferocium præcipue belluarum, deterreat; eique perſuadeat, ut voluptatibus potius, otioque cum Venere, (quam Adonidis uxorem fuiſſe prodit Lactantius,*) fruatur. *Sed ſtat monitis contraria virtus*, ut hac in re inquit Ovidius*; fortiſque animi adoleſcens ingenua ſtudia, vitæ licet diſcrimina ſint adeunda, humili inertiæ, quæ principem virum gloriæ cupidum minime decet, præferenda eſſe exiſtimat.

* *Firm. lib.* 1. *de falſ. Rel. cap.* 17.
* *Metam. lib.* 10. *fab.* 12.

Adonidem præterea Myrrha, patris ſui ſemine prægnans, deindeque in arborem verſa, ideo dicitur genuiſſe, quod ex hujuſmodi arbore ſuccus odore ſuavis manat; Ἄδον autem Græce dicitur *ſuavitas* ab ἅδω *placeo*: qui quidem ſuccus, quum fervidius libidinem excitet, ut apud Petronium legere eſt, ideo illum a Venere in deliciis habitum fuiſſe veteres finxerunt. Ad quam fabellam hæc habentur apud Fulgentium*: *Quid ſibi vult hæc fabula?* inquit ille, *Myrrha eſt ex genere arborum, quæ Solis calore crepant. Jam quia Solis vi quaſi genitali prægnans parit, patrem amaſſe dicitur: illa itaque juſto partus tempore rhagades facit, per quas ſuccum deſudat, qui myrrha dicitur: & redolentibus lacrymoſa guttulis, fletus ſuaves ſciſſuris biantibus emittit*. Quidam autem ab Jove, Venere, & Proſerpina Adonidem ſimul dilectum fuiſſe tradiderunt: atque hinc eſt, quod ille a Theocrito* τριφίλητος, nempe *valde amabilis*, dictus eſt. Alii vero Venerem dumtaxat & Proſerpinam illum mirum in modum dilexiſſe autumant: cum quibus etiam Cornutus* facit, qui ſex menſium ſpatio illarum ſingulas eo frui conſueviſſe tradit; atque in Adone ſatum nobis triticum repræſentari docet: Ejus autem verba addere placet: Ὅπερ ἀνὰ μέρος παρ' ἓξ μῆνας, ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γιγνόμενος Ἄδωνις, ἀπὸ τοῦ ἅδειν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὠνομασμένος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. *Cui* (ſemini ſcilicet) *reſpondet Adonis, quod quotannis ſex menſibus in terra lateat, & ſex menſibus appareat, ſic dictus* ἀπὸ τοῦ ἅδειν: *ideſt, quod nos ſatiet cereali cibo*. Et paullo poſt: Διατετάχθαι δὲ ὧδε παρά τε τῇ Ἀφροδίτῃ, τὸν ἴσον χρόνον μένειν τὸν Ἄδωνιν, καὶ

* *Mythol. lib.* 3. *inter ejus opera Edit. Baſil.* 1688. *p. m.* 899.
* Εἰδυλ. ιε. *verſ.* 86.
* Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui tit: *De Cerere & Veſta.*

Digitized by Google

καὶ παρὰ τῇ Περσεφόνῃ, δι' ἣν εἴπομεν αἰτίαν. *Ajunt autem, Adonis vitam ita eſſe ordinatam, ut ex æquo nunc convivat Veneri nunc Proſerpinæ. Qua ratione vero id fiat, ſupra explicavimus.* Ex qua quidem nonnullorum ſententiâ orta eſt fabella, illum ſcilicet prius vita functum, ad lucem denuo revocatum fuiſſe. Ad hoc autem facit, quod hac ſuper re ſcriptum reliquit Lucianus. *Porro & Bybli*, inquit ille* *vidi templum magnum Veneris, Bybliæ cognomento, in quo & ritus quoſdam in Adonidem peragunt. Cognovi autem & ipſe ritus eos. Dicunt igitur, factum illud, quo ab apro percuſſus Adonis fuit, in ſua terra contigiſſe, & in memoriam rei verberantur annis ſingulis, & lamentantur, & ritus ſolemnes peragunt, ac ipſis magni adeo luctus per totam regionem indicuntur. Poſtquam autem verberandi ac deplorandi finis factus eſt, principio quidem inferias Adonidi peragunt, perinde ac mortuo exiſtenti: poſtea autem ſequenti die & vivere ipſum dictitant, & in aerem ſurſum mittunt, & capita detondent; quemadmodum Ægyptii, quando apud ipſos Apis mortuus eſt.* Paulo vero poſt hæc idem* addit. *Eſt autem & aliud miraculoſum in terra Bybliorum. Fluvius quidam ex Libano monte in mare defertur: fluvio nomen eſt Adonis. Hic quotannis cruore inficitur, & colorem amittit, & in mare exiens ipſum quoque pelagus magna ex parte purpureum efficit, Bybliiſque lugendi tempus indicat.* Hoc autem eos per ipſos dies, quibus interfecto Adonidi inferiæ perſolvebantur, menſe ſcilicet Quinctili, juxta plurimorum ſententiam, quam S. Hieronymus* refert, evenire conſueviſſe, memoriæ proditum eſt. Macrobius inſuper, qui omnes veterum Deos ad Solem referendos exiſtimat, Adonidem quoque Solem eſſe non dubitat: cujus quidem hac de re verba adſcribere operæ pretium erit. *Phyſici*, inquit ille, **Terræ ſuperius bemiſphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: inferius vero hemiſphærium Terræ Proſerpinam vocaverunt. Ergo apud Aſſyrios ſive Phœnicas lugens inducitur Dea**, *quod Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens, partem quoque hemiſphærii inferioris ingreditur, quia de duodecim ſignis zodiacis ſex ſuperiora, ſex inferiora cenſentur. Et quum eſt in inferioribus, & ideo dies breviores facit, lugere creditur Dea, tamquam Sole, raptu mortis temporalis, amiſſo, & a Proſerpina retento, quam numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rurſumque Adonin redditum Veneri credi volunt, quum Sol, evictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemtum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes; quòd aper hiſpidus & aſper gaudet locis humidis & lutoſis, pruinaque contectis, proprieque hyemali fructu paſcitur glande. Ergo hyems veluti vulnus eſt Solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte.*

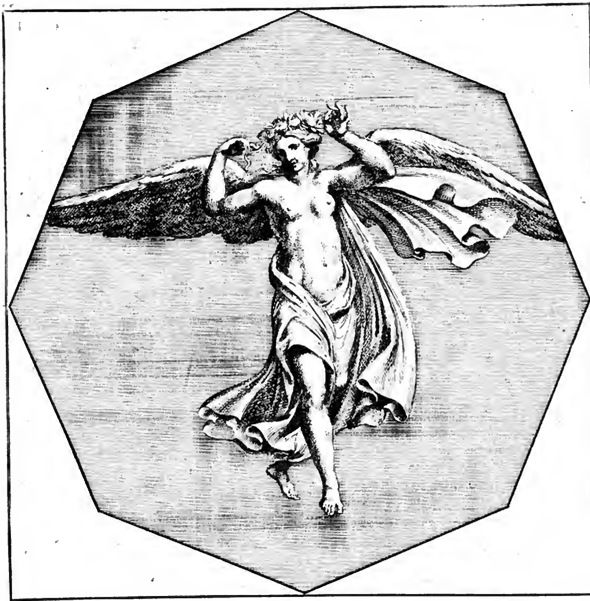
* *De Syria Dea, edit. Baſil. tom. 3. pag. 750. & ſeq.*

* *Ibid. p. 752*

* *In Com. in Ezech.*

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 21.*

* *Venus.*

TABULA·VII·

BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI

TABULA VII.

SI veteres Floram aligeram effingere conſueviſſent, pulcherrimam, quæ hac Tabula exhibetur, imaginem, hujus Deæ effigiem eſſe, facile in animum inducerem. Illi apud Ovidium* Chloris nomen eſt, Zephyro nupta, quem Lucretius* *pennatum* appellat; ſicuti & ventos omnes Ovidius, Silius, ac Juvenalis aligeros nobis depingunt: quin & Regius ipſe Vates, *Deum volare & ambulare ſuper pennas ventorum*, cecinit*. Quocirca uxori etiam alæ cum Zephyro communes eſſe potuere; quæ quidem *Mater florum*, eadem nempe cum Vere, ab eodem Ovidio* appellata eſt:

Mater ades florum, ludis celebrata jocoſis.

Hinc eſt, quod illam florum coronis exornatam, ut hac in Tabula videre eſt, laudatus Poeta nobis effinxit*:

Mille venit variis florum Dea nexa coronis.

Venuſtiſſima quidem hæc imago videtur: expanſis enim alis, utraque manu capiti admota, tempora roſea præcingit corona: ſuperne autem pube tenus denudata, necnon dextera coxa, & crure detecto, cœruleo induitur velamine, quod ventulo inflatum molliter per auras retrorſum volitat. Hanc autem & binas proximas Tabulas in Exquiliis pariter repertas, memorant.

Pictura in Exquiliis, æqu ac aliæ repertæ; quæ Floram exhibet.

* *Lib. 5. Faſt. verſ. 195.*

* *Lib. 5. de Rer. Natur. ver. 683.*

* *Pſal. 17. & 103.*

* *Ibid. verſ. 181.*

* *Id. lib. 4. Faſt. verſ. 945.*

Dom. Miſerotti ſculp.

TA-

TABULA VIII

Biblioteca Nazionale NAPOLI

TABULA VIII.

Pictura altera in Exquiliis pariter reperta, Auroram exhiben.

SIcuti proxima in Tabula Veris imaginem nobis exhibitam ſignificavimus, in hac pariter Auroram videre eſt, quam ex Horis altera præit: quas quidem Horas Cœli portis præeſſe, Homerus docet: * quem imitatus Ovidius eaſdem cum Jano foribus Cœli adſcripſit, ita Jano apud eum * loquente:

Præſideo foribus Cœli cum mitibus Horis.

Idemque addit illas tenuiculo indutas velamine in prata ſeſe conferre, ut ex decerptis hinc inde floribus ſerta capiti innectant. Hæc ſane caput florea cingit corona: dextraque lancem roſis repletam gerens, læva roſeum pariter ſertum præfert. Inſuper ſine manicis tunica, quæ in umbris rubri eſt coloris, viridis autem in lucidis, pectori ſubligata (lævo etiam expapillato brachio) induitur: verſicolori præterea ornatur amictu, cœruleo nempe & croceo, qui poſt tergum per auras volitat. Auroram ipſa præit, rubra ſine manicis pariter tunica indutam; quæ inſuper nubibus vecta, coronam ſibi ad caput accommodat: dextera vero roſas ex paropſide carpens, eas per aerem jamjam diſperſura videtur, non aliter ac narrant Poetæ. Roſas quidem Auroræ ſacras fuiſſe teſtatur Auſonius*, dum illi roſeum colorem eſſe ſignificat.

Ambigeres, raperetne roſis Aurora ruborem;
An daret, & flores tingeret orta dies.

Ovidius ſane roſarum plena Auroræ atria nobis depingit*: Homero autem Aurora eſt ῥοδοδάκτυλος*, nempe *roſeos digitos habens*: Vergilius inſuper, eodem uſus loquendi genere, illam roſeis bigis vectam cecinit*:

Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Quum venti poſuere.

Minime denique prætereunda eſt ſumma Pictoris ingenii vis; qui enim a primo Sole in horizonte conſpiciuntur colores, iiſdem etiam ſuas veſtire imagines elegit. Tota demum hujus Tabulæ area cœrulei coloris eſt.

* Iliad. 5.

* Lib. 1. Faſt. verſ. 125.

* Edyl. 14. verſ. 15.

* Metam. lib. 2. verſ. 113.

* Iliad. a.

* Lib. 7. Æneid. verſ. 25.

TABULA·IX

NAPOLI

TABULA IX.

Depicta Tabula Fauſtinæ Apotheoſin exhibens in Termis Trajani & Hadriani deprehenſa.

TRajani Hadrianique Thermas in ipſo Eſquiliarum colle ſitas jam ſignificavimus *, a Titianis haud longe diſtantes, quas eoſdem Principes auxiſſe, additiſque ornamentis excoluiſſe, rationi conſentaneum eſt; quum Thermas alias adeo proximas illos ſeparatim extruxiſſe a fide abhorreat, ut optime docet Nardinus *. Hinc mirum non eſt, quod in altero earumdem Thermarum conclavi hujuſmodi deprehenſa ſit depicta Tabula, quæ nobis Junioris Fauſtinæ, Marci Uxoris, imaginem, atque ejus Apotheoſeos monumentum exhibet; quum enim nullas ſibi M. Aurelium peculiares Thermas exædificaſſe acceperimus, extructis profecto a ſuis deceſſoribus Thermis illum uſum fuiſſe, facile crediderim.

* *Tab. II.*

* *Lib. 3. cap. 10.*

Inter Anaglypha ex arcu vulgo *Portugalliæ*, ſub Alexandro VII. diruto, quod viam Flaminiam, Urbis Hippodromum impediebat, & in Capitolium translata, ejuſdem Fauſtinæ imaginem videre eſt, quæ a Diana Lucifera alata, utraque manu facem gerente, veteri ſuperſtitione inter Divas ad cœlum aſportatur: quemadmodum in ejuſdem conſecrationis numiſmate, in quo ÆTERNITAS inſcribitur *. In hac vero Tabula illam a quodam Genio in cœlum efferri ſpectamus; qui profecto Genius expanſis alis volanti ſimilis, rubro præcingitur amictu: dextraque tympanum ex cinnabaris colore, orbica forma, veluti immortalitatis typum, protendit. Subalbum præterea velum Fauſtinæ capiti impoſitum cernitur, ut moris fuit mulieribus Auguſtis jam Divis: crocea inſuper, lævo detecto humero, induitur ſtola, quæ ad veſtigia uſque demittitur: dextraque mento admota, alteri Genii alæ cubito innititur: lævoque brachio, ſuper ejuſdem humerum tranſmiſſo, velum quoddam apprehendit, quod ex Genii humeris dependet.

* *Meminit Vaillant inter ſelectiora Numiſmata, in Fauſtina Iuniore*

Quum autem quadam in epiſtola, Neapoli typis edita *, de Antonini Pii conſecratione in ejuſdem Columnæ ſtylobate inſculpta, (quam quidem Columnam in ejus foro in Campo Martio ei decrevit, erexitque Senatus; quæque per tot ſæcula inglorio in Cytorio Monte latens, Clemente XI. jubente, qui in priſci illius ævi reliquiis ab omni temporum iniuria reparandis ſtudioſiſſimum, quin imo liberaliſſimum doctrinarum omnium ampliatorem, ingenuarumque artium parentem ac patronum ſe præſtitit, novam hanc lucem aſpexit *) ſatis multa hac de re verba fecerim; quam etiam nonnulli ſcriptores pertractandam ſuſceperunt; ne actum agere, benignoque lectori negotium faceſſere videar, a longiori hac ſuper re diſſertatione ſuperſedendum duxi.

* *Neapoli apud Fel. Moſc. 1704 8.*

* *De qua videnda Johannis Vignoli Diſſertatio, qui & Columnæ, & ipſius ſtylobatis ectypum refert.*

TA-

EM.^MO ET REV.^MO PNPI DNO IOANNI BAPTISTÆ TIT. S. CÆSAREI CARD.^LI SPINULÆ S.R.E. CAMERARIO.

Regiam Appollinis ingredi Philosophum in hac Tabula omnes mirantur, et uix aliqui sciunt Pnpis Em.^mo que ab inuidis Ruijnis ædium Titi Vespasiani ad lucem in his lineis reuiuiscit tuo Tutelari numini consecrata ut vsque adhuc incognita orbi terrarum prodeat Fulgentiss.^mo et in Signum debiti obsequij non par meritis, et magni operis delineamentum dedicat. TABULA · X *Hum.^mo Ossequios.^mo et Obbedien.^mo Seru.^r Franciscus Bartoli*

Biblio ... V. E. III

TABULA X.

Pictura in ruinis Ædium Titi Veſpaſiani reperta.

Ex ſacris gentium monumentis, quæ huic Tabulæ ſunt ornamento, Apollinis Regiam licet agnoſcere; quæ quidem quum veterum gentium laudibus bene multa per ſæcula celebris extitit, tum vero noſtra memoria celeberrima evaſit; quum ei ſub Johannis Baptiſtæ Cardinalis Spinulæ S. R. E. Camerarii auſpiciis in lucem prodire contigerit: qui profecto in veterum monumentis ab oblivione vindicandis diligentiſſimum ſe præbuit: cujus etiam excelſæ animi dotes illis omnibus longe præſtiterunt, quas veteres ad ipſorum Deos illuſtrandos excogitaſſe videntur.

Primum itaque Lyra ac Tripus quædam veluti teſſeræ fuerunt, quibus Apollo dignoſcebatur: Lyra quidem, quod ejus inventio Apollini tribuebatur: Tripus vero, quod, juxta Cornuti* ſententiam, ternarii numeri perfectionem exhibet, ſive tres Cœli zonas, quarum alteram Sol ipſe ſecat, dum annuum curſum conficit. Ὁ δὲ τρίπȣς (inquit ille,) διὰ τελειότητα τȣ̃ τῶν τριῶν ἀριθμȣ̃ δέδοται αὐτῷ. δύναται δὲ καὶ ἀπὸ τριῶν παρ' ἀλλήλων κύκλων, ὧν ἕνα μὲν τέμνει κινȣ́μενος τὴν ἐνιαύσιον κίνησιν ὁ ἥλιος· δυοῖν δ' ἐφάπτεται. *Tripus autem Apollini conſecratus eſt propter ternarii perfectionem. Plurimum autem poteſt propter circulos tres alternatim poſitos, quorum unum ſecat Sol means per annuum curſum, reliquos autem duos attingit.* Tripus ſane Delphicus, Pythonis ſerpentis corio tectus, in quadam ſubter templum cella aſſervabatur, ubi Pythia Apollinis ſacerdos, ſpiritu afflata, reſponſa conſulentibus dare conſuevit. Lucanus*:

Lib. de Nat. Deor. cap. 32 cui tit. De Apolline & Diana

> .... *Tandem conterrita Virgo*
> *Confugit ad Tripodas**, vaſtis immerſa *cavernis*
> *Hæſit, & inſueto concepit pectore Numen.*

Lib. 5. vers 161.

Alias, vaſtiſque abducta.

Huic autem Pythiæ nomen a Pythone ſerpente eſt inditum, quem jaculis ſuis Apollo adhuc puer fertur interemiſſe: ſicuti & ludi quidam, quos veteres in Apollinis honorem celebrabant, quoſque Apollo ipſe inſtituerat, Pythia ſunt dicti ob cædem Pythonis ſerpentis nocentiſſimi. Ovidius*:

> *Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,*
> *Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.*

Lib. 1. Metam. ver. 446.

Tripodem inſuper Caracallæ, Getæ, & Salonicæ, necnon quarumdam familiarum Romanarum numiſmata referunt.* Neque vero abs re fuit, quod veteres Apollinem præcipue vaticiniis præſidem agnoverunt; ille namque cum Sole idem eſt habitus, qui ſplendore ſuo omnia detegere ac patefacere conſuevit; ſuoque annuo curſu in gyrum peracto, Aſtronomiam profitentibus viam munit, quo facilius futura queant inveſtigare.

Apud Vaillant. Num. Ær. Imp. Edit. Pariſ. 1688. Tom. 2. p. m. 68. 86. & 357. Necnon in Num. Ant. Fam. Roman.

In hac præterea eleganti Tabula, quæ ab invidis Ædium Titi Veſpaſiani ruinis ad lucem in his lineis reviviſcit, tria omnes delubra mirantur: quorum alterum, & præcipuum *num.* 1. plures ex Corinthio ordine columnæ ſuſtinent: cui pariter Tripus, & proxime Obeliſcus Soli dicatus, ſunt ornamento: ipſique Obeliſco colligatam Lyram, ejuſdemque cacumini Tripodem alterum impoſitum videre eſt. Sphinx inſuper Ægyptia *num.* 2. huic quoque delubro inſidet; cujus facies Virginis, corpus Leonis ſimilitudinem refert: quo quidem ſimulacro Ægyptii incrementum Nili, ejuſque receſſum ſignificare conſueverunt: Nilus enim, Sole per Leonis ſignum tranſeunte, mirum in modum per totam ſpatiatus Ægyptum, terram, pluviis omnibus deſtitutam, aquis ſuis abundantiſſime irrigat; & reſidit in Virgine. Heſiodus* illam Cane Ortho, & Chimera genitam prodit; ejuſque ſimulacra pro templis apponi conſueverunt, eo quod Deorum ſacra, arcanis involuta ſenſibus, a profana procul multitudine inviolata cuſtodiri deberent, ne in vulgus publicata vileſcerent. Non aliter ac Sphingis ænigmata, quæ ipſa apud Thebas inſolubilia tranſeuntibus proponebat; ſicuti callido Oedipo accidiſſe narratur, qui & illa diſſolvit, atque ad humanæ vitæ, hominiſque imbecillitatem eadem eſſe referenda, interpretatus eſt: ut deinceps *in Picturis Antiquis Sepulchri Naſoniorum** latius explicatur. Qua de re Alciatus* quoque verba facit:

> *At quibus eſt notum, quid Delphica litera poſſit,*
> *Præcipitis monſtri guttura dira ſecant.*
> *Namque vir ipſe bipeſque, tripeſque, & quadrupes idem eſt.*
> *Primaque prudentis laurea noſſe virum.*

Baccho quoque Sphingem fuiſſe dicatam, vel ex eo licet intelligere, quod in Montaltæ familiæ hortis, quodam in marmore, anaglypho opere exculpto, Faunos inter, ac nonnulla hujus Numinis inſignia, illius etiam ſimulacrum eminet: nec mirum, Bacchum enim eumdem cum Apolline & Sole habitum fuiſſe jam ſignificavimus, quod Servius * etiam ex Porphyrio docet: *Conſtat,* inquit ille, *ſecundum Porphyrii librum, quem Solem appellavit, triplicem eſſe Apollinis poteſtatem, & eumdem eſſe Solem apud Superos, Liberum Patrem in Terris, Apollinem apud Inferos.* Quare tria hujus Regiæ templa, tria pariter in uno Apolline Numina indicare videntur.

Laurus autem, quæ pone templum aſſurgit, Apollini dicata fuit: quin imo Plinius de Lauro Delphica verbum faciens *, illa victores Delphis, ac triumphantes Romæ coronari conſueviſſe, tradit. Idemque Delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam commemorat*; Quod quidem cum arboribus, quæ hac in tabula conſpiciuntur, apprime facit.

* *In Theogonia, edit. Baſil. pag. 137*

* *Tab. XIX.*

* *Lib. 1. Emblem. 46.*

* *Ad Vergil. Eclog. 8.*

* *Lib. 15. cap. 30. ſect. 39.*

* *Lib. 16. cap. 44. ſect. 88.*

Ele-

Elegans inſuper ac venuſta Mulieris ſtolatæ effigies, *n.* 3. quæ cœlata in altera templi facie aſpicitur, Pythiam Apollinis ſacerdotem exhibet; aut certe Muſarum alteram, quæ Apollinis comites fuiſſe perhibentur: quippe veteres earum ſingulas ſingulis Cœli orbibus præſidere voluere; qui quidem orbes, de Platonicorum ſententia, Solem, quaſi ducem & principem orbium cæterorum, ſectantur: cujus etiam mulieris Lyra, quam dextera gerit, cæleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus Solem, mediam regionem inter eas obtinentem, moderatorem natura conſtituit; quemadmodum Macrobius * docet. Hinc mundi animam harmoniam eſſe, ſcriptum reliquit Plato *. Necnon Deus ipſe ſacris in literis Job famulum ſuum alloquens, de Cœlorum concentu facit mentionem * . *Quis enarrabit Cœlorum rationem, & concentum Cœli quis dormitare faciet?*

* *Lib.* 1. *cap.* 17. *& lib.* 2. *cap.* 3. *in ſomn. Scip. Et Saturn. lib.* 1. *cap.* 19.
* *In Philebo, ſeu de ſummo bono; Ne.non in Phæd. vel de Anima.*
* *Lib. Job. cap.* 38. *verſ.* 37.

Chlamydatum inſuper ſimulacrum, *n.* 4. quod proxime ſuper baſim erectum videre eſt, Apollinis imaginem, qui telum dextera detinet, præſeferre videtur. Aliud pariter, *n.* 5. Termini cujuſdam inſtar, Dianam ejuſdem Apollinis ſororem fortaſſe exhibet, quæ viis præerat, ut S. Auguſtinus * ſcriptum reliquit: *Apollinem quamvis divinatorem & medicum velint, tamen, ut in aliqua parte mundi ſtatuerint, ipſum etiam Solem eſſe dixerunt: Dianamque germanam ejus ſimiliter Lunam, & viarum præſidem.* Quamplures quidem Dii apud veteres in modum Hermarum efformari conſueverunt; quæ ſtatuæ fuerunt quadratæ, interdum corporis dumtaxat trunco, interdum etiam ſolo inſignitæ capite; atque Termini dicebantur, eaſque in compitis civitatum erigere in more poſitum fuit: *ἐν ταῖς ὁδοῖς, ταῖς ἀδήλοις: in viis dubiis, & incertis*; ut apud Svidam * legendum occurrit: erantque ex quadrato lapide, vel ſtipite dedolato. Hinc Tibullus *:

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in trivio florida ſerta lapis.

* *De Civit. Dei lib.* 7. *cap.* 16
* *Lexic. in voce* Ἑρμαῖον.
* *Lib.* 1. *Eleg.* 1. *verſ.* 12.

Eas porro Plautus * *Lares viales*, Varro *Vicos* appellat; quas etiam veteres dividendis agris paſſim erectas habuiſſe videntur. Licet autem cæterorum quoque, veluti Apollinis, Bacchi, Herculis, & Minervæ, ſimulacris ad hanc rem uterentur; Mercurii tamen imaginem hujuſmodi ſtatuis plurimum referri accepimus; (a quo & illis *Hermarum* nomen, Mercurius enim Græce dicitur Ἑρμῆς.) eo quod ille viarum præſes, & cuſtos finium præcipuus haberetur. Pontem etiam Fabricium, nunc *quatuor capitum* nomen accepiſſe docet Franciſcus Schottus *Ab Hermis marmoreis quadrifrontibus hic erectis.* * Solebant præterea Romani Mercurii ac Minervæ ſtatuis quadratis, miro artificio implicatis, quas *Hermathenas* nominaverunt, ſuas olim bibliothecas exornare; ut ex Ciceronis literis ad T. Pomponium Atticum * licet intelligere: *Quod ad me* (inquit ille) *de Hermathena ſcribis, permihi gratum*

* *In Mercat. act.* 5. *ſc.* 2. *ver.* 24.
* *Itinerar. Ital. Lib.* 2. *cap.* 8. *edit. Antuerp.* 1625. *p.* 417.
* *Lib.* 1. *ep.* 3.

eſt

eſt, ornamentum Academiæ proprium, quod & Hermes commune omnium, & Minerva ſingulare eſt ejus Gymnaſii. Quare velim, ut ſcribis, cæteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Hujuſmodi quoque ſtatuas virtute ac doctrina præſtantibus hominibus Athenienſes ſtatuere conſueverunt; quadratam enim figuram omnium abſolutiſſimam eſſe ſibi perſuaſerant: hinc factum eſt, ut apud illos optimus quiſque τετράγωνος ἀνὴρ, *vir quadratus* appellaretur.

Verum, ut ad propoſitum Dianæ ſimulacrum redeamus, a quo parumper digreſſi ſumus, mirum profecto nemini eſſe debet, ſi inter Ædium ornamenta Apollini fratri ſacrarum, ipſa reliquis Diis ac Deabus prælata fuerit: eoque magis, quod utrique viarum præſides habebantur, uti docet Macrobius*: *Idem Apollo*, inquit, *apud illos* (nempe Græcos) *&* ἀγυιεὺς *nuncupatur, quaſi viis præpoſitus urbanis. Illi enim vias, quæ intra pomœria ſunt,* ἀγυιὰς *appellant. Dianæ vero, ut Triviæ, viarum omnium iidem tribuunt poteſtatem*.

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 9.*

Jam vero Lacus, qui ſacras utraſque Ædes alluit, cujus ripæ piſcator quidam *n.* 6. inſidet, omnes ad hanc Regiam aditus, uno dumtaxat ad primarias Ædes *n.* 1. relicto, intercludit: ſcilicet ut hoſpes Deum prius ſalutatum, uti decet, templum adeat; quam gradum ſiſtat, magnifica illuſtris hujus loci ornamenta curioſe ſpectaturus: ſive, ut palam omnibus fieret, Dei ac rerum divinarum cultum eſſe præcipuum, ac ſolidum Philoſophiæ, omniumque doctrinarum fundamentum: ſimulque ut, priuſquam naturæ arcana perſcrutemur, illius auctori debitos honores habendos eſſe oſtenderetur. Hujuſmodi imbutus præceptis videtur Philoſophus *n.* 7. pallio indutus, (quod Philoſophorum inſigne fuit) qui vultu adeo modeſto templum ingreditur, ut a limine uſque, quod ibi colitur, Numen venerari videatur. Prædictus inſuper lacus Thaletis aliorumque Philoſophorum reſpicit ſententiam, qui aquam rerum omnium principium eſſe aſſeruerunt. Et hac de cauſa Neptuno Primigenio Syri immolare conſueverunt; quia non tantum homines, ſed ipſos quoque Deos ab Oceano initium ſumſiſſe ſuſpicabantur, ut Orpheus* cecinit. Hinc eſt, quod aquam nonnulli ſempiternam eſſe, in animum induxerunt, ut refert S. Auguſtinus*: *Quamvis & aquas*, (inquit ille) *quod perverſiſſimæ atque impiæ vanitatis eſt, negent quidem factas a Deo; quoniam nuſquam ſcriptum eſt, dixit Deus, fiant aquæ*. Quæ quidem opinio ab Homero, Heſiodo, ac Thaletis ſectatoribus profecta eſt. Idem quoque lacus veterum conſuetudinem fortaſſe indicat, quibus nefas erat Diis ſuperis mactare victimam, niſi fluviali aqua prius lotis ac purificatis. Vergilius:*

* *In hymno ad Oceanum edit. Trajecti 1639. p. m. 179.*
* *De Civ. Dei Lib. 12. cap. 34.*
* *Lib. 2. Æneid. verſ. 717.*

Tu Genitor cape ſacra manu, patrioſque Penates;
Me, bello e tanto digreſſum, ac cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Gon-

Contra vero iis, qui Diis manibus litabant, mos fuit, ut a Sacerdote trina dumtaxat piacularis aquæ aſperſione luſtrarentur; ut idem Vergilius docet*:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ,
Luſtravitque viros.

*Lib. 6. Æneid. verſ. 229.

Romanos ſane lacus Juturnæ aquis prope Caſtoris Ædem ad hanc rem uſos fuiſſe accepimus; quæ quidem aquæ ab infimis Palatini Collis radicibus defluebant; eaſdemque eſſe nonnulli exiſtimant cum eis, quas noſtra etiam ætate S. Georgii in Velabro Ædibus proximas videre eſt. Veteres autem Romani hujuſmodi luſtralibus aquis criminum maculas deleri poſſe ſibi perſuaſerant, quos deridet Ovidius*:

Ab nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

* Lib. 2. Faſt. verſ. 45.

Eoſdemque arguit Tertullianus*: *Cæterum quæ ratio eſt, manibus quidem ablutis, ſpiritu vero ſordente, orationem obire? Quando & ipſis manibus ſpiritales munditiæ ſint neceſſariæ, ut a falſo, a cæde, a ſævitia, a veneficiis, ab idolatria, cæteriſque maculis, quæ ſpiritu conceptæ manuum opera tranſiguntur, puræ alleventur. Hæ ſunt veræ munditię, non quas plerique ſuperſtitioſe curant, ad omnem orationem etiam cum lavacro totius corporis aquam ſumentes.*

* Lib. de orat. cap. 11.

Piſcator porro, quem ſupra innuimus, ex Mileſiis piſcatoribus alter cenſeri jure merito poſſet; qui ſane piſcatores quum retia jeciſſent, eiſdemque auream tabulam extraxiſſent, ea Thaleti, dum res in lite verteretur, ex oraculo Apollinis, judicantis illam ſapientiſſimo dari oportere, delata eſt: ac deinde per manus omnibus ſapientibus tradita, ad Solonem pervenit, qui illam Delphos remiſſit ad Phœbum, ut qui Deorum hominumque ſapientiſſimus eſſet. Minime quoque a fide abhorret, eidem piſcatori illud maxime eſſe curæ, ut piſcem aliquem capiat, quem ex more piſcatorum, Apollini in ſacrificium offerat, ut refert Athenæus*; qui pariter tradit Citharum piſcem, quem Ariſtoteles *ſolitarium* appellat, Apollini ſacrum eſſe, ob nominis affinitatem cum cithara, uti docet Apollodorus. Ex piſcibus quoque veteres auguria capere conſueverunt, ut Plinius* refert: *In Lycię Myris* (inquit ille) *in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fiſtula evocati* [piſces] *veniunt ad augurium. Diripere eos carnes objectas, lętum eſt conſultantibus: caudis abigere, dirum.* Denique ad rem facit quod ſcribit Macrobius* de Piſcibus, cœleſti ſigno; *In ultimo ordine Zodiaci* [inquit] *Piſces locati, quos conſecravit Soli non aliqua naturæ ſuæ imaginatio, ut cætera; ſed oſtentatio potentię ſyderis, a quo vita non ſolum aeris terreniſque animalibus datur, ſed illis quoque, quorum converſatio aquis merſa, velut*

* Deipnoſoph. lib. 7. cap. 36

* Lib. 32. Natural. Hiſt. cap. 2. ſect. 8.

* Lib. 1. Saturnal. cap. 21. in fin.

lut e conſpectu Solis exulat. Tanta eſt vis Solis, ut abſtruſa quoque penetrando viviſicet.

Quadrata vero columna, ſolo inſignita capite, *num.*8. in ejuſdem lacus ripa erecta, Priapum generationis præſidem nobis exhibere videtur, cui rudes plerumque, atque impolitæ ſtatuæ erigebantur, quomodo docet Vergilius:*

Illi ſalce Deus colitur, non arte politus.

* In opuſcul. Culicis verſ. 81.

Macrobius, qui ut ſupra innuimus, Deos omnes ad Solem referendos eſſe cenſet*, Apollinem pariter ac Liberum patrem unum ac eumdem Deum eſſe docet.* Hunc vero eumdem cum Priapo prodidit Athæneus*. Quin Svidæ Priapus idem eſt ac Ægyptiorum Horus; is autem idem ac Sol,* Hinc eſt, quod ejus ſimulacrum in hujuſce lacus ripa erectum aſpicimus, ut omnes intelligant, nullo pacto ſufficere infinitum illud, cui rerum omnium principium Anaximander adſcripſit; quodque ſortaſſe aqua eſſe potuit; Infinitum enim nihil aliud eſt, quam materia, quæ niſi efficiens cauſa accedat, nempe humori calor admiſceatur, in quo procreandi vis ineſt, rem creare nullam poteſt; ut optime docet Plutarchus*, dum laudati Philoſophi ſententiam refert. Quod ad Hermas attinet, quarum inſtar hujuſmodi ſimulacrum erectum videre eſt, Macrobius oſtendens Mercurii aliud non eſſe Numen quam Solem, quatuor hujuſmodi Hermarum latera nobis indicare, docet,* *Vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis, duobuſque ſolſtitiis, Zodiaci ratio diſtincta eſt.*

* Lib. 1. Saturnal. cap. 17.
* Ibid. cap. 18.
* Deipnoſoph. lib. 1. cap. 24.
* In Lexic. in voce Πρίαπος.
Lib. 1. de Placit. Philoſoph. cap. 3.
* Lib. 1. Saturnal. cap. 19.

In alterius præterea Templi facie, *n.* 9. ſuper baſes quaſdam columnis fultas bini conſpiciuntur Leones; *n.* 10. quorum quidem ſimulacrum apud veteres Solis ſymbolum fuiſſe accepimus: de quo etiam hoc reſert Plutarchus:* Καὶ τὸν Λέοντα τιμῶσι, καὶ χάσμασι λεοντείοις τὰ τῶν ἱερῶν θυρώματα κοσμοῦσιν, ὅτι πλημμυρεῖ Νεῖλος,

Ηελίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι. Ideſt:

Et Leonem venerantur, (nempe Ægyptii) *rictibuſque leoninis januas templorum ornant; quia Nilus exundat,*

Titanis primum curru tangente Leonem.

* De Iſid., & Oſirid. edit. Lutet. Pariſ. pag. mihi 366.

Quatuor inſuper in ejuſdem Templi facie diſpoſita vaſcula *n.*11. quatuor omnium rerum elementa indicant. Licet enim quibuſdam Philoſophis tria tantum exiſtere elementa perſuaſum fuerit, ut ex Plutarcho didicimus,* quum Solis calorem ignis vicem obire crederent: aliique duo tantum, Solem nempe ac Lunam, ſive calorem & humorem, rerum principia agnoverint; Philoſophorum tamen plerique, ut Plato, Zeno, Chryſippus, Archedemus, aliique, quos Diogenes Laertius * recenſet, quatuor rerum omnium elementa eſſe ſtatuerunt. Quin Pythagoras τετράδα, Seu τετρακτὺν, nempe *quaternarium numerum* in tanto habuit honore; ut nullum

* Lib. 6. de Placit. Philoſoph.
* In Vit. Platonis, & Zenonis.

lum ſanctius ei fuerit, quam per τετράδα, jusjurandum: eidemque quaternario maximam in rebus naturæ vim ineſſe affirmavit; neque ſolum elementa, ſed numeros etiam, quatuor dumtaxat eſſe putavit, necnon quatuor in anno tempora, & quatuor in hominum vita agnovit ætates, ut recte docet Hierocles, * hujus Philoſophi ſententiam exponens: quocirca quaternionem παγὰν ἀενάου φύσεως, *eternę naturę fontem* appellare ſolitus eſt. Orpheo quoque tetrachordum erat, nempe inſtrumentum quatuor chordis conſtans; quod figurabat quatuor elementorum concordem diſcordiam, quorum concurſu mixta omnia generantur. Empedoclis ſane ſententiam refert Plutarchus *

* *In Comment. Pythagoreorum carmin. edit. Pariſ. p. m. 216. & 217. necnon 227 & 228.*

* *De Placit. Philoſ. lib. 1. cap. 3.*

> Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε·
> Ζεὺς αἰθὴρ, Ἥρη τε φερέσβιος, ἠδ' Ἀϊδωνεύς·
> Νῆστις θ' ἣ δακρύοις τέγγει κρούνωμα βρότειον.

Ideſt: *Radices primum rerum tibi quatuor edam.*
Juppiter ętbereus, Juno vitalis, ad hos Dis;
Et Neſtis lacrymis humanos quæ rigat alveos.

Jovis enim nomine, addit idem Plutarchus, *ignem intelligit atque atherem, Junonis vitalis aerem, Plutonis terram, Neſtis & humanorum canalium ſemen, & aquam*. Hujus etiam opinionis fuit Plato, qui rerum elementa quatuor eſſe aſſeruit, ignem, aquam, aerem, terramque: ἐξ ὧν αὐτόν τε τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γεννᾶσθαι. *ex quibus mundumque ipſum, & quę in mundo extant, omnia eſſe generata*, ut apud Laertium * legere eſt. Ariſtoteli tamen quatuor elementis quintum, nempe Cœlum, addere placuit, quod τὸ πρῶτον τῶν ςοιχείων, *elementorum principem* appellat *. Verum de univerſi orbis compoſitione illius verba generatim eſſe intelligenda patet; quem quidem univerſum orbem ex quinque ſimpliciſſimis corporibus, primum ex Cœlo, tum ex quatuor elementis conſtare neminem latet. Hinc Averroes in Commentariis ad eumdem Philoſophum, * quatuor quoque eſſe elementa indicat, dum in elementis unum eſſe graviſſimum, Terram: unum leviſſimum, Ignem: ac præterea duo intermedia, unum gravius, Aquam: alterum levius, Aerem, eſſe docet. A quibus Lucianus etiam minime diſſentit, ait enim: * Λέγω δὲ τὴν ἱερὰν τῶν ὅλων φύσιν. ἣ τὰ πρῶτα συνεξαμένη ςοιχεῖα τοῦ κόσμου, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ, τῇ πρὸς ἄλληλα τούτων ἐπικράσει πᾶν ἐζωογόνησεν ἔμψυχον. *Dico autem ſacram illam univerſorum naturam, quæ primis illis inter ſe conglutinatis elementis mundi, terra videlicet, aere, igne, & aqua, mutua illorum & temperata commixtione omne procreavit animatum.*

* *De vit. Philoſoph. lib. 3., qui inſcribitur Plato.*

* *Lib. 3. de Cœlo.*

* *Lib. 4. de Cœlo.*

* *In amoribus, edit. Baſil. tom. 4. pag. m. 195.*

Prodicus inſuper Cous, atque Empedocles Agrigentinus, quos Simplicius, Cicero, aliique referunt, elementa Deos eſſe cenſuerunt., *Empedocles autem multa alia peccans*, inquit Cicero,* *in Deorum opinione turpiſſime labitur. Quatuor enim naturas, ex quibus*

* *Lib. 1. de Natura Deorum.*

omnia

omnia conſtare vult, divinas eſſe cenſet; quas & naſci & extingui perſpicuum eſt, & ſenſu omni carere. Perſæ quidem præter Cœlum, Solem, Lunam, & Venerem, coluere καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδωρ, *& ignem, & terram, & ventus, & aquam*, ut docet Herodotus.* De iiſdem quoque Perſis hæc Firmicus ſcriptum reliquit:* *Perſæ, & Magi omnes, qui Perſiæ regionis incolunt fines, ignem præferunt, & omnibus elementis putant debere præponi.* Græci porro ac Romani ignem ſub Veſtæ virginis nomine venerati ſunt: quam quidem Veſtam Cereris, Junoniſque ſororem, atque alterius Veſtæ, quæ Rhea quoque dicta eſt, filiam eſſe commenti ſunt. Ovidius:*

* Lib. 1. Hiſtor., qui inſcribitur Clio cap. 13.

* De errore prof. Relig. edit. Lugdun. Batav. pag. mihi 10.

* Lib. 6. Faſt. verſ. 291.

Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam.

Cicero * etiam idem teſtatur: *Veſtæ*, inquit, *nomen* ſumtum eſt *a Græcis, ea eſt enim, quæ ab illis ἑςία dicitur, viſque ejus ad aras & focos pertinet.* Vulcani inſuper nomine elementarius ignis, Jovis vero appellatione æthereus ignis apud veteres intelligebatur. Hinc S. Auguſtinus * ideo Venerem Vulcano a veteribus in matrimonium datam fuiſſe ſcribit; *Quia ex calore voluptas neceſſario naſcitur.*

* Lib. 2. de Nat. Deor.

* Lib. 20. cap. 9. in Fauſtum.

Aeri quoque divinum honorem veteres exhibuerunt, Aſſyrii nempe & Arabes, ut teſtatur Herodotus;* qui auctor eſt, Aerem vocatum iis Ἀφροδίτην οὐρανίαν, *Venerem Cœleſtem*. De iiſdem quoque Aſſyriis hæc refert Firmicus*: *Aſſyrii, & pars Afrorum aerem ducatum habere elementorum volunt, & hunc imaginata figuratione venerantur. Nam hunc eumdem nomine Junonis, vel Veneris virginis, ſi tamen Veneri placuit aliquando virginitas, conſecrarunt.* Ægyptii quidem per Aera Minervam intellexerunt, teſte Euſebio: * τὸν δὲ Ἀέρα προσαγορεύουσι φασιν Ἀθηνᾶν: *Quod Aerem ſpectat, illum ab eiſdem, vi nominis interpretatione declarata, Minervam appellatum.* Græcis porro ac Romanis aer conſideratus ratione potentiæ activæ, Jupiter: ratione paſſivæ, Juno dictus eſt; quod tum ex Ennio licet intelligere, quum hæc apud Varronem * ſcriptum reliquit:

* Lib. 1. Hiſtor. Cap. 105.

De errore prof. Relig. edit. Lugd. Batav. pag. mihi 9.

* Lib. 3. de præpar. Evang. cap. 2.

* Lib. 4. de LL. edit. Amſtel. 1623. p. m. 15.

Iſtic eſt is Juppiter, quem dico, quem Græci vocant
Aera, qui ventus eſt, & nubes, imber poſtea,
Atque ex imbre frigus, ventus poſt fit, aer denuo.

Tum etiam ex Cicerone:* *Aer*, inquit, *ut Stoici diſputant, interiectus inter mare & cœlum Junonis nomine conſecratur, quæ eſt ſoror & coniux Jovis, quod & ſimilitudo eſt ætheris, & cum eo ſumma conjunctio.* Idem Cicero,* Anaximenis opinionem referens, qui aerem Deum ſtatuit, illam tamen reſpuit. *Anaximenes*, inquit, *aera Deum ſtatuit, eumque gigni, eſſeque immenſum, & infinitum, & ſemper in motu: quaſi aut aer ſine ulla forma Deus eſſe poſſit; quum præſertim Deum non modo aliqua, ſed pulcherrima ſpecie debeat eſſe; aut non omne, quod ortum ſit, mortalitas conſequatur.* Paulo vero poſt Diogenis ſententiam refellens, qui ejuſdem Anaximenis

* Lib. 2. de Nat. Deor.

* Ibid. lib. 1.

nis auditor fuit; *Quid aer*, inquit, * *quo Diogenes Apolloniates utitur Deo? quem ſenſum habere poteſt, aut quam formam Dei?* Sanctus quoque Auguſtinus * de eodem Diogene, ejuſque explodenda ſententia, verbum facit: *Diogenes quoque*, inquit, *Anaximenis alter auditor, aerem quidem dixit rerum eſſe materiem, de qua omnia fierent; ſed eum eſſe compotem divinæ rationis, ſine qua nihil ex eo fieri poſſet*. Idem denique Diogenes, Aerem elementum eſſe, quo condenſato vel rarefacto, mundi infiniti fiant: vacuum eſſe infinitum: ex nihilo nihil fieri, nihil in nihilum reſolvi: terram in medio mundi conſiſtere: immobilitatem ſuam a calore circumfuſo; ſpiſſitudinem vero, & ſoliditatem a frigore habere, aſſeruit, ut narrat Laertius *.

* *Ibidem*.
* Lib. 8. *de Civit. Dei*.
* In Diogenis vita Lib. 9.

Aqua pariter Deorum numero a veteribus addita eſt. Hinc apud Ægyptios præcipua in veneratione Nilum fuiſſe narrat Plutarchus * Οὐδὲν οὕτω τιμᾷν Αἰγυπτίοις, ὡς ὁ Νεῖλος: *Nihil in majore Ægyptiis honore atque Nilus*.

* *De Iſid. & Oſirid. edit. Lutet. Pariſ. 1624 T. 1. p. m. 353.*

Græci vero in primis, Romanique huic elemento variis ſub nominibus divinos honores exhibuere. Imo Aqua Homero non ſolum pro Numine, ſed etiam pro Numine primo atque antiquiſſimo fuit; ut hoc verſu oſtenditur: *

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

Oceanumque Deum patrem, ac Tethyn genitricem.

* Iliad. ξ. ver. 201.

Fuere autem apud illos Numina aquarum, partim maſcula, quorum princeps Oceanus & Neptunus: partim muliebria, in quibus familiam ducebant Tethys & Amphitrite; præter quæ Numina marina, habebant alia; fluvios namque fonteſque, ut ſtagna & puteos quoque, pro Diis cultos Deabuſque fuiſſe accepimus; hiſque omnibus ſuas fuiſſe Nymphas legimus. Neque vero apud Scythas, Celtaſque Aquæ veneratio defuit, ut Herodotus * teſtatur. Profecto a ſuperis tanta in veneratione Stygia palus habita eſt, ut nefas ducerent, quicquam eorum, quæ Styge teſte juraſſent, quovis modo violare. Hinc Appulejus; * *Diis etiam*, inquit, *ipſique Jovi formidabiles aquas iſtas Stygias, vel fando comperiſti? quodque vos dejeratis per Numina Deorum, Deos per Stygis majeſtatem ſolere*.

* In *Melpom.* Lib. 4.
* *Lib. 6. Metamorph. Edit. Plant. p. mihi* 180.

Terram denique primas inter elementa apud Phryges obtinuiſſe docet Firmicus: * Eamque Cybelem appellarunt a Cybelo Phrygiæ monte, ubi ejus ſacra primo creduntur inſtituta. Heſychius: * Κύβελα, ὄρη Φρυγίας. Κυβέλη, ἡ μήτηρ τῶν Θεῶν. *Cybelus Mons Phrygiæ; Cybele mater Deorum*.

* *De errore prof. relig. edit. Lugd. Bat. pag. mihi* 7.
* In Lex. in voce Κυβέλη.

Quod quidem elementum variis ſub nominibus ſumma veteres Religione coluerunt. Iſis pro Dea ab Ægyptiis ſolemnibus feſtis culta eſt: *Iſis* autem *lingua Ægyptiorum*, inquit Servius, * *eſt terra, quam Iſim volunt eſſe*. Ea Græcis eſt Rhea, quam præcipuo honore proſequuti ſunt, uti teſtatur Auſonius: *

. . . . *Prima Deum fas*,

* *Ad lib. 8. Æneid. verſu* 696.
* In *Monoſyl. Edyl. 12. de Deis*.

 Qua

Quæ Themis eſt Graiis: poſthanc Rhea, quæ Latiis Ops. Nec non Servius*: *Nam Ops*, inquit, *uxor eſt Saturni, quam Græci Rheam vocant.* Eamdem Romani Junonis, Veſtæ, Veneriſque nominibus conſecrarunt. Hinc S. Auguſtinus*: *Quid indignum dicitur*, inquit, *quum Juppiter, & Juno nati dicuntur ex tempore; ſi Cælum eſt ille, & illa Terra; quum facta ſint utique Cælum, & Terra?* Varro quoque, Euſebius, & Plutarchus idem ſcriptum reliquerunt. Arnobius* pariter illam Veſtam eſſe pronunciavit: *Terram*, inquit ille, *nonnulli Veſtam pronunciant, quod in mundo ſtet ſola, cæteris ejus partibus in mobilitate perpetua conſtitutis*: Macrobius* inſuper terræ ſuperius hemiſphærium, Veneris appellatione donavit; inferius vero hemiſphærium terræ, Proſerpinam vocavit; quam unam eandemque cum terra eſſe docet Tzetzes. ſic enim ſcribit* Περσεφόνη δὲ καὶ Ἶσις, ἡ Γῆ, καὶ Ῥέα, καὶ Ἑστία, καὶ Πανδώρα, καὶ ἕτερα μυρία ὀνομάζεται. *Proſerpina autem & Iſis, Terra, & Rhea, & Veſta, & ſex centis aliis nominibus appellatur.*

* Ad lib. 11. Æneid. verſ. 332.

* Lib. 4. cap. 10. de Civit. Dei.

* Adverſus gentes lib. 3. edit. Pariſ. pag. mihi 150.

* Lib. 1. Saturnal. cap. 21.

* In Comment. Lycophr. ad verſ. 705. Alexan.

Licet autem tanto in honore apud veteres fuerint elementa; mirum tamen nemini eſſe debet, ſi illa ſuper hujuſmodi Ædium veſtibulo diſpoſita conſpiciuntur; eiſdemque veluti ſint ornamento. De Sole enim, cui templum hoc dicatum ſignificavimus, *vitam omnia mutuantur*, ut inquit Macrobius.* Sol quoque *Cor cœli, mens mundi, ſeu temperatio* ab eodem Macrobio dictus eſt*; nempe Deus ipſe, juxta Platonicorum ſententiam. *Solem* inſuper *mundi eſſe caput, & rerum ſatorem*, innuit laudatus Macrobius.* Ariſtoteles præterea *accedente Sole generationem, & recedente corruptionem fieri* docet*. Quare, quum Sol univerſum hunc terrarum orbem moderetur; ac terrenæ fœcunditatis auctor ſit, quatuor profecto elementa, ut eidem pareant, ejuſque fœcunda excipiant defluvia, præſto eſſe debent. Materia namque, juxta laudatum Ariſtotelem*, formam expetit; *perinde ac ſi fæmina marem, aut turpe pulchrum appeteret.* Hinc eſt, quod Plato apud Laertium*, δύο δὲ τῶν πάντων ἀπέφηνεν ἀρχάς, θεὸν καὶ ὕλην, ὃν καὶ νῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον· εἶναι δὲ τὴν ὕλην ἀσχημάτιστον καὶ ἄπειρον, ἐξ ἧς γίνεσθαι τὰ συγκρίματα. *Rerum omnium duo initia, materiam Deumque conſtituebat: quem quidem & mentem & cauſam appellat: materiam autem figurarum expertem eſſe, atque infinitam, e qua gigni omne, quod concretum eſt.*

* Lib. 1. in ſomnium Scip. cap. 6.

* Ibid. cap. 20.

* Lib. 1. Saturnal. cap. 19.

* Lib. 2. de gener. & corrupt. cap. 10. edit. Pariſ. tom. 1.

* Lib. 1. de Natural. princ. cap. 10. text.

* Lib. 3. qui inſcribitur Plato.

Rotundum præterea hujuſmodi templum, Solis curſum, motu orbico circumactum; ſicuti quatuor & viginti ejuſdem feneſtræ, quarum duodecim in ſemicirculo cuique licet enumerare, totidem diei horas nobis indicare videntur. Neque fortaſse aberraverim, ſi templum hoc Pythiæ ædes eſſe affirmarem, in quibus illa, reſponſa conſulentibus dare conſuevit: quoſdam enim videre eſt, qui illius oracula ſcitatum petunt. Ejuſdem quidem templi oſtium, licet ad illud quinque gradibus conſcendatur, (*n.* 12.) cujuſdam

ſpecus

ſpecus ingreſſio videtur; neque illi abſimile, quod Strabo nobis deſcribit: ſic enim inquit*: φασί δ' εἶναι τὸ μαντεῖον ἄντρον κοῖλον κατὰ βάθους, οὐ μάλα εὐρύστομον: *Oraculum ipſum ajunt eſſe cavam profunde ſpecum, aditu non admodum lato*. Ex ea inſuper *ſpiritum efferri furoris divini efficacem*, idem Strabo ſcribit*; *ſupra orificium vero tripodem ſitum ſublimem, quo conſcenſo Pythia ubi ſpiritum exceperit, carmine ſolutaque oratione ſortes ab ea pronunciari: porro poetas eſſe quoſdam ſani adminiſtros, qui proſa oratione edita in verſus numeroſque redigant*: Hinc illud Ciceronis* jocoſe dictum.

* *Rer. Geogr. lib: 9. edit. Amſtel. an. 1707. pag. 641.*
* *Ibidem.*
* *Lib. 2. de Divinat.*

Pyrrhi temporibus jam Apollo facere verſus deſierat.

Quin etiam (idem templum) *in medio totius terrarum orbis jacere quidam ſenſerunt*, ut laudatus auctor narrat*, *terræque umbilicum dixerunt: fabulam inſuper commenti, quæ apud Pindarum* quoque refertur, ibi locorum conveniſſe duas aquilas* (alii corvos ajunt, alii cycnos) *a Jove emiſſas, alteram ab ortu, ab occaſu alteram Solis. Monſtratur etiam umbilicus quidam in eo templo faſciis velatus, inque eo duæ imagines iſtius fabulæ*. Videndus quoque hac de re Plutarchus*. Ad quod faciunt verſus illi ex vetere quodam Poeta, quos Varro*, & Cicero* afferunt.

* *Id. Strabo loc. cit. p. 643.*
* *Vid. Pythionic. Od. IV. & VI.*
* *Initio Lib. de Orac. defectu.*
* *Lib. 6. de L.L.*
* *Lib. 2. de Divinat.*

O Sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obſides.
Unde ſuperſtitioſa primum ſæva evaſit vox fera.

Tanta autem auctoritate apud veteres hujuſmodi oraculum valuit; ut *Lycurgus*, ſcribit Cicero,* *qui Lacedæmoniorum Rempublicam temperavit, leges ſuas auctoritate Apollinis Delphici confirmaverit: quas quum vellet Lyſander commutare, eadem eſt prohibitus religione.*

* *Lib. 1. de Divinit.*

Prætereundum porro non eſt, quod dictum illud cujuſdam ex ſeptem Græciæ ſapientibus, Γνῶθι σεαυτόν, nempe *Noſce teipſum*, eodem in templo in pila lapidea inciſum extitiſſe fertur; digna profecto Philoſopho ſententia, ac ſolidum ſapientiæ fundamentum! Auſonius:*

* *In Ludo Septem Sapientum.*

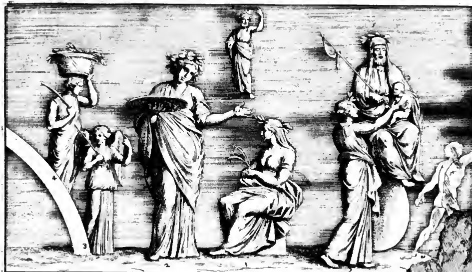
Delphis Solonem ſcripſe fama eſt Atticum,
Γνῶθι σεαυτόν, *quod Latinum eſt*, Noſce te.
Multi hoc Laconis eſſe Chilonis putant.

Velum inſuper extenſum, (*n.* 13.) quod aream e regione alterius templi (*n.* 14.) tegit, contra æſtum, cœlive injuriam excitatum eſſe affirmare auſim, de more veterum, quem refert Varro*: *Prope aream*, inquit ille, *faciunt umbraculum, quo ſecedant homines in æſtu, tempore meridiano*. Aut certe hujus auctor Tabulæ illud nobis indicare voluit, quod Philoſophia, aliæque diſciplinæ ſub religionis umbraculo ſeſe detinere debeant, uti docet Tertullianus*: *Quaſi*, inquit, *ſub umbraculo inſigniſſimæ religionis, certe licitæ, aliquid propriæ præſumtionis abſcondat*.

* *Lib. 1. de re ruſt. cap. 15.*
* *In Apologet.*

Ex hujuſmodi denique Tabula, veteres, ſicuti in delineando plurimum excelluerunt, ita optices aliquantulum ignaros extitiſſe, cuique licet intelligere.

TA-

TABULA·XI·

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

TABULA XI.

Tabula in Exquiliis pariter reperta, quæ Eleuſinia majora exhibet.

Eleuſinia ac Theſmophoria, præcipua Cereris & Proſerpinæ ſolemnia fuiſſe perhibentur; quarum poſtrema, nempe Theſmophoria, Theogamia quoque & Anteſphoria appellata fuiſſe ſcriptum reliquit Plutarchus: atque Veris ineuntis tempore celebrari conſueviſſe, docet Cornutus *. Eleuſinia autem alia erant Magna, quæ quinto quoque anno exhibebantur, & quorum myſteriis Athenienſes dumtaxat initiari poterant, quemadmodum Eumolpi legibus ſancitum fuerat; de quo Pauſanias * mentionem facit. Alia Parva, quæ quotannis, interdum etiam in tertium quodque annum, agitabantur. Hæc autem altera hujuſmodi ob cauſam inſtituta referuntur. Quum Hercules initiari vellet, atque, uti ſignificavimus, lege cautum eſſet, ne peregrinus quis initiaretur, Athenienſes ejus virtutem reveriti, Parva myſteria erexerunt, quibus ipſum initiarunt; ut & Herculi ſatisfacerent, & auctoritatem tamen ſacrificii, ac legis vigorem conſervarent; uti narrat Apollodorus *. In his porro ſacris adeo religioſe arcani fides obſervata eſt, ut eorum cæremoniæ ac ritus Sacerdotibus tantum, qui Epoptæ dicebantur, paterent; ac licet, dum hujuſmodi ſacra celebrarentur, puellæ quædam Deabus dicatæ, quæ opus erant, deferre conſueverint; eo tamen ſtudio omnia quibuſdam in ciſtellis occultabantur, ut introſpici non poſſet; quin percontari quicquam, aut ea inveſtigare nefas eſſe videbatur. Hinc erat, quod Sacerdotibus hujuſmodi myſteria celebraturis, præco jubebat profanos abſiſtere, proclamans: ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός: *Procul procul quiſque impurus*: ad quem morem reſpexit Vergilius, * quum ait:

Procul o procul eſte profani.

Quare, quum arcanus homo ſignificari vellet, qui quæ audit, tacet, & continet optime, hujuſmodi dictum Ἀττικοὶ τὰ Ἐλευσίνια, *Athenienſes Eleuſinia* in proverbium abjerat. Pauſanias ſane non uno in loco de myſteriis agens, ſomnio ſe monitum ait, ne ſecreta proderet. Verba ejus ſunt hujuſmodi *: Τὰ δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ, τότε ὄνειρον ἀπεῖπε γράφειν, καὶ τοῖς οὐ τελεσθεῖσιν ὅπως ὧν θέας εἴργονται, δῆλα δή που μηδὲ πυθέσθαι μετεῖναι σφίσιν: *Atque intra ſacrum parietem ſervantur, ſcribere ſomnio probibemur; iis enim, qui initiati non fuerunt, non tantum eorum aſpectu interdictum eſt, verum etiam ne percontari quidem, aut audire fas quicquam eſt.* Pauſaniæ ſomnio reſpondet ſomnium Numenii Philoſophi, qui Pyrrhonis Helienſis diſcipulus fuit, de quo Macrobius: * *Numenio*, inquit ille, *inter Philoſophos occultorum curioſiori, offenſam Numinum, quod Eleuſina ſacra interpetrando vulgaverit, ſomnia*

* *Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui titulus de Cerere, & Veſta.*

* *In Atticis cap. 39. & Corinthiaca cap. 14*

* *Bibliothec. ſive de Diis lib. 2. edit. Salmurii 1661. p. m. 130.*

* *Æneid. 6. ver 258.*

* *In Atticis cap. 38. in fin.*

* *Lib. 1. in Somn. Scip. cap. 2.*

 prodi-

prodiderunt : viſo ſibi , ipſas Eleuſinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre proſtrantes : admirantique , & cauſas non convenientis numinibus turpitudinis conſulenti , reſpondiſſe iratas: ab ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas , & paſſim adeuntibus proſtitutas. Illa denique adeo turpia, & lutulenta fuiſſe narrantur, ut S. Gregorium Nazianzenum de iis verbum facere pudeat, ſic enim ait:* Αἰσχύνομαι γὰρ ἡμέρᾳ δοῦναι τὴν νυκτὸς τελετὴν, καὶ ποιεῖν τὴν ἀσχημοσύνην μυστήριον· οἶδεν Ἐλευσὶς ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπωμένων, καὶ σιωπῆς ὄντως ἀξίων ἐπόπται. *Pudet enim me nocturnum ſacrum in lucem proferre, ac turpitudinem myſterium facere. Novit hæc Eleuſis, atque illi tacitorum, ac profecto ſilentio dignorum ſacrorum ſpectatores.*

* In Orat. 39. edit. Colon. p. m. 625.

Johannis Baptiſtæ Marinelli, qui in veterum monumentis internoſcendis plurimum ſtudii atque operæ ſumma cum laude poſuit, ea fuit opinio, ut hiſce Tabulis, hac nempe, & proxima, Cereris, ſeu Proſerpinæ Eleuſinia myſteria nobis exhiberi crederet: quas quidem Tabulas in Exquiliis pariter repertas, quodam in hortulo ſeptem Aulis finitimo, præterita ætas in lucem protulit. Ipſe itaque tanti viri judicium ſequi præcipuæ mihi gloriæ duco.

Cererem profecto frumenta inveniſſe, quum antea homines glande veſcerentur, atque ob id Deam fuiſſe judicatam, Plinius* tradit.* Eleuſinii itaque tanti beneficii memores, hæc ſacra in ejuſdem honorem inſtituerunt. Lucretius tamen eorumdem auctores Athenienſes fuiſſe ſcribit, dum ait:*

Primæ frugiferos foetus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreaverunt vitam, legeſque rogarunt:

Verum cum Athenienſes Legum latores principes fuiſſe docet, eoſdem Theſmophoria ſacra inſtituiſſe videtur innuere: Θεσμοφόρια enim *a legum latione* dicta fuere; Hinc Θεσμοφόρος, nempe *Legifera*, Ceres quoque appellata eſt; Ovidius*:

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

* Lib. 7. Natur. Hiſt. cap. 56. ſect. 57.
* Lib. 6. initio.
* Lib. 5. Metam. v. 141.

Ægyptii vero Iſin ſuam triticum & hordeum primam inveniſſe ſibi perſuaſerant. Hinc Diodorus* Iſidem Cererem eſſe interpretatur. Herodotus inſuper: *Iſis*, inquit,* *eſt ea, quæ Græca lingua dicitur* Δημήτηρ, *Ceres*. Quocirca Sacra Cereris Eleuſinæ non eſſe diſſimilia Iſidos accepimus. Jam vero ipſum Deæ ſimulacrum hac in Tabula omnium primum nobis ſeſe offert conſpiciendum, *n.* 1. quæ ſane Dea velato capite, cæterarum more Dearum, frondeo redimita ſerto, & quarumdam manipulum herbarum manu gerens, inter omnes media ſedet: quæ quidem herbæ Verno tempore eidem in ſacrificium offerri conſueverunt, uti docet Cornutus.* Περὶ δὲ τὸ ἔαρ, inquit, Δήμητρι χλόην θύουσι, μετὰ παιδιᾶς καὶ χαρᾶς. ἰδόντες χλοά-

* Lib. 1. cap. 2. edit. Baſil. pag. m. 8
* Hiſtor. lib. 2. qui inſcribitur Euterpe, cap. 59.
* Lib. de Nat. Deor. cap. 28. cui tit. de Cerere, & Veſta.

χλοάζοντα, καὶ ἀφθονίας αὐτοῖς ἐλπίδα ἐπιδεικνύντα; *At Verno tempore Cereri virentem herbam cum luſu & gaudio ſacrificant; videntes illam vigorem emittere ſegeti, ac abundantiæ ſpem protendere.* Hinc etiam apud Romanorum veteres ſacra ei Vere novo fieri ſolita literis proditum eſt: atque A. d. V. Idus Aprilis Cereales ludi in ejuſdem honorem exhibebantur; qui Circenſes etiam dicuntur, eo quod Cereales ludi in Circo quoque haberentur. Eadem inſuper Dea flava induitur ſtola, ſcilicet, ut flavum ariſtarum colorem nobis repræſentaret; quare illam ſæpe apud Poetas *flavam* appellatam legere eſt: Ovidius *, *Lib.3. Amor. eleg.10. ver. 3.*

Flava Ceres tenues ſpicis redimita capillos.

Proxime vero ſtantem conſpicimus adoleſcentulam, *n.2.*, quæ pariter frondibus redimita, cœrulea palla, ac puniceo induitur amictu, dextraque Lancem geſtat, novarum frugum primitiis fortaſſe repletam, quas veteres numinibus offerre conſueverunt; orantis autem ſpeciem habet, ut Dea munus oblatum benigne, & non gravate accipiat. Aliger præterea Genius *num.3.* viridi indutus talari tunica, dextera virgulam gerit, lævamque colloquenti ſimilis attollit. Color ſane viridis Veris tempus indicat, quod fortaſſe hujuſmodi imago nobis exhibet, ſicuti & quæ proxima cernitur viridis faſcia; neque abs re, hujuſmodi namque Eleuſinia ſacra Veris tempore peragi in more poſitum fuit. Fortaſſe quoque hujuſmodi ſimulacro Iridem exhiberi, quam aligeram eſſe decet, eique proximam arcuati Circuli partem, Cœleſti arcui haud abſimilem eſſe, facile mihi perſuaderem; dummodo illius color ab eis, quos nobis depingunt Poetæ, adeo non diſcreparet; eoque magis hoc mihi in animum inducerem, quod adventante Veris tempore Iridem ferme in nubibus expreſſam coſpicimus. Hujuſmodi quidem cœleſtis arcus a Tibullo * *Imbrifer* dictus eſt; *Lib.1.Eleg.4. ver.44.* quumque ejus humiditate ſegetes uberius ſuccreſcant, a Cereris myſteriis minime abhorret. Iridem inſuper Thaumantis, nempe *admirationis*, ex Electra filiam eſſe veteres commenti ſunt; cujus rei rationem affert Cicero: * *Cur autem*, inquit, *arcus ſpecies non in Deorum numero reponatur? Eſt enim pulcher, & ob eam cauſam, quia ſpeciem habet admirabilem, Thaumante dicitur eſſe nata*. *Lib. 3. de Nat. Deor.* Nempe a Græco verbo θαυμάζειν, *admirari*: hinc *Thaumantias* ab Ovidio appellatur: * *Lib. 4. Metamor. v.479.*

Roratis luſtravit aquis Thaumantias Iris.

Vergilius ſexcentis illam exornatam coloribus nobis depingit *: *Lib.4.Æneid. ver.700.*

Ergo Iris croceis *per cœlum roſcida pennis,*
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat.

In quo quidem Vergilii loco *croceum* inter cæteros colorem Iridi illum conceſſiſſe animadvertendum eſt. Verum omnes, quos in-

nuimus

nuimus, colores, cum hujuſmodi Iridis imagine minime faciunt; cui viridem dumtaxat tunicam eſſe conſpicimus; ex quo perſpicuum fit, haud plurimum ſtudii Poetas in Phyſicen adhibuiſſe, longeque illis melius hujus auctorem Tabulæ rerum phyſicarum ſcientiam tenuiſſe patet. Siquidem tres præcipuos in Iride expreſſos colores agnoſcit Ariſtoteles, quibus ipſe & quartum addit; qui quidem colores a lumine Solis oppoſiti refracto in nube aquoſa, concava, & in pluviam reſolvi parata, oriuntur. Illius autem verba adſcribere operæ pretium ducimus: Τούτων δὲ, *inquit ille* * τρίχρως μὲν ἑκατέρα, καὶ τὰ χρώματα ταὐτὰ καὶ ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἔχουσιν ἀλλήλαις· ἀμυδρότερα δ᾽ ἐν τῇ ἐκτὸς, καὶ ἐξ ἐναντίας κείμενα κατὰ τὴν θέσιν. ἡ μὲν γὰρ ἐντὸς, τὴν πρώτην ἔχει περιφέρειαν τὴν μεγίστην, φοινικίαν· ἡ δ᾽ ἔξωθεν, τὴν ἐλαχίστην μὲν, ἐγγύτατα δὲ πρὸς ταύτην, καὶ τὰς ἄλλας ἀνάλογον. ἔστι δὲ τὰ χρώματα ταῦτα ἅπερ μόνα σχεδὸν οὐ δύνανται ποιεῖν οἱ γραφεῖς· ἔνια γὰρ αὐτοὶ κεραννύουσι· τὸ δὲ φοινικοῦν, καὶ πράσινον, καὶ ἁλουργὸν, οὐ γίγνεται κεραννύμενον· ἡ δὲ ἶρις ταῦτ᾽ ἔχει τὰ χρώματα· τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ φοινικοῦ καὶ πρασίνου, φαίνεται πολλάκις ξανθόν. * *Horum autem quamvis uterque tricolor ſit,* (ſcilicet arcus) *atque eoſdem parique numero, ac reliquus, colores habeat, tamen qui in exteriore ſunt, obſcuriores habentur, atque ordine contrario poſiti. Nam interior primam, quæ maxima eſt, circumferentiam,* puniceam *geſtat: exterior ultimam, quæ minima eſt, ſed illi proxima, atque reliquas proportionabiliter. Cæterum colores hi ſunt, quos fere ſolos facere pictores nequeunt. Hi enim quoſdam aliorum miſtura faciunt; at* puniceus, viridis & purpureus, *nequaquam hoc pacto fiunt; hos autem colores arcus habet: Qui autem* puniceum & viridem interjacet, *is plerunque* flavus *apparet*. Et paulo poſt hoc pacto diſſerit: * Δῆλον τοίνυν ὅτι ἡ ὄψις, ὥσπερ καὶ τὸ μέλαν, κλωμένη διὰ ἀσθένειαν, μελάντερον ποιεῖ φαίνεσθαι, καὶ τὸ λευκὸν ἧττον λευκὸν, καὶ προσάγει πρὸς τὸ μέλαν. ἡ μὲν οὖν ἰσχυροτέρα ὄψις, εἰς φοινικοῦν χρῶμα μετέβαλεν· ἡ δ᾽ ἐχομένη, εἰς τὸ πράσινον. ἡ δ᾽ ἔτι ἀσθενεστέρα εἰς τὸ ἁλουργὸν· ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον οὐκ ἔτι φαίνεται, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς τρισὶν, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων τὰ πλεῖστα, καὶ τούτων ἔσχε τέλος. τῶν δὲ ἄλλων ἀναίσθητος ἡ μεταβολή; διὸ καὶ ἡ ἶρις τρίχρως φαίνεται, ἑκατέρα μὲν, ἐναντίως δέ. ἡ μὲν οὖν ἡ πρώτη, τὴν ἔξω φοινικῆν ἔχει· ἀπὸ μεγίστης γὰρ περιφερείας πλείστη προσπίπτει ἡ ὄψις πρὸς τὸν ἥλιον· μεγίστη δ᾽, ἡ ἔξω, ἡ δ᾽ ἐχομένη, καὶ ἡ τρίτη, ἀνάλογον ὥστ᾽. εἰ τὰ περὶ τῶν χρωμάτων τῆς φαντασίας εἴρηται καλῶς, ἀνάγκη τρίχρων τε εἶναι αὐτὴν, καὶ τούτοις τοῖς χρώμασι κεχρῶσθαι μόνοις. τὸ δὲ ξανθὸν φαίνεται, διὰ τὸ παρ᾽ ἄλληλα φαίνεσθαι. τὸ φοινικοῦν γὰρ παρὰ τὸ πράσινον, λευκὸν φαίνεται· σημεῖον δὲ τούτου. ἐν γὰρ τῷ μελαντάτῳ νέφει μάλιστα ἄκρατος γίνεται ἡ ἶρις. συμβαίνει δὲ τότε ξανθότερον εἶναι δοκεῖν τὸ φοινικοῦν. ἔστι δὲ τὸ ξανθὸν ἐν τῇ ἴριδι χρῶμα μεταξὺ τοῦ τε φοινικοῦ καὶ πρασίνου χρώματος. διὰ τὴν μελανίαν οὖν τοῦ κύκλῳ νέφους, ὅλον αὐτοῦ φαίνεται τὸ φοινικοῦν, λευκόν: ἔστι γὰρ πρὸς ἐκεῖνα λευκόν· καὶ πάλιν ἀπομαραινομένης τῆς ἴριδος ἐγγυτάτω, ὅταν λύηται τὸ φοινικοῦν· ἡ γὰρ νεφέλη

* Meteorologic. lib. 3. cap. 2.

* Franciſco Vatablo interprete.

* Ibidem cap. 4.

φέλη λευκὴ ὖσα, προσπίπτουσα παρὰ τὸ πράσινον, μεταπίπτει εἰς τὸ ξανθόν.* *Patet igitur, quod conſpectus fractus, ut præ imbecillitate, quod nigrum eſt, magis nigrum, ita quod album eſt, minus album apparere facit, atque ad nigrorem adducit. Validior igitur aſpectus, colorem album* in puniceum, *proximus ab illo* in viridem, *qui præterea imbecillior eſt*, in purpureum *mutare aſſolet. Ultra hos autem colores nullus præterea apparet; ſed plurima quoque alia, ita & hi ternario definiti ſunt. Aliorum autem colorum mutatio inſenſibilis eſt. Quocirca &* arcus tricolor, *uterque quidem, ſed oppoſito modo apparet. Primus igitur extimam ſupremamque circumferentiam* puniceam *habet; nam aſpectus a maxima circumferentia Soli plurimus incurrit: extima autem, maxima eſt. Proxima vero & tertia, juxta proportionem ſeſe habent. Quare ſi quæ de colorum apparitione diſſeruimus, probe dicta ſunt*, Irin & tricolorem *eſſe, & hiſce ſolis coloribus tingi neceſſe eſt.* Flavus *autem color iccirco apparet, quia juxta poſiti colores ſpectantur. Nam color* puniceus *juxta* viridem *albus apparet. Cujus rei ſignum eſt: Nam in nube nigerrima Iris maxime pura ſinceraque fieri ſolet: tunc enim accidit ut color* puniceus flavior *eſſe videatur*. Flavum autem illud, quod in arcu apparet, color eſt inter puniceum & viridem medius. *Igitur ob nubis circumſtantis nigrorem, quicquid ejus* puniceum *eſt, album apparet: nam puniceum ad illa, album eſt. Et rurſum emarceſcente proxime terram Iride, quum diſſolvitur* puniceum, *nebula alba* juxta viridem *ſeſe applicans*, in flavum *tranſire ſolet*. Viridis itaque color, quem hujuſce tabulæ imago, eique proximus cœleſtis arcus, præferunt, inter cæteros Iridis colores recenſetur. Virgam præterea Iris manu geſtat, ſui muneris inſigne, illam enim Junonis nunciam, ſicuti Mercurium Jovis, Poetæ finxerunt; cui pariter virgam quamdam, caduceum dictam, fuiſſe fertur. Hujuſmodi autem cœleſtis Arcus [cujus eximiam pulchritudinem nobis ob oculos ponit liber Eccleſiaſtici,* *Vide Arcum*, inquit, *& benedic eum, qui fecit illum: valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Gyravit Cœlum in circuitu gloriæ ſuæ, manus excelſi aperuerunt eum.*] aliud olim Judæis fuit, de quo Deus ipſe hæc protulit:* *Arcum meum*, inquit, *ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me, & inter terram. Quumque obduxero nubibus Cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiſcum, & cum omni anima vivente, quæ carnem vegetat: & non erunt ultra aquæ diluvii ad delendum univerſam terram.* Mulier denique, (*n.* 4.) quam tunica punicei coloris tegit, agreſte baculum dextera tenet, geſtatque capiti impoſitum, herbis frondibuſque repletum calathum, quem de more Cereri offerat.

** Eodem interprete.*

** Cap. 43. Verſ. 12. & ſeq.*

** Gen. cap. 9. verſ. 13. ad 15.*

Præterea gravem ſenem, (*n.* 5.) globo quodam inſidentem, nunc præſtat intueri: huic frondeum ſertum capitis verticem præcingit; & cœruleus amictus utraque brachia, caputque fronte tenus obnubit. Dextera inſuper virgam ipſe gerit; ex qua fa-

ſciola quædam dependet, tunicæ fortaſſe reliquiæ cujuſdam ex initiatis, quibus in more poſitum fuit, ut veſtem, in qua fuerant initiati, Cereri, & Proſerpinæ conſecrarent; qua de re proxima in Tabula verba facturi ſumus. Læva puellulam quamdam (*n.* 6.) ſinu fovet; quam ut excipiat, utraſque manus mulier quædam (*n.* 7.) abmovet: quæ ſane æque ac reliquæ frondibus redimita, cœrulea induitur tunica, & puniceo amictu, quo dorſum ac utrumque latus cingitur. Laudatum quidem ſenem Deæ ſacerdotem eſſe, in puellula vero Proſerpinam nobis exiberi, haud abſurdum eſſet affirmare: *Myſteria enim Cereris aliud nihil erant, quam inceſtuoſi Jovis cum Cerere matre congreſſus*, (uti docet Clemens Alexandrinus, quem refert Euſebius: *) ex quibus in lucem prodiit Proſerpina, quam Pherſephonem quoque appellatam eſſe ab Heſychio didicimus; dum ait *: Φερσεφόνεια, ἡ τῆς Δήμητρος θυγάτηρ, ἡ φέρουσα τὸ ἄφενος, τουτέστι τὸν πλοῦτον, διὰ τὸν καρπὸν, ἀπὸ τοῦ φέρειν ὄνησιν: *Pherſephonia*, (ſcilicet Proſerpina) *Cereris filia, quæ annuos reditus affert, hoc eſt divitias propter fructum, a* verbo φερεῖν, *ferre & ὄνησιν, utilitatem*. Ex Cerere autem illam progenitam eſſe dixerunt, ex terra ſcilicet, aut frugifera illa virtute, quæ ex Luna in terram illabitur; ex qua, quum illam exceperit, naſcuntur fruges, quibus Proſerpina ſignificatur. Cererem namque unam eamdemque cum Luna agnovit Apulejus *; Alii vero illam non aliam a terra eſſe pronuntiarunt, uti docet Arnobius*: quod ille, cui ſenex inſidet, globus fortaſſe indicat. In puero pariter Bacchum, Jovis & Proſerpinæ filium, licet agnoſcere, qui Zagreus dictus, a Titanibus dilaceratus eſt, de quo Nonnus verba facit: * quem inter & alium Bacchum, Semeles filium, nil in Orgiis intererat; atque alius pro alio viciſſim ſumebatur. Etenim Bacchum hunc alterum, Jovis ex Semele filium, ex corde Zagrei procreatum fuiſſe; vel hunc eundem Zagreum, poſtquam a Titanibus fuerit diſcerptus, in Bacchum tranſmigraſſe, commenti ſunt. Hinc in Eleuſiniis, licet Cereri ſacris, Bacchi quoque mentio fiebat; quum utriſque myſteria communia eſſent. Strabo ſane hæc de Baccho ſcriptum reliquit: * Ἴακχόν τε καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι, καὶ τὸν ἀρχηγέτην τῶν μυστηρίων, τῆς Δήμητρος δαίμονα: *Et Bacchum Jacchum appellant, ac principem myſteriorum, genium Cereris*. Pauſanias quoque quibuſdam in locis Cereris & Bacchi ſimulacra una ſimul erecta fuiſſe narrat: * nempe ut principes vini & frugum inventores indicarent; quorum beneficio gens humana a glandium & aquæ uſu ad mitiorem frumenti & vini victum traducta eſt. Hinc Vergilius utroſque invocat: *

Vos, o clariſſima mundi
Lumina, labentem Cœlo quæ ducitis annum:
Liber & Alma Ceres, veſtro ſi munere tellus

Chao-

* Præparat. Euang. lib. 2. Edit. Colon. cap. 3. pag. 63.
* In Lexic. ad vocem Φερσεφόνεια.
* Lib. 11. Metamor. initio.
* Lib. 3. adv. Gent. edit. Pariſ. pag. m. 150.
* Lib. 6. Dionyſ. verſ. 167.
* Lib. 10. edit. Amſt. pag. m. 468.
* In Corinthia. ca ſive Lib. 2. cap. 35. & 37.
* Lib. 1. Georg. verſ. 5.

Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta :
Poculaque inventis Acheloja miſcuit uvis.

Bacchum inſuper Cereris filium, & Proſerpinæ germanum fratrem nonnulli crediderunt; quare Liber ille, hæc Libera dicta eſt: de qua hæc Arnobius refert: * *Parit*, inquit ille, *menſem poſt decimum luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium conſequens modo Liberam, modo Proſerpinam nominavit*. Ac de utriſque Tacitus quoque facit mentionem, dum ait: * *Libero, Liberæque, & Cereri juxta Circum Maximum*. Hinc mirum non eſt, quod Cereris ſacra, Baccho etiam communia fuiſſe, Ovidius docet: *

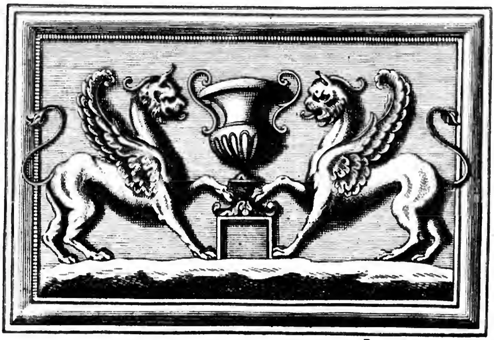
Luce ſua ludos uvæ commentor habebat;
Quos cum tædifera nunc habet ipſe Dea.

* *Lib. 5. adv. Gent. Edit. Pariſ. pag. mihi 214.*

* *Annal. lib. 2. cap. 49.*

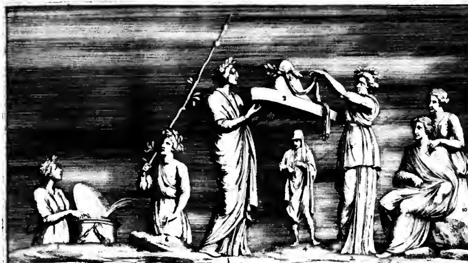
* *Lib. 3. Faſtor. verſ. 785.*

Demum imago, (*n.* 8.) quam in hujus Tabulæ angulo conſpicimus, adeo edaci tempore exeſa nobis exhibetur, ut, quid indicet diſcerni, non queat; ex illius tamen veluti corporis motione atque geſtu conjecturam capere poſſumus, id illi eſſe muneris, ut ſuetis de more verbis, *procul procul quiſque impurus*, populum a myſteriis arceat. Sublimis quoque Senex, (*n.* 9.) corona pariter redimitus, rubram veſtem indutus, lævoque brachio elato, carmina, aut certe preces fundenti ſimilis, Deæ laudes canere videtur.

Dom. Miſerom ſculp.

TA-

TABULA·XII·

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

TABULA XII.

Altera Tabula, æque ac proxima in Exquiliis reperta, in qua Eleuſinia Parva ſexhibentur.

IN hac Tabula binæ primum conſpiciuntur mulieres, quarum altera (*n.* 1.) croceam pallam, & cœruleum amictum; altera (*n.* 2.) puniceam dumtaxat induit ſtolam: ambæ tamen frondibus caput præcinctæ, ciſtellulam quandam, (*n.* 3.) croceo colore illitam, manibus ſuſtinent, in qua religionis arcana, & ſacrificio neceſſaria recondita jacent; quæque puniceo velamine tegitur; & frondeo de more redimitur ſerto; ex quo faſciola quædam dependet, quam ipſarum altera elatam læva detinet. Iſtiuſmodi autem virgines Κανηφόροι, nempe caniſtrum gerentes, & *Ciſtophoræ*, ſeu *Ciſtiferæ* dictæ fuere; eo quod ipſarum munus eſſet, caniſtra, quibus ſacra incluſa, in Cereris myſteriis deferre. In hiſce porro ciſtulis quid potiſſimum aſſervaretur ex Clemente Alexandrino addiſcere libet; hic enim profanæ ſuperſtitionis tenebris depulſis, quum ad Chriſti ovile ſeſe recepiſſet; ut Populos ab errore, & fallaciis ad veritatis cognitionem traduceret, hujuſmodi ſacrorum nugas, & deliria enunciandas cenſuit. Hæc itaque ſcripta reliquit.* Οἷαι δὲ καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαί· δεῖ γὰρ ἀπογυμνῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄῤῥητα ἐξειπεῖν. οὐ σησαμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χόνδροί τε ἁλῶν, καὶ δράκων ὄργιον Διονύσου Βασσάρου; οὐχὶ δὲ ῥοιαὶ πρὸς τοῖσδε, καὶ καρδίαι, νάρθηκές τε, καὶ κιττοί; πρὸς δὲ καὶ φθοῖς, καὶ μήκωνες. *Quales autem ſunt ciſtæ eorum myſticæ? oportet enim Sancta eorum revelare, & arcana enunciare. An non ea ſunt ſeſamides, & pyramides, & lana bene laborata, libaque multis diſtincta umbilicis, ſaliſque pugilli, & draco Orgium Bacchi Baſſari? An non mala punica, atque etiam corda, ferulæ, & hederæ, & præterea placenta, & papavera?* Hac de re Theodoretus * quoque verba facit: Ἐν δὲ ταύταις, *inquit ille*, ταῖς ὁμηγύρεσι, πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἀδεῶς ἐτολμᾶτο· καὶ γὰρ αἱ τελεταὶ, καὶ τὰ ὄργια, τὰ τούτων εἶχεν αἰνίγματα· τὸν κτένα μὲν ἡ Ἐλευσίς, ἡ φαλλαγωγία δὲ τὸν φαλλόν. ἀτὰρ δὴ καὶ δίχα τῶν αἰνιγμάτων, τὰ παρὰ τῶν ὀργιαστῶν δρώμενα, εἰς πᾶν εἶδος ἀσελγείας τοὺς ὁρῶντας ἠρέθιζε. *In his autem conventiculis omne flagitiorum genus intrepide patrabatur: Initia enim Cereris, & Liberi Patris Orgia horum ſcelerum involucra prætendebant: Eleuſis quidem pectinem, veretrum autem Phallagogia. Sed & citra ænigmatum involucra, ea, quæ ab Orgia celebrantibus fiebant, ad omne flagitiorum genus ſpectantes incitabant*: & alibi:* Οὕτω πάλιν τὸν τοῦ Διονύσου φαλλόν· τὸ δὲ ἀνδρεῖον οὕτω καλοῦσι μόριον οἱ τοῦ γέλωτος ποιηταί: καὶ ἐκαλεῖτο δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησι φαλλαγωγία ἡ τοῦ φαλλοῦ ἑορτή· καὶ προσεκύνουν μὲν τοῦτον, καὶ κατεφίλουν οἱ ὀργιάζοντες ἅπαντες. *Eodem modo Dionyſi quoque phallum [ſic enim virile membrum ridiculi homines nuncuparunt : &* Phallagogia *phalli feſtum apud Græ-*

* In Admonit. ad Gent. Edit. Lugd. pag. m. 10.

* Sermon. 7. de Sacrifi.iis, Edit Lutet. Pariſ. Tom. 4. p. 583

* Serm. 1. de Fide ibid. p. 482

cos dicebatur] *& adorabant miſeri, & baſiabantur cuncti, qui Orgia celebrabant*. Nec prætereundus Athenæus, qui hæc habet: * Ἡρακλείδης Συρακούσιος ἐν τῷ Περὶ θεσμῶν, ἐν Συρακούσαις φησὶ τοῖς παντελείοις τῶν θεσμοφορίων ἐκ σησάμου καὶ μέλιτος κατασκευάζεσθαι ἐφήβαια γυναικεῖα, ἃ καλεῖσθαι κατὰ πᾶσαν Σικελίαν μυλλοὺς, καὶ περιφέρεσθαι ταῖς θεαῖς: *Heraclides Syracuſius libro de vetuſtis & ſancitis moribus, ſcribit, apud Syracuſios in perfectis Teſmophoriis, ex ſeſamo & melle fingi pudenda muliebria, quæ per Ludos & ſpectacula circumferebantur, & in tota Sicilia vocabantur Mylli*. Siciliam autem Baccho, Cereri, & Proſerpinæ ſacram fuiſſe teſtatur Cicero. * Id porro quum in Parvis myſteriis factitari conſueverit, ſuperiori in Tabula Teſmophoria ſeu Eleuſinia Majora, in hac vero Minora fortaſſe exhibentur.

* Deipnoſoph. lib. 14. cap. 14. Edit. Lugd. pag. m. 647. in voce Mylli.

* Orat. 6. in Verr.

In Adoleſcentulo inſuper, (*n*. 4.) quem ſub ciſtula ſtantem conſpicimus, punicea tunica indutum, quam veteres *ſubuculam* appellarunt; recens myſteriis initiatum agnoſcimus. Qui enim initiabantur, veſtem novam ac puram induebant, (uti in hoc adoleſcentulo videre eſt, qui recenti & nitido tegitur induſio:) quam deinde nunquam exuebant, quoad tandem lacera geſtari non amplius poſſet. Quin etiam à quibuſdam ad faſcias infantum reſervabatur; haud illi abſimiles, quam proxima in Tabula ex Sacerdotis virga dependentem innuimus. Formulas autem certis quibuſdam verbis conceptas, quibus veteres, quum initiarentur, uti conſueverunt, affert Arnobius: * *Ipſa denique ſymbola,* inquit ille, *quæ rogati ſacrorum in acceptionibus reſpondetis: Jejunavi, atque ebibi cyceonem, ex ciſta ſumſi, & in calathum miſi, accepi, rurſus in ciſtulam transtuli*. Neque his abſimiles apud Clementem Alexandrinum occurrunt: * Τὸ σύνθημα Ἐλευσινίων μυστηρίων, ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: *Eleuſiniorum myſteriorum ſignum eſt; Jejunavi, potum confectum bibi, ex ciſta accepi, poſtquam feci, depoſui in calathum, & ex calatho in ciſtam*.

* L. 5. adv. Gen. edit. Pariſ. pag. m. 220.

* Admonit. ad Gen. Edit. Lug. pag. m. 10.

Binæ præterea, quæ proxime adſtant, coronis pariter redimitæ adoleſcentulæ; quarum altera (*n*. 5.) crocei coloris tunicam induta, herbarum faſciculum quadam in ciſtula repoſitum digito indicat: altera vero, (*n*. 6.) quam viridis tunica pariter tegit, lævo tamen exerto uſque ad papillam brachio, arbuſculæ cujuſdam agreſtem baculum dextera attollit; inter initiatas, ac hujuſmodi myſteriorum adminiſtras recenſendæ videntur. Herbarum ſane faſciculo Veris; croceo autem colore Æſtatis tempora ſignificari palam eſt. Quod ad agreſtem baculum attinet, hæc Euſebius ex Clemente Alexandrino ſcribit: * Βουκολικόν, οἶμαι, κέντρον τὸν νάρθηκα ἐπικαλῶν, ὃν δὴ κάλων ἀναστρέφουσιν οἱ Βάκχοι. *Bubulci, opinor, ſtimulum ſcuticam nominans, quam lignis quibuſdam homines Bacchico furore correpti circumagunt*. Idem quoque baculus, ſeu virga quorumdam Sacerdotum morem fortaſſe refert, qui myſteriorum inſpectores quibuſdam diebus hujuſmo-

* Præparat. Euang. lib. 2. cap. 3. Edit. Pariſ. pag. m. 64.

di

di ferulis cædere conſueverunt; non aliter ac in Lupercalibus ſacris factitatum accepimus; quæ menſe Februario, ſcilicet A.D. XV. Kal. Martias, quotannis fiebant; eorumque Sacerdotes Luperci nudi per urbem curſitabant, prægnantiumque mulierum palmas, uteroſque caprina pelle ferientes; qua re & fœcunditatem, & facilem partum fieri putabant. Qua quidem de re verba faciunt Plutarchus: * & Ovidius; dum ait; *

* In Romulo Edit. Baſil. pa. 11.
* Lib. 2. Faſt. ver. 424.

> *Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis,*
> *Nec prece, nec magico carmine mater eris.*
> *Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ,*
> *Jam ſocer optati nomen habebit avi,*

Et paulo poſt: *

* Ibid. ver. 444

> *Ille Caprum mactat, juſſæ ſua terga puellæ*
> *Pellibus exectis percutienda dabant.*

Totidem pariter adoleſcentulæ; quarum unam [*n.* 7.] ſaxo quodam inſidentem, quam veſtis cœrulea tegit, alteram ſtantem, [*n.* 8.] punicea tunica indutam, & ſociæ humeris hærentem; utraſque vero iis, quæ peraguntur, intentas conſpicimus: myſteriis jamdiu initiatæ videntur; ex eorum nempe numero, qui Ἐπόπται, *inſpectores*, appellabantur. Qui enim parvis myſteriis dumtaxat initiati erant, Myſtæ; ad magna recepti, Epoptæ nominabantur. Epoptæ autem erant inſpectores; hoc eſt, quibus anno, poſtquam initiati primum fuerant, inſpicere occultiores ſacrorum ritus & cœremonias concedebatur. Neque enim a parvis initiis illico patebat aditus ad majora: ſed annus experimenti cauſa interponendus erat.

Erant autem quaſi quidam gradus, ut homines hujuſmodi myſteriorum participes fierent, obſervandi: quos Theon Smyrnæus recenſet; ſic enim ait: * Καὶ γὰρ αὖ τὴν φιλοσοφίαν μύησιν φαίη τις ἂν ἀληθοῦς τελετῆς, καὶ τῶν ὄντως ὡς ἀληθῶς μυστηρίων παράδοσιν· μυήσεως δὲ μέρη πέντε. τὸ μὲν προηγούμενον καθαρμός. οὔτε γὰρ ἅπασι τοῖς βουλομένοις μετουσία μυστηρίων ἐστίν, ἀλλ' εἰσὶν οὓς αὐτῶν εἴργεσθαι προαγορεύεται. οἷον τοὺς χεῖρας μὴ καθαρὰς, καὶ φωνὴν ἀξύνετον ἔχοντας. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς μὴ εἰργομένους ἀνάγκη καθαρμοῦ τινὸς πρότερον τυχεῖν. μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν, δευτέρα ἐστὶν ἡ τῆς τελετῆς παράδοσις, τρίτη δὲ ἐπονομαζομένη ἐποπτεία. τετάρτη δὲ, ὃ δὴ καὶ τέλος τῆς ἐποπτείας ἀνάδεσις, καὶ στεμμάτων ἐπίθεσις. ὥστε καὶ ἑτέροις ἅς τις παρέλαβε τελετὰς παραδοῦναι δύνασθαι, δᾳδουχίας τυχόντα, ἢ ἱεροφαντίας, ἢ τινὸς ἄλλης ἱερωσύνης. ἡ δὲ πέμπτη ἐξ αὐτῶν περιγινομένη κατὰ τὸ θεοφιλὲς, καὶ θεοῖς συνδίαιτον, εὐδαιμονίαν. * *Philoſophiam rurſus comparare poſſumus cum initiatione verorum ſacrorum, & traditione myſteriorum non fictorum. Initiationis vero quinque ſunt partes; prima*, Purgatio prævia; *neque enim omnibus etiam optantibus myſteria impertiri fas eſt; ſed ſunt qui præconis voce ſubmoventur: quales illi, qui manus impuras, vocemque inarticulatam habent*; [Quod cauſæ fuit, cur Nero ab iis abſtinendum putavit: Antoninus vero, ut ſuam

* In Mathematicis cap. 1. Edit. Lutet. Pariſ. pag. 18. & ſeq.
* Iſmaele Bullialdo interprete.

ſuam morum integritatem omnibus teſtatam faceret, eiſdem ſacris adeſſe voluit.] *illos vero, qui myſteriis non arcentur, neceſſe eſt purgationibus quibuſdam ablui. Purgationem ſequitur* Sacrorum traditio; *ideſt initiatio. Tertia eſt, quæ dicitur* Inſpectio. *Quarta vero, quæ finis eſt, & ſcopus inſpectionis*, capitis religatio, & coronarum impoſitio; *ita ut quæ quis ſacra acceperit, ea tradendi aliis capax reddatur; ſive* Daduchiam, *ideſt* facium geſtationem; Hierophantiam, *ideſt*, ſacrorum interpretationem; *aliudve quodlibet Sacerdotium. Quinta vero, quæ ex iſtis exurgit Deo charum eſſe, &* potiri felicitate, *quæ continetur conſortio familiaris cum illo vitæ*. Quinque ſane gradus hujuſmodi hiſce in Tabulis clare exhibentur: in adoleſcente namque, qui initiatur, primum purificationis gradum agnoſcimus: mulierem inſuper, quæ, ut puerulum e ſenis gremio excipiat, dexteram protendit; quippe quæ ſacrorum particeps fieri incipiat; ſecundi eſſe ordinis patet; quemadmodum & virgines, quæ detectas ciſtas herbis onuſtas gerunt. In duabus vero adoleſcentulis, quæ ſacrorum cœremonias intentæ ſpectant, tertii ordinis Epoptas quis neget exhiberi? Binas præterea mulieres, quæ myſticam ciſtam impoſita corona ſuſtinent, quartum jam gradum attigiſſe, & Sacerdotio præditas eſſe aperte liquet; quippe quæ adoleſcentulum eadem ſub ciſtula ſtantem initiant. Sublimis tandem Senex, frondeo ſerto redimitus, ad ſummam illam animi tranquillitatem, vitæque felicitatem, omnibus jam perveniſſe gradibus videtur; qua de re ipſemet fortaſſe verba facit, ut alios quoque ad hujuſmodi felicitatem ſibi comparandam ſuo exemplo excitet.

Franciſcus Blanchinus Romanæ Urbis Prælatus in ea fuit ſententia, ut proxima in Tabula XI. myſticam Bacchi educationem nobis ob oculos poni, ſibi perſuaderet; de qua plura apud Nonnum * leguntur. Atque in Sene quidem, (*n.* 5.) ſub Phanetis imagine; quem ſolis filium, ejuſdemque ævi cum Saturno, & Mundi ortu fuiſſe perhibent; Mercurium agnovit, qui puerulum Bacchum (*n.* 6.) Rheæ, ſive Eupetali [*n.* 7.] ejuſdem nutrici porrigit: quamvis ipſemet Nymphis, Lami filiabus, quæ Hyades dictæ fuere; atque Ino Marinæ Deæ, Semeles ſorori, ejuſdemque materteræ, illum prius alendum tradidiſſet. Faſciolam inſuper, quæ virgæ in Senis dextera agglutinatur, atque Corybantum clypeum, cui Senex idem inſidet, ad Bacchi Orgia ſpectaſſe conſtat. Mercurius vero ut Cœlum repetat, denuo [*n.* 8.] priſtinam ſuam induit imaginem. Iris præterea [*n.* 3.] futuras Bacchi res geſtas, veluti venturi præſcia, quaſque apud Indos reportaturus eſſet victorias, Rheæ præcinit; quæ [*n.* 1.] exadverſum ei ſedet: Cui binæ Adoleſcentulæ [*n.* 2. & 4.] frugum primitias, de more veterum, oblatum afferunt. Quidam denique Poeta, (*n.* 9.) ipſemet fortaſſe Nonnus, laurea præcinctus corona, Bacchi laudes perſequitur, ejuſque arcana

* *Lib. 9. Dionyſ.*

ſacra explicat. Quod ad hanc Tabulam XII. attinet, ea laudati Blanchini fuit opinio, ut in illa, quas innuimus cœremonias, exhiberi putaret, quibus, quum myſteriis initiarentur, veteres uti conſueverunt. Quæ quidem ſententia quum ab iis, quæ diximus, minime abhorreat; nihil eſt cauſæ, cur in ea exponenda plurimum operæ inſumam: illud tantum dicam, ex laudati auctoris, quoad vixit, ore ac ſtylo perennem eruditionis fontem emanaſſe.

Dom. Meſnero ſculp.

TABULA · XIII ·

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

TABULA XIII.

** Nymphæum in hortis Barberinis repertum.*

VEtus hujuſmodi Pictura, quam & lineamentis, & colorum artificio viſendam hac in Tabula exhibemus, in hortis Barberinis, quum terra circa novas ædes altius effoderetur, in antiquæ ſepultæque cellulæ pariete ſe aperuit. In quam ſane Lucas Holſtenius Vaticanæ Bibliothecæ cuſtos; vir profecto de literaria Republica optime meritus, quique in veterum monumentis perveſtigandis nemini ævi ſui judicii perſpicacitate ſecundus extitit; Commentariolum edidit. * Hic itaque, poſtquam illam vivis eloquentiæ coloribus depinxiſſet, hoc pacto diſſerit.

** Extat in Grævii Theſ. Rom. Antiq. edit. Venet. Tom. 4. pag. 1700.*

Sed noſtra hæc (*ſcilicet Pictura*) ſimul atque in lucem propoſita fuit, mirifice exercuit curioſitatem eorum, qui veteribus hujuſmodi monumentis perveſtigandis, explicandiſque incumbunt. In his familiam tunc ducebat Alexander Donatus, qui poſt plurimos ejuſdem generis & argumenti Scriptores, veterem recentemque Romam commentario perquam erudito illuſtravit. Hic perſuaſiſſimum ſibi habebat, eo loci, ubi ædes Barberinæ non ita pridem ſurrexerunt, Capitolium vetus a Numa rege olim conditum fuiſſe; ſive ædem Jovi, Minervæ, Junoni; & prope additam eis Regis domum, cujus locus adhuc Plutarchi tempore oſtendebatur. His quum alia ſuffragari, tum aliquid argumenti capi putabat ab effoſſa pictura. Nam Jupiter, inquit, αἰγίοχος, ſi poetæ audiuntur, ideſt, *a capra nutritus*, ſuam illam Amalthæam unice dilexit, Cœloque donatam, ortu occaſuque imbribus fluentem fecit. Hæc vero pictæ ad Jovis ædem paſcentes, otianteſque, vel ad aquationem deſcendentes capræ, labentibus circum, & ſtagnantibus aquis, ſignificare poterunt. Numa autem nonne delectatus Aventino fonte, multa ferebatur ibi ab Egeria didiciſſe? Hæc vir doctus ad picturæ hujus explicationem tunc afferebat, quæ altius repetita & arceſſita longius videntur. Quis enim, urbis facie toties mutata, caſca iſta monumenta, aut verius ænigmata, uſque ad excidium ejus perduraſſe credat?

Sed nobis quoque divinare liceat: quandoquidem, ut vetus Græciæ verbum eſt, *qui vera coniicit, ille vates optimus*. Etenim niſi me animus oculique egregie fallunt, Nymphæum, ſive ſacrum aquarum fontiumque locum in hac Tabula mihi perſpicere videor. Omnia enim Nymphis conveniunt: antrum nativis tophis lapidibuſque lacunatum, & arcuata in cameræ formam rupes; tum ſcaturientes paſſim uberrimis fontibus, & exceptæ diffuſæque caſtellis aquæ; ad hæc ædicula oſtio antri appoſita, & eminentes in ejus faſtigio crateres; paſcentes quoque circa eandem capellæ. Accedunt & varia ἐνοδίων, ſive *Compitalium* Deorum ſimulacra, quæ loci religio-

ligionem confirmant. Ad ſingula eorum, quæ dixi, ſtabilienda; argumenta, veterumque teſtimonia conquiri neceſſum non eſt. Quis enim vel leviter Poetarum ſacris initiatus antra Nymphis dedicata dubitet? præſertim qui Porphyrii Philoſophi luculentam diſſertationem legerit, * qua Homericum illud Nympharum antrum, obſcuræ & reconditiſſimæ ſapientiæ plenum, illuſtravit. Unde ab Orpheo inter alia Nymphæ ἀντροχαρεῖς πήλυγξι κεχαρμέναι, hoc eſt, *antricolæ & ſpecu gaudentes* indigitantur. * Nec temere quævis antra colunt, ſed fontium & aquarum ſcatebris irrigua: hinc idem Orpheus: * ὑγροπόροις γαίης ὑπὸ κευθεσιν οἰκί᾽ ἔχουσαι. *Quæ liquidas habitant ſub terræ anfractibus ædes.* Et Vergilius, * Lybicum illud *ſcopulis pendentibus antrum*, quod intus aquæ dulces ſcaturirent, *Nympharum domum* appellat: eam enim ob cauſam Hydriades & Ephydriades vocatæ. Pagæas quoque, & Najadas a ſcaturiginibus fontibuſque, quibus præſunt, nomen adeptas teſtatur Porphyrius; * neque aliunde Crenææ appellatæ; ſed nec Oreadas & Napæas hoc loco excluſerim: ἅτε κατ᾽ αἰγίλιπος πέτρης στείβουσι κάρηνα. *Qua petræ per celſa abruptaque teſqua vagantur*: ut Homerus * cecinit. Montium enim prærupta, & cavernoſa, quæ Græcis ſunt νάπαι, Oreſtiades & Nepææ frequentare credebantur. Ædiculas autem Nymphis ad aquarum capita fonteſque poſitas, vel unum hoc nos docet Epigramma Uticenſe apud Gruterum: *

Sextus Pompejus primus cognomine Pardus,
Quojus & hoc ab avis contigit eſſe ſolum;
Æiculam hanc Nymphis poſuit, quia ſæpius uſus
Hoc ſum fonte ſenex tam bene, quam juvenis.

Talem hic expreſſam quis non videt? Nam tholus in pyramidem acuminatus, ſummoque faſtigio in florem ſeſe aperiens, ſacellum hoc, ſive Deorum Ædem eſſe, ex Vitruvii * doctrina ſatis ſuperque oſtendit. Crateres autem zophori angularibus acroteriis impoſiti Nymphis eam indubitate vindicant. Symbola enim Nympharum Hydriadum eſſe crateres lapideos Porphyrius diſerte affirmat: * quibus & Poetarum princeps Ithacenſe antrum adornavit. * Arcanos autem veteris theologiæ ſenſus, fontium & craterum ſymbolis involutos, ſi quis altius rimari velit, præter Porphyrium, Procli theologiam Platonicam conſulat: * & Scholia in Cratylum, * quæ in Barberina bibliotheca typis nondum vulgata ſervantur.

Cæterum nec Apes a Nympharum æde arcendos pictor eruditus cenſuit, Homerum hac quoque parte religioſe ſequutus. Quum enim Nympharum ſacra non aliter conſtare ſciret, ædis veſtibulo apiculam appinxit, velut Nympharum Flaminicam, ſive æedituam, ad templi fores obſervantem. Quomodo enim Nymphæ apiculas averſentur, quarum nomen ultro ambiunt; eoque,

* De antro Nympharum G. L. cū interpretatione Lucæ Holſtenii. Cantabrigiæ typis Academia 1655 in 8.
* Hymno in honorem earundē conſecrato.
* Ibidem.
* Lib. 1. Æneid. v. 170.
* Loco ſuperius citato.
* Hymno in Pana verſ. 4.
* Tom. 1. pag. XCIII. 9.
* Lib. 4. Cap. 7. edit. Elzev. 1649. p. m. 76.
* Loco laudato.
* Odyſ. N. ver. 105.
* Lib. 5. cap. 31 & ſeq.
* Cap. 142. & 143.

que, ſi Porphyrio* credimus, peculiariter appellari gaudent? idque vel puritatis cauſa, (apibus enim Eucherius, Albertus Magnus, Petrus Damianus, Quintilianus, Vergilius, aliique ſcriptores virginitatem ſignificari docent,) vel ob communem utriuſque dulcedinem. Seu verius, Mnaſeæ Patarenſis ſententia, ut apud Pindari Scholiaſten* legimus, quod Meliſſa Nympha repertum abs ſe mellis uſum tradiderit mortalibus, eoque a cultu victuque inhumano ad humanitatem eoſdem traduxerit. Sane apem, qua puritatem, qua induſtriam, ita Deorum ſacris convenire exiſtimavit antiquitas, ut non unam dumtaxat Flaminicam Cereris, ſed & alias quorumcumque Deorum Dearumque Sacerdotes, Meliſſas appellarit; quod poſt Porphyrium, & Pindari Scholiaſten, veterum teſtimoniis comprobare ſuperfluum eſſet.

* *Loco ſæpius citato.*

* *Pythia. Δ ad verſ. 86. in Scholiis Græcis edit. Oxonii 1697. col. 2. lin. 7. p. m. 219.*

Quod vero ad Capellas attinet, quas errantes in hac eadem Tabula conſpicimus: Ego vero, inquit laudatus Holſtenius, eodem jure, quo apes, ad Nympharum adyta eas admittendas cenſeo. Nam Meliſſam & Amalthæam ſorores germanas fuiſſe, Lactantius* ex Didymo in libris ἐξηγήσεως Πινδαρικῆς, *expoſitionis Pindaricæ* prodidit, *quæ Jovem puerum caprino lacte, ac melle nutriverunt*. Orpheo * quoque Nymphæ αἰγολικαὶ & νόμιαι, ſive *caprotinæ* & *paſtorales* dicuntur, quia paſtoribus & capellis gaudent. Unde & Homerus* Fauno Capripedi Nymphas comites dedit, eo, quem ſupra laudavi hymno; nec aliam ob cauſam capras hædoſque Nymphis & fontibus Veteres immolabant. Ad hæc ſi teſqua aſpera, & ſaxa confragoſa ſpectes, quid aptius pictor illis appingere potuit, quam capras ὀρεσκῴους, ὀρεινόμους, & ὀρειάδας, ideſt *montanas* Homero, aliiſque propterea dictas, quia arduas præcipiteſque rupes pendulo veſtigio perreptare amant?

* *De Falſa relig. Lib. 1. cap. 22.*
* *Hymno ſuperius laudato.*

* *Hymno in Pana.*

Cætera ornamenta ædiculæ, ſive anathemata haud facile quis diſpexerit, ita evanidi fugienteſque colores viſum eludunt; paſtoralia tamen, aut piſcatoria fuiſſe arma, indicant retia, & alia ejus generis, ut videtur; qualium dedicationes in Græcorum Epigrammatum collectione leguntur. Numquid vero & hic ſub filis reticulatim implexis, pepliſque juxta ædiculam ſuſpenſis, Nympharum ſtamina, ac telæ, & tota illa myſtica Deorum ἱστουργία, ſive *textura*, latet? quam Ithacæ in antro deſcribit Homerus; * & Porphyrius in ejuſdem declaratione luculenter explicat. Sane quam frugi & pudicæ matrisfamilias laudem præcipuam duxerunt Romani, ut optima eſſet lanifica, & colum fuſumque amaret, eam in ſuis Deabus vetuſtiſſima Græcorum theologia agnovit. Quoad Romanorum matresfamilias hæc apud Auſonium * leguntur.

* *Odyſſ. N. verſ. 108.*

* *Parental. ep. 2. v. 3.*

Morigeræ uxoris virtus cui contigit omnis:
Fama pudicitiæ, lanificæque manus;

Unde non ſolum Nymphæ Ithacenſes in ſtaminibus telas purpureas detexunt; ſed ipſam quoque Minervam, ἀθανάτων προφερεστάτην ἁπασέων, *omnium immortalium præſtantiſſimam*, texentem induxit Orpheus, cujus hac de re verſus nobis ſervavit, & egregia interpretatione illuſtravit Proclus* in Cratylum. Sed quid clarius, quid illuſtrius inſtituto cum Arachne texendi certamine; ut eſt apud Naſonem*?

** Cap. 52.*

** Lib. 6. Metamor. verſ. 6.*

Quam ſibi lanificæ non cedere laudibus artis
Audierat Pallas; *&c.*

Ejuſmodi vero ædiculas incuſtoditas olim ipſa loci religio tutas præſtabat; ut oſtendit *L. 6. D. ad Leg. Jul. pecul.* quæ depeculantibus pœnam ſtatuit.

Hactenus Nympharum ſacra irriguo ſub antro perluſtravimus. Si collem antro imminentem ſpectemus, & adjacentem colli planitiem, hic quoque omnia tam præſentibus plena ſunt Numinibus, ut facilius poſſis Deum, quam hominem invenire. Alia enim parte Hermas, ſive Faunos videre eſt ithyphallos; nam teſte Herodoto* etiam Mercurii ſtatuas cum rigido & porrecto veretro fingebant veteres, eumdemque in biviis & compitis ponebant, quod viis præeſſe crederetur; unde Enodios, ſive Viarius, vulgo dictus.* Quin etiam ante ædes ad januam, & portarum cardines colebatur, ut furtorum artifex fures ab ædibus arceret, indeque Strophæum dixere; cujus numen idem creditum cum Apolline Agyæo & Thyræo, a vicis, portiſque ſic dicto: perinde ut Romani ſuos illos oſtiorum Deos, Forculum a foribus, & Limentinum a limine, & ipſum Janum a Janua vocaverunt, teſte Tertulliano.* Verum enim vero Hermæ iſti viarii ſaxo aut ſtipite quadrato ſine brachiis manibuſque ut plurimum fingebantur: hoc autem, quod in rupis ſupercilio ſtat ſignum, non brachiis tantum, ſed cornibus quoque inſtructum videtur & cauda; niſi ea potius incurva falx, qua Silvanum, Priapum, & reliquum hoc numinum genus armabat antiquitas.

** In Euterpe, ſive Lib. 2. cap. 51. edit. Lugd. Bat. 1716. p. m. 108.*

** Ut & nos ſupra innuimus Tab. X.*

** Lib. de Idolat. cap. 15.*

Parte alia ad montis crepidinem Dearum triga uno ſacello dedicata apparet: hanc triformem illam tergeminamque Hecatem, *tria virginis ora Dianæ*, affirmare haud dubitaverim. Diana enim, ut ait Varro,* ab eo dicta eſt Trivia, *quod in Trivio ponitur*; unde & τριόδων ἐπόπτις, hoc eſt, *triviorum præſes* dicitur Phurnuto*: Triformis autem, teſte Servio, quia trium poteſtatum numen eſt, ipſa enim eſt Luna, Diana, Proſerpina. Sed nos interim alteram Cœlo, alteram Erebo potentem mittamus. Sane *Diana*, ut auctor eſt Feſtus,* *viarum putabatur Dea*, & quod ad earumdem divortia, itidem ac Mercurius, poneretur, ipſa quoque Enodiæ cognomen habuit. Cæterum hæc de vicinis Deorum ſignis & ſacellis ad Nymphæi religionem confirmandam attuli: quod ve-

** Lib. 6. de Ling. Lat. edit. Amſt. 1623. p. m. 69.*

** De Nat. Deor. cap. 34. cui tit. ſeorſim quædam de Diana.*

** De verb. ſignif. ad voc. Juvenalia edit. Ven. 1560. p. m. 135.*

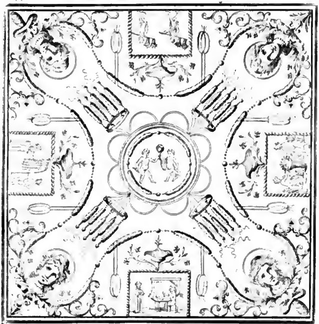
veteres ea plerumque conjunxiſſe, vel uno Strabonis teſtimonio compertum habeam. Ille * enim Alphei fluminis, quaſi in Arethuſæ amplexum properantis, oſtia, & imminentem e proximo Dianæ Alpheioniæ, ſive Alphiuſæ lucum commemorans, totum iſtud ſolum, propter aquarum copiam, Dianæ, Veneris, & Nympharum lucis, donariiſque refertum ſcribit; eique crebras Mercurii in viis ſtatuas, & Neptuni in litore ædiculas adjungit. Atque hæc Holſtenius ad hujuſce Tabulæ declarationem.

* *Lib. 8. Edit. Amſtel. 1707. p. mihi 528.*

Dom. M.[illegible] ſculp.

Digitized by Google

TABULA XIV.

Digitized by Google

TABULA XIV.

PErelegans hujuſmodi Tabella, in cujuſdam conclavis fornice depicta, (quod ſane conclave apud S. Stephani in Cœlio monte templum, quod a forma Rotundum appellant, ſub terra diu latitans præterita ætas in apricum protulit:) nos admonet, ut in proximam S. Mariæ in Dominica ædem oculos conjiciamus; quam juxta Caſtra Peregrina extitiſſe docet Panvinius: * quod ut ſibi perſuaderet, duo veterum monumenta ibidem effoſſa, quæ de Peregrinis mentionem facerent, illum forſitan impulerunt; uti obſervat Nardinus: * Quibus & aliud nos adjungimus, quamvis non integrum; quod eodem in loco, quo hujuſmodi depicta Tabula, repertum Franciſcus Bartoli nobis impertitus eſt: ex quo pariter clarius oſtendatur, eorumdem Peregrinorum domicilium haud longe illinc abſuiſſe.

Pictura in fornice Taberna Numularia, ubi Peregrinis militibus ſtipendium numerabatur, in Cœlio monte reperta.

* *Ex Marliano in Topogr. Ant. Urb. Cap. 10. Tab. 2. nec ad Cap. 143.*
* *Lib. 3. cap. 7.*

ENIO SANTO
CASTRORUM
PEREGRINORUM
AUR. ALEXANDER
ANALIO LARIUS
QUOD PEREGRE
OSNII TUTUS VOVIT
EDIL. CASTRORUM
VII BENSOLVIT.

Licet ſint nonnulli, qui ibidem Manſiones Albanas collocant: quæ ſane minime referri ſuſpicor ad veteres illos Albanos, quibus civitate donatis Rex Hoſtilius Montem Cœlium ad habitandum tradidit; verum ad quoſdam *milites, quibus Cæſarum principatu, quum in Albano Caſtra, & familiæ eſſent, neceſſeque haberent ſæpe, accitu Imperatorum, aliiſque de cauſis Romam ventitare, manſiones quoque in eadem, domoſque paratas habere debuerunt*: uti commode notat Donatus.*

* *De urbe Roma Lib. 3. cap. 18.*

Quoquo pacto res ſeſe habeat, hujuſmodi conclave tabernam numulariam fuiſſe, ubi hiſce militibus ſtipendium numerabatur, facile affirmaverim; præſertim quum ex allata Tabella in ejuſdem fornice depicta id facillime colligi poſſe videatur. In ea namque præter cætera, quæ adſunt, ornamenta, binos videre eſt puerulos; quorum alter cuidam menſæ aſſidet, in qua nummi jacent; alter vero adſtat; ambo tamen calculos quoſdam manu detinent, quibus veteres in ſubducendis rationibns uti conſueverunt.

Digitized by Google

TABULA·XV·

Digitized by Google

TABULA XV.

Inter hiſtoricas obſervationes ad quædam veterum maximi moduli numiſmata Cl. V. Senatoris Buonarroti, qui hac in re quantum excelluerit, nemo profecto eſt, quem lateat, hoc idem, quod præſens exhibet Tabula, anaglyphum marmoreum extat, * ex Cardinalis Carpinei Muſeo deſumtum. In hoc itaque Vir ille ad res hujuſmodi perſpicaciſſimus, M. Antonium, Bacchi veſtibus de more indutum, * ex vultus lineamentis agnoſcit; caput enim hederacea redimitur corona: humeros, pectuſque pellis obtegit; quod pariter floreum ſertum lævo ab humero ad dexterum latus demiſſum, revincit, crepidæ denique ſeu cothurni acu picti pedibus ſunt ornamento. * Manuleatam præterea tunicam geſtat, ſtolaque ſuperinduitur, quam ſane ex rubri coloris reliquiis, quæ adhuc variis in locis diſpiciuntur, purpuriſſo infectam eſſe licet agnoſcere. Nec mirum, Bacchi enim nonnulla ſimulacra pigmentis inficere mos fuit, uti Pauſanias docet. * Atque hinc eſt, quod Anaglyphum opus hujuſmodi huic veterum Tabularum collectioni addere minime alienum viſum eſt; quum partim depictum, partim exculptum appareat.

Anaglyphum marmoreum in quo M. Antonius, Bacchi veſtibus de more indutus, exhibetur, ex Muſeo Cardinalis Carpinei.

* *In deſcript. Triumph. Bach lap. inc. ſub fin.*

* *Vid. Vellejus lib. 2. Plutarch. in ejus vita: Dio Lib. 48. & 50. Athen. lib. 4. cap. 12.*

* *Vid. Pauſan. lib. 8. pag. 506.*

* *Lib. 7. p. 452. & lib. 9. pag. 590.*

* *Lib. 7. p. 452. & Lib. 9. p. 590.*

Jam vero hedera Libero quondam patri ſacra, ejuſque celebre coronamentum fuit; quin apud Ægyptios in Oſiridis tutela eſſe putabatur; necnon Bacchæ in Orgiis, Bacchi ſacris, eadem fuere redimitæ: quæ inſuper variis Cervorum, Damarum, Capreарum, Leporum, Tygrium, Pantherarum, Leonum, ſimiliumque pellibus amiciebantur; quas quidem pelles omnes uno dumtaxat verbo Græci νεβρίδα vocabant; licet eo nomine hinnuli, ſeu cervi anniculi pellis deſignaretur, qui νεβρὸς a Græcis, *hinnulus* a Latinis appellabatur. Verum eos, qui Bacchi ſacris initiabantur, hinnuli pelliculam induere conſueviſſe docet Clemens Alexandrinus. In Bacchicis autem ſacris ideo veteres hujuſmodi belluarum pellibus ſeſe cooperiebant, ut eo pacto incedentes, iis, qui occurrebant, terrorem fortaſſe incuterent. Sane hac de re hujus Numinis ſimulacrum graphice nobis depingit Claudianus *.

Lib. 1. de rapt. Proſerp. v. 16.

> . . . . . . *Leniſque ſimul procedit Iacchus*
> *Crinali florens hedera, quem Parthica velat*
> *Tygris, & auratos in nodum colligit ungues.*

Veteres præterea, florum faſciculis coroniſque capita revincti, in conviviis potare ſoliti erant; ac præſertim e roſis, quæ & gravitatem capitis ſedant, & potione æſtuantes refrigerant. Nec vero crinibus ſolum roſas implicabant priſci, ſed & menſas ad convivia ſtructas roſarum foliis contexere, & epularum ea ferculis inſpergere ſolebant. Hinc Horatius: *

* *Lib. 1. Od. 36. v. 15.*

Neu

Neu diſint epulis roſæ.

Necnon Tibullus: * [* Lib. 2. Eleg. 6. v. 59.]

Aut e veſte ſacris tendent umbracula ſertis
Vincta, coronatus ſtabit & ipſe calix.

Quod ad crepidas ſeu cothurnos attinet, eos purpura, auro, gemmiſque diſtinguere mos fuit, apud molles præſertim & effœminatos viros; quos inter recenſendus Heliogabalus; quem eoſdem ſummo elaboratos artificio geſtare conſueviſſe memoriæ proditum eſt.

Puerulum inſuper quemdam, ex Faunorum fortaſſe familia, ad lævam prædicti ſimulacri videre eſt, tibias inflantem; quæ in primis in Bacchanaliis olim magni uſus fuerunt, uti ex Ovidio * [* Lib. 3. Metamor. ver. 528.] diſcimus:

Liber adeſt, feſtiſque fremunt ululatibus agri:
Turba ruit, miſtæque viris matreſque, nuruſque,
Et vulgus, procereſque ignota ad ſacra feruntur.
Quis furor Anguigenæ proles Mavortia veſtras
Attollit mentes? Pentheus ait: Ærane tantum
Æra repulſa valent, & adunco tibia cornu?

Ad dexteram vero mulieris cujuſdam imago, quam ſtantem, ſuperne tamen abſciſſam, conſpicimus; ex Bacchis aliquam fortaſſe exhibebat; quæ crepitaculum, ſive tympanum, aliudve inſtrumentum in Bacchi Orgiis ſolemne, pulſabat. In angulo denique ſtylobatem quemdam eleganti elaboratum artificio minime præterire debemus, quo ſuper ſimulacrum quoddam erectum apparet; cujus tamen vel exiguam partem temporum injuria nobis reliquam fecit; quodque Cleopatram ſub Iſidis, aut Lunæ imagine fortaſſe exhibebat; ipſa enim hujuſmodi Dearum, ſicuti M. Antonius Oſiridis & Bacchi ornamentis, ſeſe induere conſueverunt; quemadmodum Dion, de ambobus verba faciens, ſcriptum reliquit; * [* Lib. 50 Hiſt. Rom. Edit. Hanoviæ 1606. p. 421. E.] ſic enim ait: Συνεγράφετό τε αὐτῇ, καὶ συνεπλάττετο, αὐτὸς μὲν Ὄσιρις καὶ Διόνυσος, ἐκείνη δὲ, Σελήνη τε καὶ Ἶσις, λέγοντες εἶναι. ἐξ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἔκφρων ὑπ' αὐτῆς ἐκ μαγγανείας τινὸς γεγονέναι ἔδοξεν. *Oſiridem ſe & Dionyſium, ipſam ſe Lunam & Iſidem, ſcribebant ac fingebant, quo magis præſtigiis quibuſdam ad inſaniam ab ea adactus videbatur.*

TA-

TABULA·XVI

TABULA XVI.

Pavimenti cujuſdam reliquiæ in quo teſſellato opere Neptuni imago exprimitur; in Tranſtyberina regione inventa.

PUlcherrima ſane teſſellata lithoſtrata, albi nigrique colorum diverſitate imagines exprimentia, digna videntur, quæ inter ſelectas hujuſmodi veterum Tabulas, tum delineationis, tum artificii elegantia, recenſeantur. Præſens profecto emblema, quod hac in Tabula exhibemus, quum in Tranſtyberina regione ædificia inter S. Callixti & S. Franciſci ædes excitarentur, detectum apparuit; quod ego reliquias eſſe pavimenti cujuſdam Naumachiæ Auguſti, affirmare auſim; quo ab eodem Alſietina aqua deducta eſt, quæ deinceps, mutuato ab o nomine, Auguſta cœpit appellari, uti Frontinus ſcriptum reliquit. * Hoc autem emblema ex coagmentatis teſſellis Neptuni imaginem, veluti penicillo depictam, repræſentat, qui quidem Neptunus ſiniſtra tridentem de more retinet; dextera vero apprenſum Delphinum manu ſtringit; non aliter ac in nummis paſſim occurrit; interque alios in quibuſdam M. Agrippæ, in quibus ex averſo latere Neptu-

* *Lib. 1. de aquæduct. Urb. Rom. Extat inter ejus opera Edit. Amſtel. 1661. pag. m. 221.*

S nus

nus ſtat medius cum pallio Divinitatis, dextera Delphinum ſuſtinens, ſiniſtra tridentem *. Hinc ad rem de Delphino ejus Dei ſymbolo hæc Hyginus *: *Qui Neptuno ſimulacrum faciunt, Delphinum aut in manu, aut ſub pedibus ejus conſtituere videmus, quod Neptuno gratiſſimum eſſe arbitrantur*. Idque ea præcipue de cauſa, quod Amphitriten, vel maxime a nuptiis abhorrentem, pellexerit, ut eidem Neptuno nuberet.

* Apud Vaillant in fam. Vipſania, numiſm. 7, 8, & 9.

* Lib. 2. Aſtronom. 6. 17. Extat inter Mythogr. Lat. edit. Amſtel. 1681. pag. 388.

Quod ad tridentem attinet, ejuſdem pariter Neptuni ſymbolum fuit, triplicem aquæ naturam denotans ex Phornuto *: de quo hæc habet Fulgentius: * *Tridentem vero ob hanc cauſam ferre fingitur, quod aquarum natura triplici virtute fungatur, ideſt, ſit liquida, fœcunda, potabilis*. Sive, [quemadmodum Alexander Maffejus erudite innuit in ſuis animadverſionibus ad veteres recentioreſque Romanorum ſtatuas, quas Dominicus-de-Rubeis in lucem edidit,] ut omnibus palam fieret, triplicem penes Neptunum poteſtatem eſſe: eumque poſſe, & maris æſtus temperare: idemque, quum libeat, ab imo uſque procellis agitare, ac miſcere: ac denique *motos componere fluctus*. *

* Libell. de Nat. Deor. cap. 31. de Neptuno: extat inter opera Higyni edit. Baſil. 1570. pag. 155.

* Mythol. lib. 1. §. 3. Extat inter Mythog. Lat. Tom. 2. edit. Amſtel. 1681. pag. 37.

* Verg. Æneid. 1. v. 139.

Dom. Miſerotti ſculp.

TABULA XVII.

TABULA XVII.

IN altero vero teſſellis pariter ſtrato pavimento ejuſdem Naumachiæ Auguſti, Amphitriten, ſive aliquam ex Nereidum familia, marino vectam equo, expreſſam conſpicimus; quæ ſuperne denudata, velum quoddam utriſque manibus retinet, quod tamen aura leniter inflatum per aerem ſeſe explicat. Hoc propemodum pacto Nereides feris marinis vectas nobis depinxit Claudianus*.

Pavimentum alterum, teſſellis pariter ſtratum, in quo Amphitrites conſpicitur.

Necnon & variis vectæ Nereides ibant,
Audito Tritone, feris: hanc piſce volutam
Sublevat Oceani monſtrum Tarteſſia Tygris:
Hanc timor Ægæi rupturus fronte carinas
Trux Aries: hæc cœruleæ ſuſpenſa Leenæ
Innatat: hæc viridem trahitur complexa Juvencum.

* *De Nupt. Hon. & Mar. ver. 181.*

Extant adhuc nonnullæ cælatæ veterum gemmæ, necnon anaglypha quædam, in quibus non tantum Amphitrites, verum etiam Venus ipſa, Tritonibus vecta exhibetur; nempe, ut humorem rerum omnium principium eſſe innuerent.*

* *Vid. Michael Angel. Cauſ. Muſ. Rom. Sect. 1. Gem. 41.*

TA-

TABULA XVIII.

Biblioteca Nazionale Napoli

TABULA XVIII.

Aliud haud abſimile Pavimẽtum, ad Portã Capenã effoſſũ in quo Neptunus, Nereides &c. exibentur.

BIna, quæ hac, & ſequenti Tabula exhibentur pavimenta, vermiculato pariter emblemate elaborata, ad Portam Capenam effoſſa fuiſſe conſtat: quin nonnullis perſuaſum eſt, eadem ad proximam Piſcinam publicam ſpeƈtaſſe, quæ haud illinc longe extruƈta eſt, Appia aqua id ſuadente, quæ paſſuum amplius undecim millibus derivata: prope Portam Capenam effundebatur. Quæ quidem Piſcina, quo loci extaret, docet Cicero* ad Q. Fratrem hæc ſcribens, *Romæ, & maxime Appia ad Martis mira proluvies. Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ, magna vis aquæ uſque ad Piſcinam publicam.*

* *Lib. 3. Ep. 7.*

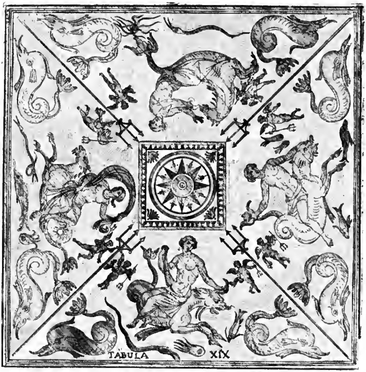
In horum autem pavimentorum altero, quod hac in Tabula exhibetur, Neptunum quadriga per æquora veƈtum conſpicimus, qui læva habenas retinet, dextera vero tridentem. Venuſtæ præterea Nereides, ac jocoſi cupidines, qui tridentes, vel ſagittas manibus gerunt; ac Delphinis, aliiſque marinis feris per undas circumvehuntur. Piſcatores etiam nonnulli in cymbis apparent; quorum quidam retia piſcibus onuſtá contrahunt; quidam vero cymbulam remis agunt. Varii inſuper piſces, monſtroſæque maris pecudes liberis undis vagantur: omnia denique, ut ita dicam, aquatilia ob Amphitrites nuptias gaudio geſtire videntur; quæ ſane Amphitrite, quo facilius a cæteris Nymphis dignoſceretur, Delphino vehitur, quodam volitante palliolo amiƈta; non ſecus ac vir ejus Neptunus, de quo hæc Apollodorus: * *Neptunus Amphitriten Oceani filiam ſibi conjugio copulavit.* Necnon Claudianus: *

Neptunum gremio compleƈtitur Amphitrite.

Cujus rei cauſam affert Fulgentius: * *Neptuno Amphitriten in conjugium deputant; ἀμφὶ enim Græce circumcirca dicimus, eo quod omnibus tribus elementis aqua concluſa ſit.*

* *Lib. 1 Biblioth. ſive de Diis: Edit. Salmurii 1661. p. m. 14.*
* *Lib. 1. de Rap. Proſ. ver. 104.*
* *Lib. 1. Mythol. 6. 3. de Neptuno. Extat inter Mythogr. Lat. edit Amſtel. 1681. T. 2. p. m. 37.*

T TA-

Digitized by Google

TABULA XIX.

EOrumdem pavimentorum alterum hac in Tabula delineatum apparet, in quo ſane eamdem in primis Amphitriten, velo pariter, quod ventis inflatur, exornatam videre eſt; tres inſuper Nereides, quæ marinis vehuntur monſtris; quoſdam præterea aligeros puerulos, qui manibus tridentes præſerunt; delphinos quoque, atque piſces complures; quatuor denique majores tridentes, qui pavimentum quadrifariam diſpertiuntur. Tum vero Tabulæ in medio circulus quadrato ineſt, in quo ſane quædam ſtellæ effigies, octo diſtincta radiis, conſpicitur; quibus profecto radiis totidem ventorum genera ſignificari videtur.

Pavimentum aliud repertum pariter ad Portam Capenam, in quo Amphitrites, Nereides &c. delineata apparent.

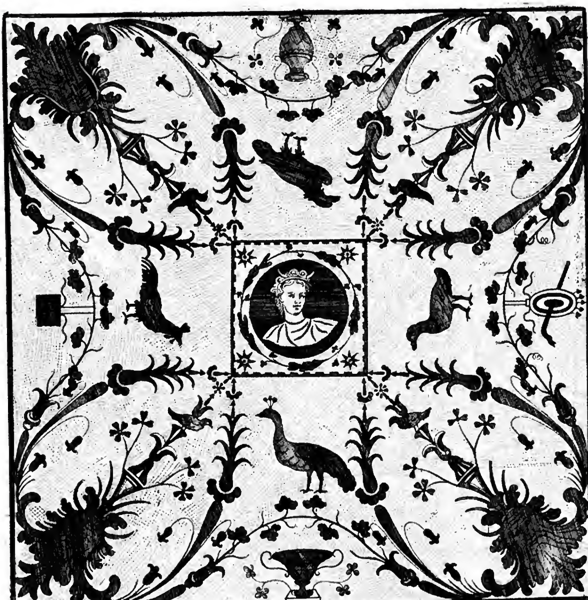
Hujuſmodi autem Piſcina publica cui fuerit uſui; docet Feſtus: * *Piſcinæ publicæ*, inquit, *hodieque nomen manet, ipſa non extat; ad quam & natatum, & exercitationis alioqui cauſa veniebat populus.* Ut eorum incolumitati fortaſſe proſpiceretur, qui natandi non ſatis periti, Tyberis undis ſeſe committere non auderent; quemadmodum animadvertit Nardinus *.

* *De verbor. ſignif. in verbo Piſcina.*

* *Rom. ant. Lib. 7. cap. 6.*

Dom. Miſarotti ſculp.

TABULA · XX ·

TABULA XX.

HVjuſmodi ſane pavimenti decor & elegantia ad Numinis, cui dicatum eſt, ſuavitatem, ac feſtivitatem apte quadrare videtur: pampineus quidem ac floreus ornatus, tum perſonæ in angulis; atque hinc vaſculum, illinc cantharus; tintinnabula præterea, aliaque Bacchanalium inſtrumenta, nobis in animum inducunt, ut Bacchi ſimulacrum in medio delineatum agnoſcamus: qui juvenili ſpecie fingitur, & corpore adeo tenero, ac delicato, ita ut virginem referat; ea fortaſſe de cauſa, quod quidam duplicem illi formam tributam volunt; maſculam nempe, & fœmineam: quoniam ebrietas corpus animumque virilem effœminat: quamobrem ſimulacrum ejus muliebri ſtola, quæ ad imos uſque pedes demiſſa erat, veteres induere conſueverunt.

Pavimentum alterum, ſingulari elaboratum elegantia, ad Ædes S. Stephani vulgo Rotundi, una cum duobus proximis, quæ ſequuntur, repertum, in cujus medio Bacchi ſimulacrum agnoſcimus.

Præterea Bacchum cum cornibus priſcos homines finxiſſe Diodorus * memoriæ prodit; cornuaque proprium illius, ac peculiare fuiſſe ornamentum, indicat Ovidius: *

Accedant capiti cornua; Bacchus eris.

Sive quod Ammonis filius ſit habitus, quem ſane quidam aſſerunt, ingenita in utriſque temporibus parvula habuiſſe cornua; ac propterea filium ejus Bacchum eodem fuiſſe aſpectu; poſteriſque traditum, Deum hunc cornua geſtaſſe; uti animadvertit laudatus Diodorus.* Sive quod illum cum Sole & Oſiride eundem eſſe Ægyptiorum opinio fuerit, uti Plutarchus * narrat. Idem inſuper Bacchus apud Memphim, aliaſque Ægypti urbes ſub tauri imagine colebatur; neque abs re: illius enim ſimulacra haud plurimum a tauri forma diſcrepare videbantur: qua quidem de re Macrobius verba facit. * Hoc autem ideo ab illis factitatum crediderim, ut innuerent Bacchum primum omnium boves ad jugum junxiſſe; eorumque opera frugem jacta ſemina reddidiſſe; ſicuti Tibullus cecinit: *

Illi etiam tauros primi docuiſſe feruntur
Servitium, & plauſtro ſuppoſuiſſe rotam.

Sive ut boum cornibus bibendi conſuetudinem indicarent, quam apud priſcos invaluiſſe fama eſt, ut refert Athenæus *. Sive denique quo clarius oſtenderent, eam hominum menti vim inferre vinum, ut ad violentiam temulentos concitet, nec non ad iracundiam atque inſaniam eos adigat, de ejuſdem Athenæi * ſententia; ideoque a veteribus Bacchum tauro fuiſſe comparatum. A Nicandro ſane & Strabone hujuſmodi numen κεϱασφέϱοσ θεὸς, *corniger Deus* appellatur; necnon ab Orpheo * ταυϱομέτωπος, atque ταυϱόκεϱος indigitatur, nempe *cui facies eſt, & cornua tauri*. Carolus denique Paſchalis * Bacchi mitram huic ſimillimam innuit: *Bacchica mitra fuit nivea, & cornuta*. Neque ſolum ejuſdem ſimulacro cornua appinxit vetuſtas;

* Rer. antiq. Lib. 4. Cap. 2. edit. Baſil. 1559. p. m. 100.
* Heroid. Ep. 15. verſ. 24.
* Rer. antiq. Lib. 3. cap. 5. p. m. 98.
* De Iſid. & Oſirid. edit. Lutet. Pariſ. 1624. p. m. 362. T. 2.
* Lib. 1. Saturnal. cap. 21.
* Lib. 2. Eleg. 1. verſ. 41.
* Deipnoſoph. lib. 11. cap. 8. edit. Lugd. 1657. p. m. 476.
* Ibid. lib. 2. c. 2. p. m. 38.
* Hymno in Baſſ. Patr. ver. 1. edit. Trajecti 1689. p. m. 142. Necnon Hymno in Trien. Patr. ver. 2. p. 148.
* Lib. 4. Coronar. cap. 21.

ſed ipſemet etiam ταυροφάγος a Sophocle * appellatus eſt, ſcilicet *tauri-edax*; *quod bos daretur dithyrambicis Poetis in victoriæ præmium*; uti ad hanc rem animadvertit Ariſtophonis ſcholiaſtes: * atque ſub hujuſce pecudis imagine Cyzici colebatur.

* ἐν Τυροῖ

Bacchum præterea unum, eumdemque cum Apolline Deum olim habitum fuiſſe, docet Macrobius *: quod quidem vel ex eo intelligi licet, quod Bacchi caput hac in Tabula laureo ſerto redimitur: laurum autem Apollini ſacram eſſe nemo eſt, quem lateat. Quoniam autem a Sole, qui aſtrorum obtinet principatum, ſtellæ reliquæ lucem mutuantur; hinc in quatuor hujuſce tabellæ angulis totidem pariter ſtellæ conſpiciuntur: niſi credere mavis ad Ariadnæ coronam, quam novem ſtellis ornatam Bacchus aſtris intulit, eas eſſe referendas; de qua hæc apud Aratum *:

* In Ranis: ver 360. Nec non apud Suidam legere eſt, in voce Ταυροφάγος

* Lib. 1. Saturnal. cap. 18.

* In Phænom. ver. 71. Extat inter opera Hygini edit. Baſil. 1570. p. m. 203.

Αὐτοῦ κἀκεῖνος ϛέφανος, τὸν ἀγαυὸν ἔθηκε
Σῆμ' ἔμεναι διόνυσος ἀγριχομένης ἀριάδνης.
Ibidem & illa corona, quam lucidum poſuit
Signum eſſe Bacchus morientis Ariadnæ.

Quatuor denique aves, Pavo ſcilicet, Gallus, Aquila, & Anas, quas in hujuſmodi reſſellato opere diſpoſitas videre eſt, quatuor pariter indicant elementa, ex quibus reliqua omnia corpora componuntur; quibus ingenerandis, de Ariſtotelis ſententia, vim ſol ipſe ſuam pariter exhibet. Atque in primis Pavo quidem, quam poetæ Junonis tutelæ aſſignarunt, [Junonem autem unam eandemque cum Terra fuiſſe habitam, docet Macrobius *] hujuſmodi indicat elementum. Gallus præterea, *venturæ lucis prænuntius*, quem Soli veteres ſacraſſe innuit Pauſanias, * dum ait: *Gallinaceum Soli ſacram avem celebrant, quod cantu Solis reditum nunciet*: quum calidum & igneum animal eſſe appareat, igneum pariter Solis globum, ſeu verius ipſum ignis elementum præſeferre videtur. Aerem præterea in Aquila quis neget exhiberi? hæc enim avium omnium una adeo ſeſe attollit, ut aerem ipſum prætervolare videatur; hinc ad rem Bartholomæus Anglicus *: *Levat ſe Aquila pluſquam alia volatilia*. In Anate denique aquatili volucre omnes aquæ elementum agnoſcunt.

* Lib. 3. Saturn. cap. 4.

* Eliacor. prior. ſive Lib. 5. cap. 25.

* De proprietat. rer. Lib. 12. cap. 1.

Columba ſane, quam Æneas apud Vergilium, * *Maternam* appellat *avem*, Venerem deſignari, nemo eſt quem lateat; quæ quidem Dea una eademque cum natura omnium parente, rerumque opifice, habita fuit; quam veteres ſibi perſuaſerant divinam illam eſſe vim genitricem, ſeu ingenitam virtutem, ac potentiam, quæ rerum omnium procreationem eorundem elementorum miſtura perficiat, ſecundum Lucretii *, atque Orphei * ſententiam. Vel illud denique affirmare auſim, album nigrumque hujuſce pavimenti colorem eo valere, ut duodecim lucidas horas, totidemque tenebroſas indicet, in quas naturalem diem dividere olim placuit.

* Lib. 6 Æneid. v. 193.

* De rer. nat. Lib. 1.

* Hymno in Div. Vener. Edit. Trajecti 1689. p. m. 150.

TA-

TABULA·XXI·

TABULA XXI.

ET in hoc altero, emblemate pariter elaborato, pavimento eſt quod ſpectemus: inter pinnata itaque folia, atque encharpos, qui miro artificio, atque elegantia inter ſe innexi, atque impliciti, Tabulæ ſunt ornamento: ſtat medius Hercules, qui Centaurum quendam, barba arreptum, elata in eum clava, jam jam letho daturus eſt. Hinc vero, indeque quatuor aves videre eſt; Noctuam ſcilicet, Columbam, Gallum, & Aquilam.

Alterum ex tribus in Cælio monte repertis pavimentum, in quo Hercules cum Centauro ſpectatur.

Quod ad Herculis pugnas cum Centauris attinet videndi Mythologi: Hyginus * quidem hæc habet: *Hercules quum in hoſpitium ad Dexamenum regem veniſſet*, (Oeneus eſt aliis) *ejuſque filiam Dejaniram deverginaſſet, fidemque dediſſet, ſe eam uxorem ducturum; poſt diſceſſum ejus Eurytion, Ixionis & Nubis filius, Centaurus,*

* *In Lib. Fab. Cap. 33. qui extat in Mythograph. Lat. edit. Amſt. 1681. Tom 1. p. m. 80.*

taurus, petit Dejaniram uxorem: cujus pater vim timens, pollicitus eſt ſe daturum. Die conſtituto venit cum fratribus ad Nuptias. Hercules intervenit, & Centaurum interfecit, ſuam ſperatam abduxit. Etſi hæc alii aliter narrant, uti apud Lactantium Placidum* videre eſt. Albricus vero Philoſophus* aliud ejuſdem Herculis illuſtre in Centauros facinus memoriæ prodit: *Prima igitur ejus* (nempe Herculis) *victoria notabilis fuit; quando in nuptiis* (ſcilicet Pirithoi) *Centauros ibidem exiſtentes, & inebriatos, qui dominas invitatas* (uxores Lapitharum) *volebant violenter opprimere, clava pro majori parte mactavit, unde reliqui timore perculſi fugierunt.*

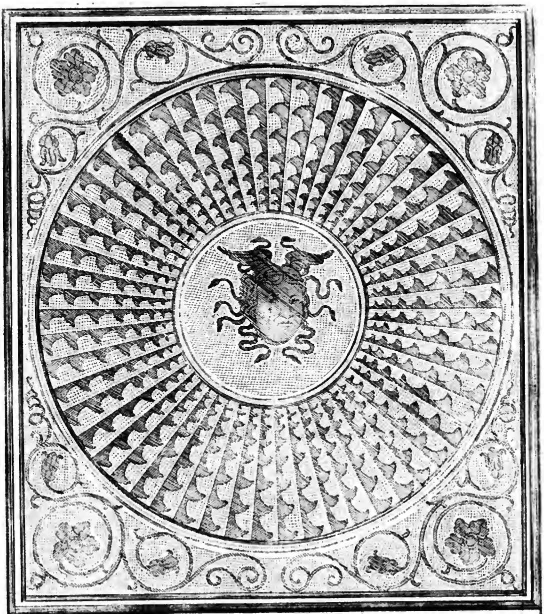
* *In narrat. fab. Lib. 9. fab. 1. extat ibid. Tom. 2. pag. m. 253.*

* *In Libello de Deor. imag., qui extat ibid. cap. 22. p. 324.*

Centaurorum ſane nomine vitium veteres intellexerunt, quod virtus una, quam Hercules deſignat, debellare ac profligare valet: quatuor vero, quæ circumſtant, aves, præcipuas nobis innuunt virtutes, quarum opera vitia potiſſimum delentur. Noctua ſiquidem ſapientiam indicat, ac prudentiam: morum vero integritatem, ſimplicitatem, amorem, animique candorem Columba deſignat: Gallus inſuper, nocturnus vigil, quem excitandis a ſomno in opera mortalibus genuiſſe providentia divina videtur; quid aliud nos admonet, niſi vigilantiam? Robur denique Aquila nobis innuit; non illud quidem corporis, ſed animi; qui illo ſane munitus humana quæque deſpicit, ac pro nihilo ducit; omneſque ad virtutem comparandam vires intendit.

Dom. Miſson ſculp.

TA-

TABULA XXII.

TABULA XXII.

Tertium ex allatis Pavimentum, in quo Gorgonis, ſive Meduſæ caput abſciſſum cernitur.

HAud abſimile allatis eſt, quod hac in Tabula exhibemus, pavimentum, teſſellato pariter emblemate ſtratum: quod ſane una cum duobus proximis ad Ædes S. Stephani vulgo *Rotundi*, paucis ante annis, inveſtigantibus ſeſe aperuit. Gorgonis ſive Meduſæ caput abſciſſum hic effictum cernere licet, quod quidem proſperum amuletum eſſe, ſibi veteres perſuaſerant; eoque Minervam thoracem clypeumque exornare conſueviſſe omnibus patet: Hinc eſt, quod paſſim cum Ægide illa nobis occurrit, ejus peculiari clypeo; in cujus medio

Meduſæ Gorgonis caput, ſerpentibus vice crinium terribile, quod qui intuebantur, mox in lapides vertebantur. Hinc etiam eſt, quod ab Orpheo * γοργοφόνε, ſcilicet *Gorgonitrucida*, appellata eſt. Qua ex re hujuſmodi ſubterraneum conclave huic Deæ, ſicuti ex proximis alterum Baccho, alterum Herculi fuiſſe dicatum, haud abſurdum eſſet affirmare.

* *Hymno in Minervam verſ. 8. Edit. Trajecti 1689. p. m. 128.*

Jam vero Meduſam *Providentiæ* titulo fuiſſe donatam, patet ex aureo quodam Septimii Severi numiſmate, minime obvio; quod inter Petri Seguini * ſelecta numiſmata extat: fortaſſe, ut ille obſervat, quod Pallas, prudentiæ, & providentiæ numen, geſtet in pectore Meduſam cum Ægide. Verum præter illum, & alio *Salutis* titulo gaviſa eſt, quam alæ, ſerpenteſque deſignant: alæ namque celeritatem indicant in agendo, impartiendoque mortalibus vitam, cujus ſerpentes ſymbolum eſſe, neminem latet: ex qua ſane ſalus omnis, incolumitaſque in homines derivatur: iſthoc pol, quod fauſtum omnibus, felixque eſſet, Meduſæ caput hoc in pavimento ex coagmentatis teſſellis conſtructum dixerim.

* *In Sel. numiſ. Imp. n. 19.*

TA-

TABULA XXIII.

TABULA XXIII.

Teſſellatum aliud pavimentum, Mevaniæ, quæ Umbriæ civitas eſt, repertum, cum Sirenis, Delphinis &c.

NEque hoc prætereundum teſſellatum pariter pavimentum, quod quodam in conclavi, quum terra effoderetur, Mevaniæ, quæ Umbriæ civitas eſt, repertum, accepimus: in quo ſane præter alteram ex Sirenibus, ac Delphinos nonnullos, quaſdam conſpicimus Locuſtas. Sirenas autem Poetæ tres fuiſſe fabulantur, Acheloi fluminis, & Melpomenes, ſive Calliopes filias, quorum nomina fuerunt Parthenope, Ligia, & Leucoſia; ſurſum quidem verſum virginea forma, poſtrema corporis parte piſces; voce, cithara, ac tibiis tam blande canentes, ut cantus dulcedine nautas ſopirent, ſopitos demergerent, demerſos etiam devorarent. Servius * de illis hæc habet; *Sirenes ſecundum fabulam parte virgines fuerunt, & parte volucres, Acheloi fluminis, ac Calliopes Muſæ filiæ: harum una voce, altera*

* Ad verſ. 864. Lib. V. Æneid.

tera tibiis, altera lyra canebat. Neque Servius dumtaxat, ſed quam plurimi in ea fuerunt ſententia, uti Sirenas ſuperne quidem formoſas virgines, inferne vero volucres crederent; & revera Euripides, Claudianus, Plinius, & Hyginus ea prorſus forma præditas nobis depingunt. Quibuſcum facit Ovidius, dum ait: *

. . . . . Vobis, Acheloides, unde
Pluma, pedeſque avium, quum virginis ora geratis?

Licet alias Ovidius idem ab hujus pavimenti auctore minime diſcrepare videtur; quum illas inter maris monſtra recenſet; hæc enim habet: *

Monſtra maris Sirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admiſſas detinuere rates.

Hujuſce porro Sirenis caput herbacea redimitum corona apparet, ipſa vero juncum quendam dextera gerit, lævamque admiranti ſimilis expandit. Sirenem præterea Apollini ſacram fuiſſe de Apollonii Tyanei ſententia Philoſtratus * memoriæ prodidit. Quin Pauſanias * auctor eſt, apud veteres, Poematum ſermonumque quorumvis efficacem ad ſuadendum venuſtatem aſſimulatam Sirenibus; indeque Sophoclem appellatum *Sirena*. Quemadmodum & Val. Cato propter ſuavitatem carminum a veterì Poeta *Latina Siren* dictus eſt, ut Svetonius * refert.

Cato Grammaticus Latina Siren.

Hinc in Iſocratis ſepulchro Siren poſita fuit, tanquam perfectæ, & efficaciſſimæ eloquentiæ ſymbolum, de quo laudatus Philoſtratus. *

Delphinus pariter, qui velociſſimum eſt omnium animal, velocitatem, mariſque imperium apud veteres innuebat; qui & illum non tantum Neptuno, ſed Baccho etiam, atque Apollini ſacrum eſſe arbitrabantur. Apollini quidem, quod ſe aliquandò in Delphinum induerit; Baccho vero, quo palam omnibus fieret, maris aqua vinum veteres condire conſueviſſe; quemadmodum Plinius, * Dioſcorides, Columella, atque Athenæus literis prodiderunt: quorum poſtremus illam Bacchi fabulam, Gigantum timore ad mare aufugientis, hoc pacto interpretatur * ἔνιοι δὲ καὶ τὴν Διονύσου φυγὴν εἰς τὴν θάλασσαν οἰνοποΐαν σημαίνειν φασὶ, πάλαι γνωριζομένην ἡδὺν γὰρ εἶναι τὸν οἶνον παρεγχεομένης θαλάσσης. *Fugientis ad mare Bacchi ſabula quidam vini conditurам ſignificari putant, jam olim cognitam, quoniam affuſa maris aqua vinum ſuavius eſt.*

Quod autem ad Locuſtas & Polypos attinet, hæc animadvertit Valerianus *: *Quod ſi hominem Ægyptii municipii ſui longe principem, ſed tyrannica in cives poteſtate utentem, notare vellent, Polypum, & Locuſtam adpingebant: Locuſtæ ſiquidem dominationem videntur in Polypos exercere, primaſque inter eos obtinere partes; ut apud Horum* * *legitur*. Licet Ariſtoteles aliam tueatur ſententiam.

* *Met. Lib.5. v.552.*

* *Lib.3. de art. aman. v.311.*

* *In ejuſd. Apollonii vita.*

* *In Atticis ſive Lib.1. c.21.*

* *De illuſt. Gramm. cap.11*

* *In Sophiſtis in Vita Iſocratis.*

* *Natur. hiſt. lib. 14. cap. 7. & 8.*

* *Deipnos. lib.1 cap. 20. edit. Lugd. 1657. p. m.26.*

* *Hieroglyphic. lib.23. cap.20.*

* *In Select. hieroglyphyc. 101.*

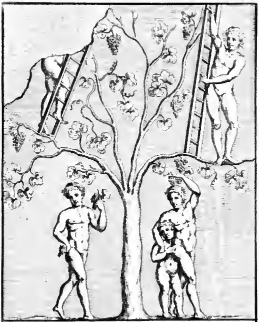
tiam *. *Locuſtas*, præterea, *veris principio ſenectutem, anguium more, exuere, renovatione tergorum*, docet Plinius * Itaque eas una cum Delphino ac Sirene, inter ſalutis, atque Apollinis ſymbola recenſere haud eſſet abſurdum; licet rectius ad Neptunum ſpectare videantur.

Foramen denique illud in medio pavimenti, erivandis de conclavi aquis patefactum apparet.

* *Lib.8. hiſtor. animal. cap.23.*
* *Natur. hiſt. lib.9. cap.30. ſect.50.*

Dom. Miſiroli ſculp.

TABULA ·XXIV·

BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI III K A

Digitized by Google

TABULA XXIV.

Noviſſimum omnium Pavimentum ad templum S. Laurentii in Paniſperna, cui e marmore inſculpti adoleſcentes, qui vindemias agunt.

IN ipſis Decii Imperatoris ædibus, vetuſtate jam funditus collapſis, ad templum S. Laurentii in Paniſperna, hujuſmodi, quod omnium noviſſimum exhibemus, pavimentum repertum conſtat; cui e marmore inſculptos adoleſcentes quoſdam conſpicimus; quorum alios vitem quandam ſcalis jam inſcendiſſe apparet; alios ſub ipſa ſtantes videre eſt; manu uvarum racemos gerentes; quorum alteri puer quidam ſeſe manibus implicat. Hujuſmodi autem pictura quum vindemias aperte præſeferat, nihil eſt quod in ea explicanda plurimum elaborem.

Atque hæc de quibuſdam Veterum Tabulis habuit quæ diceret Michael Angelus Cauſeus *De-la-Chauſſe* Pariſinus; nunc vero ad Picturas antiquas Sepulchri Naſoniorum explicandas gradum facimus.

Explicit Pars I.

IN-

INDEX
TABULARUM.

TABULA I. CORIOLANUS. *a Matre & Uxore exoratus.* Pag. 9
II. *Apollo orbiculata in ædicula.* 13
III. *Fabuloſus Adonidis ortus.* 17
IV. *Adonis ſub imagine Bacchi, binas inter Bacchas medius.* 19
V. *Tres Charites chorum ducentes.* 21
VI. *Venus Adonidem detinet, ne venationis periculis ſe committat.* 23
VII. *Deæ Floræ effigies.* 27
VIII. *Aurora, quam ex Horis altera præit.* 29
IX. *Fauſtinæ Junioris, a quodam Genio in Cælum elatæ, Apotheoſis.* 31
X. *Apollinis Regia, variis gentium ſacris monumentis exornata.* 33
XI. *Magna Eleuſinia, Cereris & Proſerpinæ ſacra.* 45
XII. *Eleuſinia Parva.* 53
XIII. *Nymphæum in hortis Barberinis repertum.* 59
XIV. *Pictura in fornice Tabernæ Nummulariæ, ubi Peregrinis militibus ſtipendium numerabatur.* 65
XV. *M. Antonius, Bacchi veſtibus de more indutus.* 67
XVI. *Pavimentum lapide ſtratum, in quo emblema, Neptuni imaginem repræſentans.* 69
XVII. *Pavimentum aliud, teſſellis pariter ſtratum, in quo Amphitrites conſpicitur.* 71
XVIII. *Pavimentum alterum, vermiculato pariter emblemate elaboratum, in quo Neptunus, Nereides &c. exhibentur.* 73
XIX. *Haud abſimile Pavimentum, in quo Amphitrites, Nereides &c. delineatæ apparent.* 75
XX. *Pavimentum aliud ſingulari elaboratum elegantia, in cujus medio Bacchi ſimulacrum agneſcimus.* 77
XXI. *Alterum Pavimentum, in quo Hercules cum Centauro ſpectatur.* 79
XXII. *Pavimentum haud abſimile allatis, in quo Gorgonis, ſive Meduſæ caput abſciſſum, cernere licet.* 81
XXIII. *Teſſellatum aliud Pavimentum cum Sirenibus, Delphinis &c.* 83
XXIV. *Noviſſimum omnium Pavimentum, cui e marmore inſculptos adoleſcentes quoſdam conſpicimus, qui Vindemias agunt.* 87

VETERUM PICTURÆ SEPULCRI NASONIORUM

Explicatæ, atque animadverſionibus illuſtratæ

A

JOHANNE PETRO BELLORIO.

Digitized by Google

VETERUM PICTURÆ SEPULCRI NASONIORUM

Explicatæ, atque animadverſionibus illuſtratæ

A

JOHANNE PETRO BELLORIO.

OPERIS PRÆFATIO.

Non æque Pictorum ac Sculptorum veterum opera ad noſtram ætatem pervenerunt.

HAUD levis ſane jactura ducenda eſt, quod ad ætatem noſtram non æque Pictorum ac Sculptorum & Statuariorum eximia pervenerint opera; neque contingat nobis hodie videre Apellem, Zeuxim, Parrhaſium, & Timanthem; ut Apollonium, Agaſiam, Glyconem, Cleomenem ſumma animi admiratione Romæ conſpicimus, plurimoſque alios, qui ex illuſtrioribus Athenarum & Græciæ ſcholis prodierunt. Nimirum tot incendiis & ruinis ita prorſus interierunt, & abſumta ſunt præclara illa Picturæ decora & ornamenta, ut nihil præter ſui deſiderium nobis reliquerint; eorumque dumtaxat memoria in Veterum ſcriptis & monumentis ſuperſtes exiſtat, quam certe nulla unquam delebit oblivio. Quare, ſi quis de Veterum Picturæ præſtantia judicium ferre volueris, illarum ſane ſtatuarum, quæ noſtro adhuc tempore ſuperſunt, artificio eam metiatur, oportet; quæ quidem priſcorum artificum ſummam induſtriam, ingeniumque ſummum abunde declarant. Pictura enim & Sculptura, quum utrique primam illam & rudem formam delineatio inducat, tam arcto quaſi neceſſitudinis vinculo, quod ad ſtudium, judicium, & ingenii vim attinet, colligantur, ut, ſi ſolam marmoris & coloris differentiam tollas, in reliquis omnibus amiciſſime conſpirent, & copulentur, atque una tantum ars videantur, eodem quaſi ingenii humani partu editæ, & ad eumdem finem omnia referentes, nimirum ut naturam imitentur artificioſe. Hinc mirum non eſt, duas has artes, ſive illarum ortum, ſive interitum ſpectes, ſive denique, quum in lucem redierunt, eadem fata eaſdemque viciſſitudines ſemper expertas eſſe pro temporum ac morum ratione; ita ut ab utraque eadem exempla, & ſimilia prorſus documenta peti poſſint. Quamvis autem Veterum Picturæ ne reliquiæ quidem noſtra memoria ſuperſint, quæ priſcorum Sculptorum operibus conferri queant; non tamen credendum eſt, ita omnia oblivionis tenebris involuta & quaſi ſepulta jacere, ut ne ulla quidem priſtinæ lucis ſcintillula nobis relicta fuerit. Certum enim eſt, Raphaelem Urbinatem, hodiernæ Picturæ reſtitutorem & principem, nonnullas hujus generis reliquias, in ruderibus & ruinis inventas, in lucem revocaſſe,

Pictura, & Sculptura arcto quaſi neceſſitudinis vinculo colligantur.

Aliquæ veteris Picturæ adhuc ſuperſunt reliquiæ.

Laus Raphaelis Urbinatis.

eaſſe; ad quarum imitationem cum in pingendo ſtudioſe ſe componeret, artem hanc ad ſummam elegantiam & perfectionem, ad quam veteres Græci eam perduxerant, & a qua ante ipſius ætatem longe aberat, excoluit. *Picturæ in Thermis.* *Is primus oculos ſuos conjecit in veſtigia picturarum antiquarum, quæ Romæ in Titi ac Trajani thermis, necnon in celeberrima Hadriani villa, quæ Tibure eſt, uti & in Neapolitanis & Puteolanis Cryptis ad ipſius uſque ætatem permanſerant. Imo fama eſt, eum in Græciam miſiſſe homines pingendi peritos, qui illorum operum reliquias colligerent, quæ Græcis immortalem gloriam pepererunt. His pariter veſtigiis inhærentes Julius Romanus, Polydorus, & Johannes Utinenſis, magnum ſibi hac in arte nomen compararunt, quorum poſtremus in Vaticanas Porticus rariſſima quæque Tiburtinæ Villæ ornamenta tranſtulit; eodemque pacto reliqui Diſcipuli egregium prorſus & laudabile magiſtri ſui Raphaelis exemplum ſectati ſunt, qui ſane in Vaticanis Ædibus æternitate digna exempla eximiæ Picturæ, qua Veteres excelluerunt, nobis reliquit; &, ſive coloris præſtantiam ſive ipſum efformandi artificium ſpectes, admirabilem illam Zeuxis, Parrhaſii, & Apellis artem veluti in lucem denuo revocaſſe videtur.* *Quid cauſæ ſit, cur pauca reperiantur veteris picturæ veſtigia.* *Ceterum perſuaſus ſum, ſi in eruendis ex humo Veterum picturis eadem, quæ in quærendis ſtatuis & marmoribus, poneretur opera & ſtudium, nos plura ſane hujus generis reperturos eſſe monumenta, ex quibus priſcorum hominum in hac arte præſtantia multo clarius perſpici poſſet. At vero, quod nunc ejuſmodi monumentis careamus, id inertiæ noſtræ ac negligentiæ, necnon foſſorum vitio adſcribi poteſt, qui dum avidius, minus tamen conſiderate lapides aliaque fragmenta e terra extrahunt, optimas antiquitatis reliquias in fruſta aliquando comminuunt. Qui ſane abuſus ne longius ſerperet, peculiari cavit edicto * Clemens XI. quod Johannes Baptiſta Spinula, S. R. E. Cardinalis Camerarius, veterum monumentorum ſtudioſiſſimus, promulgandum curavit prid. Kal. Oct.* MDCCIV. *Quo quidem edicto, ne Veterum picturæ ac emblemata, necnon anaglypha, marmorata pavimenta, inſcriptiones, aliaque hujuſmodi in peſſum eant, eorumdem conſervationi optime proſpicitur; quin dominis fundorum, in quibus illa fuerint reperta, aliiſque interdicitur, ne eadem omnia lædi aut demoliri audeant inſcio atque inconſulto Inſpectore, qui hiſce rebus præerit. Atque hoc ſane pacto Veterum monumenta ſarta tecta ſe poſſe præſtare ſibi perſuaſerat Pontifex Optimus Maximus, quibus urbs Roma exornata priſtinam dignitatem aliqua ratione recuperaret; atque exteri, qui in diem veterum Romanorum ſuperba monumenta ſpectatum in Urbem ſe ſe conferunt, in ipſis terræ viſceribus priſcæ magnificentiæ reliquias paſſim offendant, atque in admirationem excitentur. Verum inſtituti noſtri memores, ad Sepulcrum Naſoniorum tandem accedamus, quod illuſtrare & explicare nobis eſt propoſitum.*

** Extat inter ejus opera edit. Rom. 1729. Tom. 1. pag. 742.*

ANI-

ANIMADVERSIONES

AD

VETERUM PICTURAS SEPULCRI

NASONIORUM.

TABULA I. II. III. IV.

QUI Romam triumphantem, ac florentem quondam viderunt, merito Urbis amplitudinem & magnificentiam admirati ſunt; quippe quæ Urbs Deorum, Templum, & mundi Miraculum jure appellata eſt. Nos enim, qui ejus ruinas contemplamur, in admirationem adhuc rapiunt cineres & rudera; dum ne in ipſius quidem Buſtis & Sepulcris illius memoriam deleri poſſe animadvertimus, cui *Æternæ* & *Immortalis* cognomen inditum accepimus. Verum inter ejus Buſta ac Sepulcra omnium celeberrimum elucet *Naſonιorum Sepulcrum*; ſi ſepulcrum appellandum videatur adeo illuſtre monumentum, & non Muſeum potius, ac veluti Deorum Manium Parnaſſus. Sive enim in picturæ elegantiam, ſive in ipſas imagines penicillo expreſſas, ſive in ejus Poetæ memoriam oculos intendas, qui Apollini & Muſis adeo cordi fuit, funeſtum hoc antrum, horrore diſcuſſo, non atra & ferali cypreſſo inumbrari, ſed immortalis lauri frondibus efflorеſcere, & lætis potius cantibus, quam querulis vocibus perſonare videtur. Nimirum hoc in monumento Sulmonenſis Poeta Ovidius Naſo exhibetur, quem ſuaviſſima ejus Erato comitatur, quæ ſane jucundo citharæ cantu illorum carminum ſuavitatem præſeferre videtur, quæ vel ferociſſimos Tomitanos, & maxime barbaros Ponti accolas demulcere valuerunt. Verum ad celeberrimi hujuſce Monumenti imagines, quæ his in paginis delineatæ apparent, ordine explicandas, aliquando properemus; & Muſas ipſas ad Vatis ſui exequias vocemus.

Sepulcri Naſoniorum Præſtantia.

Veteres ſepulcra & monumenta ſuorum non ſolum privatis in locis, ſed etiam in viis publicis extruere conſueverunt, ut tranſeuntibus, & iter facientibus, quos legerent, defunctorum tituli, & elogia in promtu eſſent; iidemque mortuis quietem, terramque levem, quæ illorum cineres tegebat, beneprecarentur. Harum autem viarum celebriores extiterunt Aurelia, Oſtienſis, Appia, Latina, Lavicana, Præneſtina, & Salaria, in quibus adhuc exſtant lacera ſepulcrorum antiquorum veſtigia & rudera. Inter eas autem omnes vel maxime conſpicuam fuiſſe viam Flaminiam,

Veteres in viis publicis ſepulcra extruebant.

 nemi-

neminem latet; nam, præterquamquod plurimæ adhuc inſcriptiones, ac ſepulcrorum reliquiæ in ea ſuperſunt, paſſim hoc idem innuunt Auctores. Atque in primis Juvenalis *, vitia hominum tunc temporis viventium perſtringere timens, ſtylum in mortuos acuit; ſibique, quos inſequatur, Romanos in via Flaminia ac Latina ſepultos proponit:

Sat. 1. Lib. 1. in fin.

...... *Experiar, quid concedatur in illos,*
Quorum Flaminiâ tegitur Cinis, atque Latinâ.

Apud Martialem præterea Paridis Pantomimi, Neronis liberti, Epigramma legere eſt; * cujus quidem ſepulcrum non ſecus ac Glauciæ pueri, cujus acerbo interitu Roma univerſa mœrore effecta eſt, in eadem via Flaminia extructum ſcimus; atque hujuſce ſane rei idem Poeta *, uti & Statius * mentionem faciunt:

Lib. 11. Epig. 12.

* *Lib. 6. Epig. 28.*

* *Sylv. Lib. 2. in Glauc. verſ. 176.*

...... *Plebs cuncta, nefas, & prævia flerunt*
Agmina, Flaminio quæ limite Milvius agger
Tranſvehit, immeritus flammis dum triſtibus infans
Traditur.

In Via Flaminia trans Milvium Pontem hujuſmodi ſepulcrum repertum.

In eadem itaque Via Flaminia trans Pontem Milvium in bivium ſeſe via pandit, cujus quidem pars altera, eaque ſiniſtra, eſt Via Claudia, quæ ibi a Via Flaminia deflectere incipit: altera eſt ipſa Flaminia, quæ primo aſcendens, deinde deſcendens ad prata Turris Quintiæ, & ad Aquæ Tranſverſæ Rivum; haud illinc longius ad rupem, vulgo *Cryptam Rubram*, olim *ad Rubras*, deducit; quæ ſane rupes ibi initium habet, circiter milliare & dimidium a ponte diſtans, & læva ex parte Viam eamdem objectu ſuo tegens. Hic vero quædam Veteris ergaſtuli veſtigia agnoſcere cuique licet, in plures cavernas in topho exciſi. Quum autem anno MDCLXXIV. Via Flaminia reficeretur, ut iis, qui Romam de more tenderent, commodiori uterentur itinere, (anno enim proximo ſecularis annus Chriſtianus Romæ celebrandus erat) contigit, ut ineunte ſequentis anni vere, ſive menſe Martio, cæmentarii latus rupis, quæ haud procul aberat, cædentes, ut inde ſaxa aliamque materiam muniendæ viæ idoneam deportarent, de improviſo ſonitum ex rupe redditum exaudirent; nihilo tamen ſecius ab opere ceſſantes, foramen in cameræ cujuſdam fornice aperuerunt, in quam quum illico deſcendiſſent, domum quamdam ſubterraneam offenderunt, opere tectorio picturiſque pulchre exornatam, adeo ut illi admiratione ſpectaculi obſtupuerint, in quod præter omnem opinionem inciderant. Id *in Tabula I. n. 1.* videre eſt, quæ exteriorem rupis faciem, & quonam pacto hujuſſcemodi monumentum fuerit repertum, delineatum exhibet. Invenerunt autem ibi duos ſarcophagos ſive arcas ſepulcrales ex marmore Tiburtino, magnitudini & menſuræ corporis humani reſ-

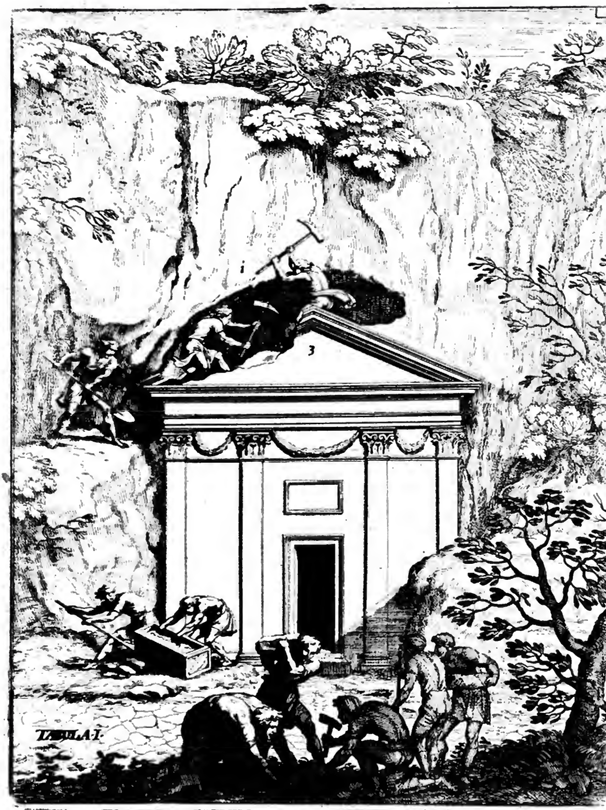
Quædam Veteris ergaſtuli veſtigia.

Quonam pacto ſepulcrum hoc fuerit detectum.

reſpondentes; ſed adeo terra obrutas, limoque coopertas, ut dignoſci vix poſſent; idque ea de cauſſa, quod ex aquis, paulatim per rimas & poros tophi penetrantibus, lutum fuerat collectum, quod tandem diuturnitate temporis duritiem contraxerat, & eò altitudinis excreverat. Arcæ præterea plumbo erant obductæ, & ferreis laminis occluſæ de more veterum, qui defunctorum oſſa cinereſque in ſarcophagis & urnis religioſe cuſtodire conſueverunt. Cæmentarii autem theſauros intus abditos eſſe, pene pro certo habentes, illico auri cupiditate cæci, plumbi ferrique laminas, necnon arcæ operculum ex marmore confregerunt; quo facto, quum nihil ibi præter terram & laceras oſſium reliquias inveniſſent, egregie ſe deluſos intellexerunt.

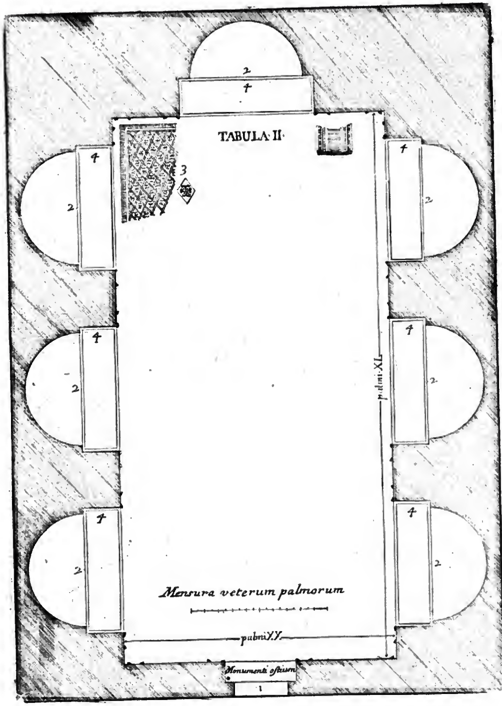
Quid in illo inventum.

In

1
3
TABULA·I.

In hoc inſuper monumentum ad rupis radices aditus patet, ſupraque Viæ Flaminiæ latus, ubi antiqua illius janua ſita eſt; uti ex eadem Tabula I. *n.* 2. atque ex Tabula II. Ichnographiæ *n.* 1. apparet. Janua Orientem ſpectat quadrata forma, in ſolido ſaxo exciſa, poſtibuſque e Tiburtino marmore firmata, ſeptem palmos alta, quinque & dimidium lata; quæ quidem poſtes etiamnum ibi conſpiciuntur. Præterea ſepulcri frontem quatuor ex Corinthio ordine columnæ paraſtaticæ atque encarpi (quoddam ornamenti genus eſt) in eodem ſaxo exciſi exornabant; quarum ſane columnarum veſtigia adhuc ſuperſunt; Columnas autem ipſas unà cum reliquis ornamentis cæmentariorum incuria evertit, quum ab illis terra, qua ipſæ obrutæ & opertæ erant, effoderetur. Eadem vero Sepulcri frons ea propemodum forma, qua olim, *Tab. I. n.* 3. exhibetur. Ceterum ſuperum januæ limen nonnihil altiùs ſubductum fuit, quum ibi clathratam feneſtram, quæ monumento lumen daret, patefacere decretum eſt. Ex quo facile intelligi poteſt, quum hujuſmodi ſubterranea Domus tenebris offuſa, & luci diurnæ inacceſſa fuerit, imagines ejus ad lucernam, ut ita dicam, fuiſſe lucubratas. *Ichnographia Sepulcri.*

Tota inſuper monumenti capacitas, unà cum fornice, inſtrumento fabrili excavata eſt in hoc ſaxo, eique tectoria ex gypſo inducta. Longitudinem ejus quadraginta fere palmorum, latitudinem vero viginti, Ichnographia (Tab. II.) declarat. Teſtudo vero ejus eſt altitudinis, quæ a longitudine & latitudine minime diſcrepet.

[library stamp]

Quid exiſtat in ejuſdem lateribus.

Jam vero in ſingulis hujus ſepulcralis domus lateribus dextera & ſiniſtra ternos videre eſt loculos, in quibus apud Veteres defunctorum cadavera condere in more poſitum fuit, ut ex Ichnographia patet, *Tab. II. n.* 2., & *Tab. III. n.* 1. in qua pars parietis alterius lateris ſepulcri exhibetur. Quibus ſane loculis variæ depictæ ſabulæ peculiari ſunt ornamento. Aliuſque loculus præter eos in hujuſce monumenti capite, atque e regione januæ ſeſe offert conſpiciendum. (*Tab. IV.*)

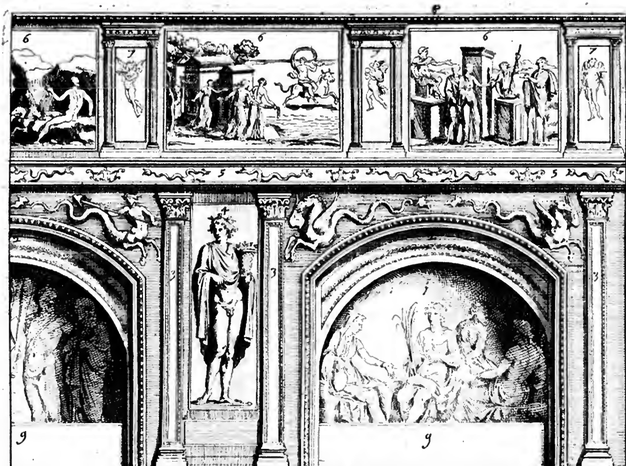
Quid in Capite.

Diviſiones, & Pictura, quæ in Sepulcri lateribus exiſtunt.

Quiſque autem loculus, ſeptem palmorum longitudine ſolido in ſaxo exciſus, ad quatuor ſupra decem palmorum altitudinem, novem vero palmorum latitudinem extructus eſt; omnibuſque ſuperiori in parte gypſea ejuſdem generis ornamenta, atque encarpi additi apparent. [*ut in eadem Tab. III. n.* 2.] Eoſdem denique quadrata fere forma conſtructos dixerim; niſi quod ſuperior pars in arcum curvatur. Neque inter ſe contingunt loculi, ſed paribus ſunt intermiſſi ſpatiis; quin binos inter loculos binæ interjectæ paraſtaticæ columnæ aſſurgunt, capitula corinthia gerentes ex gypſo, cærulea in area, flavo autem colore diſtinctæ. [*n.* 3.]

Qui-

Digitized by Google

TABULA·III·

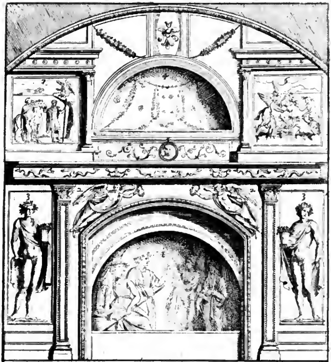
Latera Sepulcri quibus decoretur ornamentis .

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

Quibus ſane intermedius Juvenis quidam, ſive Genius, integræ ſtaturæ, florum calathum læva detinens, rubra in area depictus conſpicitur. (*n.* 4.) Stat ille, ſtatuæ cujuſdam inſtar, quadrilatero in ſpatio veluti erectus: frondibus illius caput redimitur: corpus vero una dumtaxat chlamis, variis diſtincta coloribus, ſuperne obtegit. Primum hunc loculorum ordinem, ea, qua dictum eſt, ratione diſpoſitum, coronis ex gypſo ſuperiori in parte exornat; in exiguæ Monſtrorum marinorum ac Sirenum figuræ exhibentur, quæ caudas, quibus piſces imitantur, ſibi invicem obvertunt. (*n.* 5.) Quem ſane ordinem ſuperior alter excipit, non loculis, ſed ſpatiis minoribus, quæ varias depictas exhibent fabulas, diſtinctus. Singulis in lateribus quinque inſunt fabulæ, (*n.* 6.) interjectis pariter paraſtaticis columnis corinthiis, cum aligeris Cupidinibus rubra in area, qui manibus patinas & calathos florum geſtant, ut in eadem Tabula videre eſt; (*n.* 7.) in qua pariter ornamentum illud ſuperius cernitur, quod ad aliam coronidem pertingit, a qua curvatio teſtudinis initium capit. (*n.* 8.) Candidum denique teſſellati pavimenti emblema nigris diſtinctum eſt lineis, ita teſſellas percurrentibus ac ſecantibus, ut rhomborum geometricorum formam effingant; quorum ſingulis floſculis perbelle inſertus eſt itidem niger candida in area, ut eadem Ichnographiæ Tabula II. (*n.* 3.) adumbrat.

Pavimentum ejuſdem.

An-

TABULA IV.
Quæ picturæ, et ornamenta adſint in monumenti capite.

Digitized by Google

Antequam vero ſuperiorem cameræ teſtudinem, quibuſque exornatur, imagines exponere aggrediamur, in loculorum depictas fabulas oculos intendere abs re non videtur. Atque in primis Sepulcri Titulum, nomenque Patrisfamilias, cui illud erectum fuit, expendere operæ pretium ducimus; quum inſcriptio, ſive lapis ſepulcralis marmoreus, & loculi primarii pictura egregiam hac de re diſſerendi materiam nobis præbeat. Quem ſane loculum, in ſepulcri capite, ſive e regione januæ exciſum, exhibet Tabula IV. & V. [*n.* 1. *& ſeqq.*] In eis itaque Ovidii nomen & imago ab oblivionis tenebris incolumis conſervatur; quæ ſane, tamquam præcipuum monumenti hujus ornamentum, omnium prima in ipſo hujus monumenti aditu ſpectantibus ſeſe offert. Subjecta vero Inſcriptio eodem in loculo ſub ipſa pictura effoſſa eſt; atque, ut omnibus patet, Quinti Naſonii Ambroſii, & Naſoniæ Urbicæ, uxoris ejus, mentionem facit. Quo ſemper magis, quæ diximus, quæque attulimus, majoris apud omnes ponderis eſſe deberent.

De Sepulcri titulo.

D. M.
Q. NASONIUS. AMBROSI
US. SIBI. ET. SUIS. FECIT. LI
BERTIS. LIBERTABUSQUE
NASONIÆ. URBICÆ
CONIUGI. SUAE. ET. COL
LIBERTIS. SUIS. ET
POSTERISQUE. EOR

Lapis Sepulcralis ſub pictura in capite ſepulcri effoſſus.

TA-

TABULA·V·

Digitized by Google

TABULA V.

Loculus depictus in ipſo Sepulcri capite, ſive e regione januæ, in quo Ovidii imago, und cum Mercurio, & Muſa Erato, & conjuge Perilla.

IN interiori loculi parte Poetæ cujuſdam imago laureata conſpicitur, (*n.* 2.) qui ſane in Mercurium oculos intendens, colloquenti ſimilis, porrecto indice, ad eum lævam protendit, ſpeciemque præbet preces vel carmen recitantis, quò deum hunc propitium ſibi reddere valeat. Veteres enim, imperium & poteſtatem in umbras, ſive defunctorum animas Mercurio datam eſſe, ſibi perſuaſerant. Ei exadverſo ſtat Mercurius, (*n.* 3.) ac dextera caducœum detinens, lævam paululum expandit; & vatem intuens, ad ejus verba & carmina animum advertere videtur. Caput ejus de more alatum eſt: corpus nudum, cui tamen chlamys cærulea injecta eſt, quo quidem habitu Deus iſte depingi conſuevit; ut aerea ejus natura, e cœlo ad terræ centrum, ſive a Superis ad Inferos frequenter commeantis, adumbretur. Poetæ vero caput lauro redimitur; & coloris flavi pallio amictus, quod circa ſinum complicatur, manum & brachium dimidia parte nudum extendit; cætera enim tunica violacea operit. Dextrorſum ſedet Muſa, (*n.* 4.) quæ dextera citharæ impoſita, lævaque in femur reclinata, tibiam ſeu tubam longam, tres claviculas habentem, detinet. [*n.* 5.] Cujus quidem tempora laureis frondibus ornantur; quumque reliquum corpus veſtis rubra operiat, brachia tamen detecta apparent, armillis aureis præcincta, pallio flavo ſupra femur & crura expanſo. Ponè Mercurium ſtat mulier quædam, (*n.* 6.) quæ violaceo amictu corpus caputque obnubit, ſola facie, & altera manu exceptis.

Jam vero, ſi inſcriptionem eodem in loculo inventam ſpectemus, Poetam Ovidium in omnium prima, quam innuimus, imagine agnoſcimus. Cujus quidem facies dimidia, ac penitus raſa repræſentatur, de more ſæculi Auguſti, quo barba radi ſolebat; ipſeque togatus aſpicitur. Quæ vero propter adſtat Muſa, Erato ipſi chariſſima eſſe videtur, cujus opem ita implorat *:

Nunc mihi, ſi quando Puer, & Cytherea favete
Nunc Erato; nam tu nomen amoris habes.

* *Lib. 2. de Arte amandi, Verſ. 16.*

Metamorphoſes Ovidianæ amatoriæ etiam dici poſſunt, quoniam de Fabulis amatoriis plerumque agunt. Plato * inſuper eamdem Erato amantibus favere tradidit. Papinius Statius quoque Muſam hanc ad colloquia nuptialia invitat *:

Hic Erato jucunda doce, vacat apta movere
Colloquia, & docti norunt audire Penates.

* *In Phædro Edit. Henr. Step. 1578. p. mihi 253. T. 3.*
* *Sylvar. lib. 1. In Epithal. Stellæ, & Violantillæ. Verſ. 50.*

Tibia longa præterea, tribus claviculis prædita, [*n.* 5.] quam læva detinet, haud diſſimilis ei eſt, quæ in Caii Ceſtii pyramide depicta eſt; quamque ad funebria ſpectaſſe accepimus.

Quod ad Mercurium inferum attinet, ejuſque poteſtatem, quam in defunctorum animas illum habere veteres commenti ſunt; eam nobis innuit Horatius*:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgaque levem coerces
Aurea turbam, ſuperis Deorum
Gratus, & imis.

Et ſane Mercurius facilem ſeſe Ovidio præbere videtur, eumque vel deduxiſſe, vel ad Elyſia jam jam deducturus; in quibus Poetarum animæ, quum ex corpore migraſſent, de piſcorum hominum ſententia vitam agebant beatiſſimam, omnique gaudiorum & voluptatum genere affluentem. Sicuti Vergilius de Orpheo, Muſæo, aliiſque Poetis ſcriptum reliquit*; quos Æneas, quum Inferos adiiſſet, cantibus & choreis vacantes, plectrumque & lyram pulſantes offendit:

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threjicius longa cum veſte Sacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum;
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.

Reliquum nunc eſt, ut de Mulieris alterius effigie, [*n.* 4.] quæ amictu violaceo cooperata eſt, verbum faciam. Eam Ovidii conjugem Perillam dixerim, quam ille mirifice dilexit, quamque ipſemet, ſingularis in eam benevolentiæ indicio, Poeſin docuit, ut ſuavius & conjunctius cum ea, eiſdem ſtudiis dedita, viveret. Illius vero habitus atque amictus is eſt, qui conſuetum animæ ornatum poſt mortem aperte indicet; ſic enim pingi conſueverunt; quemadmodum proxima in Tabula animadvertere licebit.

Qua fuerit civium frequentia, hujuſmodi monumento invento.

Quum, monumento hoc invento, veterum hjuſmodi Picturarum fama atque imaginis Poetæ, (quæ ſane imago cujus eſſet, Naſoniorum inſcriptio indicare videbatur) Romam eſſet perlata; rumorque illico de Ovidio percrebuiſſet; haud ſecus, ac ſi Archimedis ſepulcrum Syracuſis eſſet inventum; plurimi eo tum nobiles tum plebeii, tum cives tum peregrini confluxerunt; plurimoſque dies Via Flaminia magna hominum frequentia celebrata eſt; quum pene omnes, ut ipſis tanti Poetæ imaginem & ſepulcrum oculis uſurpandi fieret copia, illuc ſe conferrent. Tanta eſt vis atque amor virtutis, tantoque omnes virorum, fama illuſtrium, monumenta videndi, ac titulos & nomina legendi deſiderio incendimur. Sic vel noſtra tempeſtate Neapoli Vergilii ſepulcrum peregrini inviſere ſolent; ad quod Silius Italicus tamquam ad templum olim ventitare conſuevit*. Et Patavii T. Livii monumentum maxima frequentia celebrari ſcimus. Sicuti & plurimorum aliorum ſimilia exempla poſſent afferri, quæ brevitati conſulendo hic præterire liceat.

Quam-

* *Lib. 1. Carmin. Od. 10.*

* *Lib. 6. Æneid. Verſ. 639.*

* *Quod obſervat Plinius ſecund. lib. 3. ep. 7. Item innuit Mart. lib. 11. ep. 49.*

Quamvis autem prior hujus monumenti imago Poetam Ovidium fortaſſe exhibeat, non tamen ideo quiſquam hic illius cineres conditos fuiſſe ſibi perſuadeat; namque in terris longiſſime inde remotis, Tomis nempe urbe Ponti, diem ille obiit ſupremum. Qua de re occaſione arrepta epitaphium Ovidii, prout illud ab Antonio Poſſevino * literis mandatum eſt, huc lubet adſcribere. Hic itaque ſcriptor, quum Poloni aliquando excurſiones ad Pontum Euxinum uſque feciſſent, eos inter antiquæ & celebris urbis rudera ingens Saxum reperiſſe tradit, in quo ſubjectum inſcriptum epigramma:

Hic ſitus eſt Vates, quem Divi Cæſaris ira
Auguſti, patria cedere juſſit humo.
Sæpe miſer voluit patriis occumbere terris;
Sed fruſtra: hunc illi fata dedere locum.

Idem præterea auctor, Polonos, hujuſmodi ſaxum reliquam inter prædam haud parvi ducentes, illud ſex bobus avexiſſe narrat, (tantæ erat magnitudinis); ſeque id vidiſſe Gneſnæ, unde Cracoviam deportandum erat, niſi mox inſecutus Regis Stephani obitus ſuſceptum conſilium fruſtraſſet. Ea autem horum verſuum ſententia eſt, quæ eoſdem alio ſane tempore ab eo, quum Ovidius e vita exceſſit, illius monumento appoſitos fuiſſe oſtendat.

*In Hiſt. Famil Gonzagæ. Lib. 8. ad An. 1581.

Ceterum quoddam hic ſeſe offert dubium, quod omnia, quæ de Ovidii Poetæ imagine hactenus dicta ſunt, evertere videtur. *Familia* enim *Naſonia*, quam Quinti Naſonii Ambroſii lapis ſepulcralis indicat, quem ſupra attulimus, cum hujuſce Poetæ *Familia Ovidia* minime facere videtur; qui ſane *Publius* Ovidius *Naſo*, non familiæ nomine, ſed peculiari cognomine appellatus eſt. Quæ quidem refellere in promtu eſt; etenim nominum *familiæ Ovidiæ & Naſoniæ* varietas minime nobis ſcrupulum injicere debet; quippe quæ varietas ex nominum mutatione facile potuerit oriri; quin factum ſæpe fuerit, ut, ob claritatem amplitudinemque eorum, qui cognomine aliquo inſigniti eſſent, vel aliis de cauſis, cognomina peculiaria in nomina gentilitia mutarentur. Quod adeo abunde probat Macrobius, de *Prætextati* cognomine verba faciens *, quod a Senatu Romano primum Papyrio honoris cauſa tributum, poſtea in nomen Familiæ *Prætextatorum* abiit; ut apud eumdem Macrobium quidam ex eadem gente ortus docet: *Hoc cognomentum poſtea familiæ noſtræ in nomen hæſit*. Et paulo inferius: *Nec mirum ſi ex cognominibus nata ſunt nomina*. Eodem prorſus pacto *Naſonis* cognomen, Ovidio olim proprium, viri tamen fama id ſuadente, derivatum fortaſſe fuit ad ejus poſteros, qui priſco *Ovidiorum* nomine depoſito, *Naſoniorum* nomen uſurpare maluerunt; quorum unus fuit Naſonius Ambroſius, cujus in lapidis inſcriptione fit mentio. Hæc vero omnia ut in animum induc-

Differitur de Nominibus Familiæ Ovidiæ, & Naſoniæ.

* Saturnal. Lib. 1. cap. 6.

cam,

cam, nonnihil apud me ponderis habet Poetæ unà cum ſua Muſa imago, quæ magis magiſque opinionem Ovidii ejuſque memoriæ, ad poſteros in hoc monumento propagatæ, confirmat, ut deinceps clarius docebimus. Ad hanc autem opinionem ampleẽtendam, probabiles tantum nobis rationes ſufficiunt, quibus effugiamus reprehenſionem illorum, qui diverſis fortaſſe argumentis ſententiam noſtram labefactare conabuntur. Quam ſane plurimum quoque Hortorum Ovidii ſitus corroborare poſſet, in quibus monumentum hoc extructum fuiſſe nonnulli crediderunt; idque de more Veterum, qui gentilitia ſepulcra in hortis ſuis extra Urbem condere conſueverunt. Nihilominus Cluverii* & Boſſii hac de re ſententia præferenda mihi videtur, qui Ovidii hortos ſitos fuiſſe exiſtimant trans Milvium Pontem in colle, ubi Via Claudia & Flaminia, ut initio diximus, alia aliò divertere incipiunt: ſive, utì Nardino* videtur, alio in colle, qui Ponti propior eſt, ſiniſtrorſum in Via Claudia, cui hodie taberna ſubjecta eſt: quæ quidem loca a Sepulcro nimis abeſſe, patet. Profecto Ovidius ipſe hortorum ſuorum ſitum hiſce verſibus innuit*:

De Ovidii hortis.

** In Ital. Antiq. Lib. 2. edit. Lugd. Batav. 1624. pag. m. 525.*

** Rom. Ant. Lib. 7. cap. 13. in fin.*

** Lib. 1. de Ponto Epiſt. 8. ver. 43.*

** Alias, pomiferis.*

Nec quos piniferis poſitos in collibus hortos*
Spectat Flaminiæ Claudia juncta viæ.
Quos ego neſcio cui colui, quibus ipſe ſolebam
Ad ſata fontanas, nec pudet, addere aquas.

Verum, ut ad ſepulcralem Ovidii imaginem tandem redeamus, unde divertimus, ex ea in primis morem priſcum agnoſcimus, quo illuſtri & nobili familia oriundi, Majorum ſuorum imagines & clypeos, eorumque præcipue, qui præ ceteris inclaruiſſent, in funerum apparatu omnium oculis exponere ſolebant; quod, præter alia exempla, hujus etiam Poetæ figura teſtatur. Quod ad hujus monumenti vetuſtatem attinet, ex literarum forma, quibus Naſonii Ambroſii Inſcriptio exarata eſt, colligi poteſt, illud primorum Antoninorum ſæculo, Pii nempe, vel Marci, paulo poſt florentiſſima Trajani tempora, fuiſſe extructum. Idem ſane ex pictura conjicere poſſumus, quæ infimæ Imperii ætati minime convenit; quamvis id quidam putent ex eo, quod quibuſdam figuris nonnihil artis deſit. Tabulæ profecto, ut ex eiſdem his in paginis delineatis patet, eleganter ſatis depictæ ſunt, ſive imaginum inventionem ac diſpoſitionem, ſive earumdem actiones, habitum, cultumque ſpectes; qui ſane cum melioris ſæculi ſculpturis, & cum veterum Romanorum more optime convenit. Equidem haud abnuo, harum imaginum quaſdam a ſumma elegantia & perfectione artis plurimum abeſſe; nonnullas tamen eſſe inter eas contendo, in quibus peritus pictor vix quicquam deſiderare queat; cujuſmodi ſunt imagines ad Ovidii memoriam ſpectantes: necnon illæ, quæ depictæ in ſuperiore parte loculi, ubi

De hujus monumenti vetuſtate.

Quæ Picturæ ceteris ſint excellentiores in hujuſmodi monumento.

ubi in arcum curvatur, victoriæ inſigne deferunt; ac Genii denique in fornice monumenti, quorum deinceps mentionem faciemus. Hoc autem vel ex eo profectum crediderim, quod ad quaſdam imagines pingendas adhibiti fortaſſe minime fuerint Pictores illi, qui vel florentiſſimo illo ſæculo inter reliquos excellebant. Et ſane figuras illas, quæ in hujus monumenti centro conſpiciuntur, a diverſis auctoribus profectas, negligentiuſque & exiguo cum ſtudio pictas eſſe apparet. Ferenda igitur non eſt quorumdam noſtræ ætatis Ariſtarchorum audacia & ignorantia, qui non animadvertentes, quid in hiſce picturis boni ineſſet, nec conſiderantes ſatis dotes, quibus præcipue commendantur imagines, eas ſpernere omnino non dubitabant, ut Veterum gloriæ notam inurerent. Ceterum hiſce Picturis plurimum inſuetæ aeris injuria nocuit, qua factum eſt, ut colores antea vividi, nunc languidi & evanidi priſtinum decorem amiſerint; quin tectorium gypſeum, quo fornix obducta eſt, humore corruptum & diſſolutum undique deciderit, adeo ut imaginum reliquorumque ornamentorum vix tenuia hodie ſuperſint veſtigia. Opportune tamen evenit, ut Excellentiſſimus D. Gaſparus Alterius, laudabili ductus ſtudio, quo erga literas ac vetera Patriæ ſuæ monumenta flagrat, tria fruſta ex topho ſive ſaxo, in quo excavatum eſt monumentum, juſſerit excidi: quorum unum integram OEdipi & Sphingis fabulam complectitur: alterum tigridum exhibet venationem, in qua ad feras deludendas ſpecula adhibentur: tertium fragmentum eſt, quod equum dumtaxat continet. Quæ quidem hujus monumenti reliquiæ curioſorum oculis expoſitæ ſunt in pinacotheca Villæ Alteriæ, quam laudatus D. Gaſparus ad viam S. Crucis in Hieruſalem in Colle Eſquilino magnifice ædificari curavit. Quiſquis autem videndi cupidus exſtiterit, non ſolum ut hic exhibentur, figuras haſce delineatas, ſed etiam ipſas imagines coloribus ſuis veſtitas, librum de Picturis antiquis, a Cardinali Camillo Maximo collectis, adeat; quem qui inſpexerit, Petri Sancti Bartoli diligentiam, & eximiam artem profecto commendabit, qui non ſolum figuras has delineavit, atque æri incidit, ſed etiam imaginibus illis perficiendis operam dedit, quæ laudato in libro coloribus aqua dilutis ad antiquorum exemplarium imitationem pictæ cernuntur. Has etiam picturas qui contemplatus fuerit, Cl. Viri illius magnificentiam, & ingenium vere heroicum non poterit non admirari, cujus morte factum eſt, ut clariſſimum Cœli Latini Sydus extinctum ſit.

Quædam hujuſmodi ſepulcri picturæ alio deportatæ.

Quoniam autem hoc in monumento oſſium dumtaxat reliquias inventas fuiſſe conſtat, ſine ullo combuſtionis vel cinerum veſtigio, unde colligere quis forte poſſet poſteriorum temporum morem, quibus, ſublata rogi conſuetudine, cadavera humari ſo-

lebant; nos quæſtionem de combuſtionis & humationis antiquitate intactam relinquentes, pergemus ad exponenda ea, quæ hucuſque diſtulimus.

Sepulcrum hoc a familia Naſonia ad aliam pervenit.

Quamvis monumentum hoc a Naſonio Ambroſio, ut ſupra dictum eſt, fuerit extructum, facile tamen intelligimus fieri potuiſſe, ut longo temporis intervallo, ſicuti omnia mutantur, ita quoque Sepulcrum hoc a familia Naſonia ad aliam gentem pervenerit, titulumque & nomen mutaverit; etſi lege cautum eſſet, ne loca ſepulturæ deſtinata, utpote religioſa, a quoquam alienarentur. Manifeſtum hujus rei indicium eſt, quod iidem loculi ad duorum palmorum & dimidii altitudinem oſſibus repleti eſſent; & quilibet loculus oſſium receptaculum haberet, opere cæmentitio ſtructum, & tegulis interſtinctum, quod crura figurarum in fabulis depictis occultabat; ut Tabula II. Ichnographiæ (*n.* 4.) Tabula III. (*n.* 9.) Tabula IV. (*n.* 8.) ac Tabula V. videre eſt; in qua Poetæ & Mercurii aliarumque figurarum partes inferiores ad genua uſque, non ſine gravi damno, deſiderantur. Sic aliæ quoque aliis in loculis reperiuntur figuræ, eodem partium inferiorum defectu laborantes; idque ex eo, quod calx colorem ibi conſumſerit & exederit. Neque nos defectum illum ſupplevimus, melius fore rati, figuras ob oculos omnium ſubjicere, quales in monumento fuerint inventæ. Cujuſque autem loculi receptaculum, opere cæmentitio, ut diximus, ſtructum, quadratum erat, in quo oſſium reliquiæ, aliæ ſuper alias, ita jacebant, ut ſingulorum cadaverum oſſa, interpoſitis tegulis calce interlitis, a reliquis ſejuncta eſſent. Inſuper, præter duas arcas e rudi marmore Tiburtino, quæ poſteriorum ſunt temporum, quatuor literati lapides effoſſi fuere, præter alium Naſonii Ambroſii, quem ſupra attulimus; qui ſane lapides omnes diverſarum familiarum notam præſeferebant; iiſque exarati erant characteribus, ut ætatem ſæculo Antoninorum recentiorem facile proderent. Ex his vero alter præ ceteris barbare deſcriptus apparet, ſyllabas in medio vocum punctis interſtinctas habens, & rudibus exaratus characteribus; quique ætatis longe recentioris, ejuſque temporis, quo bonarum artium ſtudia penitus jam extincta erant, notas præferebat. Quos quidem lapides hic ſubtus exhibemus. Unde hujuſmodi ſepulcrum a Naſonio Ambroſio, uno ex Ovidii poſteris, extructum, longo poſt tempore, deficiente tandem familia Naſonia, ad alias familias perveniſſe intelligimus.

Quot ibidem lapides ſepulcrales inventi.

D. M.

Inſcriptiones hoc in monumento repertæ.

D. M.
AELIO. COGITATO. VETERANO. AVGG. NN
QVI. VIX. ANN. XXXX. MENSIB. X. DIEB. VIIII
ET. MILITAB. ANNIS. XVIII. AVREL. IOVIN
VETERANVS. ET. LOLLIVS. COSTANTIN
MILES. COH. II. PRAETORIAE. ET. VLPIVS
MARCELLIANVS. EQVES. SINGVLARIS. AVGG. N
BENEMERENTI. FECERVNT

L. VOVSIO. VALENTINO
FECIT. SCADRIA. FOR
TVNATA. COIVX. QVAE
VIXIT. CVMIVM. ANN.
ISX. M III. COIVGI. BEN
EMERENT. QVI. VIXIT
ANN. X. M. III. DIEBVS
V. BENEMERENTI
FECIT.

P. O M. S B.
RO. MA. NI. AE. VI. TA. LI.
FI. LE. TI. FILI. A
CONIV. GI. ME. REN. TI.
CAE. SONIVS PRO. BVS FEC.

Dom. Miſtroni ſcul.

TA-

TABULA·VI·

Biblioteca Nazionale V. E. III Napoli

TABULA VI.

UT igitur in loculorum & imaginum ordine exponendo a dextro latere initium faciamus, primo in loculo picturæ ab humore corruptæ occurrunt, eam fortaſſe ob cauſam, quod prope rupis introitum ſitæ ſint. Ex illis tamen princeps adhuc figura conſpicitur, (*n.* 1.) Juvenis. nimirum ſtans, & quercea redimitus corona; qui altera manu pilum vel haſtam ſtringit: alteram verò mirabundo ſimilis aperit. Pallium violaceum, quod gemmata fibula humero ſubnectit, pectori nudo tranſverſum ſeſe implicat, laciniis inferiorem corporis partem tegentibus. Pone binæ adſtant mulieres, (*n.*2.) ſed quæ pectore tenus dignoſci tantum poſſint; unà enim cum tectorio & pictura decidit, adeo ut illarum effigies delineari non potuerit.

De Loculis dextero in latere exiſtentibus, in quorum primo, quem hac in Tabula inſpicimus, Heroes in campis Elyſiis exhibentur.

Jam vero Juvenis ille, hujuſmodi ornatus corona, haſtamque manu tenens, veterum Heroum ſpeciem præbere videtur, quos profecto beatam in Campis Elyſiis vitam agere priſci commenti ſunt; ſimileſque huic deſcribit Vergilius*, eos præcipue, qui Æneæ nepotes & ſucceſſores futuri erant, quos eidem pater Anchiſes apud inferos ſingillatim oſtendit.

Ille (vides?) pura Juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras
Æthereas, Italo commiſtus ſanguine, ſurget
Sylvius.

Deinceps vero idem Vergilius alios quoſdam enumerans, qui Urbium & Populorum conditores futuri erant, eoſdem quercea exornat corona*:

At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces.

Eadem prorſus ratione Plato*, ex Muſæi ſententia, juſtorum animabus coronas tribuit; hæc enim habet: Μουσαῖος δὲ τούτων νεανικώτερα τἀγαθὰ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, παρὰ θεῶν διδόασι τοῖς δικαίοις. εἰς ᾅδου γὰρ ἀγαγόντες τῷ λόγῳ, καὶ κατακλίναντες, καὶ συμπόσιον τῶν ὁσίων κατασκευάσαντες, ἐστεφανωμένους ποιοῦσι τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας. *Muſæus item, atque ejus filius excellentiora etiam bona juſtis ab ipſis Diis tribui voluerunt. Apud inferos enim agentes, ipſoſque in ſanctorum conviviis collocantes, coronatos faciunt magna ſemper in voluptate ebrios vivere.* Tibullus quoque de Elyſiis verba faciens, Amantes, cantibus & choreis indulgentes, myrtea ſerta, Veneri ſacra, gerere indicat:*

Illic eſt cuicumque rapax mors venit amanti,
Et gerit inſigni myrtea ſerta coma.

* *Lib. 6. Æneid. verſ. 755.*

* *Ibid. verſ. 767.*

* *De Republ. Lib. 2. Edit. Francfur. 1602. p. m. 595.*

* *Lib. 1. El. 3. verſ. 65.*

Huc

Huc accedit, quod ſupra hujuſce loculi peripheriam, qui dextrorſum primus eſt, uti & in altero, qui huic e regione oppoſitus eſt, arma & militaria trophæa depicta videantur; nimirum vexilla, dracones, tubæ, pharetræ, & clypea. Ex quibus etiam priſcorum morem haud obſcure colligimus, qui ſuorum monumentis ea inſculpere ſolebant inſignia, quæ vitæ genus, quod in ſepulcro jacens ſectatus eſſet, ſignificarent; cujus quidem moris diverſis in ſtudiis atque artibus ſexcenta inveniuntur exempla. Nos tamen de bellicis armis hìc loquentes, Æneæ exemplum tantùm adducemus, qui arma Deiphobi ad ejus tumulum ſuſpendit *:

* *Apud Vergil. Lib. 6. Æneid. verſ. 500.*

Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant.

Ad hanc rem elegans profectò eſt, quod narrat Seneca * de quodam milite, qui amiſſis in acie armis, de viri fortis tumulo ea ſibi deſumit; ac deinde, hoſtibus profligatis, eodem loco, unde abſtulerat, illa repoſuit. *Vir fortis*, inquit ille, *in acie amiſſis armis, de ſepulcro Viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnavit, & repoſuit.* Plurima ſane trophæa, ac victoriæ inſignia, & arma ſarchophagis marmoreis inſculpta videmus, quæ Defuncti in re militari ſtudium aperte indicant.

* *In Excerpt. Controverſ. Lib. 4. Contr. 4.*

Dom. Miſrom ſculp.

TA-

TABULA VII

TABULA VII.

Alter dextero in latere loculus in quo mutua Animarum in Elyſiis agnitio.

NUNC de altero, qui ſequitur, loculo pauca dicenda ſunt. In hoc itaque Juvenem quemdam videre eſt, (*n.* 1.) qui obviam factus Virgini, junctaque læva dexteram protendit eam amplexurus, ut quanta ex illius agnitione lætitia affectus fuerit, ei declarare valeat. Virgo viciſſim (*n.* 2.) adoleſcentis amplexu minime ſe ſubtrahit; quin juncta pariter læva, dexteram ei porrigit, ut illum complexu ſuo recipiat; cujus quidem pectore brachiiſque denudatis, ab humeris cœruleum dependet pallium, collectis in ſinum laciniis. Juvenis quoque corpus violaceum pallium denudat, quod ab humeris utrinque decidit. Hunc binæ ſequuntur mulieres, quarum altera [*n.* 3.] patinam cibis repletam manibus gerit, quæ pariter rubro amictu pectus nudata conſpicitur; qui tamen ſubter ſinum pendulus reliqua obtegit. Hujuſmodi ſane pictura mutuam animarum agnitionem in Campis Elyſiis adumbrare videtur. Veteres enim ſibi perſuaſerant, defunctorum animas, deletis vitiorum maculis in hac vita ſuſceptis, in fortunata hæc loca migrare, ut ibi

ibi felici ævo fruerentur. Hinc eos, qui in hac vita amoris & neceſſitudinis vinculo juncti fuiſſent, ibi ſeſe mutuo agnoſcere & amplexari putabant. Sic Anchiſes apud Vergilium Æneam filium ſuum, qui vivus ad inferos deſcenderat, ad ſeſe venientem proſpiciens, protenſa dextera, gaudium ſuum teſtatur *:

* Lib. 6. Æneid. verſ. 679.

Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas utraſque tetendit.

Æneas deinde hoc pacto patrem alloquitur, eum rogans, ut in amplexus ſuos veniat *:

* Ibid. verſ. 692.

.... Da jungere dextram:
Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.

Verum quidem eſt, Æneam brachia ad amplectendum patrem ter fruſtra exſtendiſſe, ut idem apud eumdem Vergilium * narrat:

* Ibid. verſ. 695.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

Poeta enim, quamvis animabus corpore caſſis corporeas tribuat actiones & motus, re tamen vera eas vanis tantum umbris, ſomno, & ventis ſimiles eſſe fatetur. In quo ſane Vergilius Homericum Ulyſſem imitatus eſt, quem umbra matris Anticleæ, quum eam amplecti vellet, ter itidem fruſtrata eſt *. Verum Dantes magis poetice in ſuo Inferno, de Vergilii umbra verba faciens, eum verè & abſque vana rei imagine ſuas tetigiſſe manus narrat *:

* Apud. Hom. Odyſſ. 11.

* In Infer Can. 3. v. 19.

Et poiche la ſua mano a la mia porſe.
Poſt ubi jam Vates dexteram complexus euntis.

Ceterum, adeo firma & conſtans erat perſuaſio veterum, ſe eos, quos in hac vita dilexiſſent, iterum viſuros, & cum iiſdem verſaturos, vitamque beatam acturos eſſe in Campis Elyſiis, ut referente Platone * nonnulli ſpe ducti, ſe eorum, quos hìc caros habuiſſent, jucundo aſpectu poſt fata fruituros, ſponte mortem obire decreverit, Πολλοὶ δὴ, inquit ille, ἑκόντες ἠθέλησαν εἰς ᾅδου ἐλθεῖν ὑπὸ ταύτης ἀγόμενοι τῆς ἐλπίδος, τῆς τοῦ ὄψεσθαί τε ἐκεῖ ὧν ἐπεθύμουν, καὶ ξυνέσεσθαι. *Multi ſponte voluerunt ad Inferos proficiſci, ſperantes eos ibi videre, cum eiſque verſari, quos amaverant.*

* In Phædone Edit. Francof. 1602. p.m. 51. E.

Quod vero ad juvenem attinet, cibum in patina ferentem, is nos admonet moris, defunctis epulas apponendi, Deoſque Manes placandi; ex quo ſane more, nimirum a ferendis ad tumulum epulis, nomen mutuarunt feriæ illæ Romanorum, Diis Manibus dicatæ, *Feralia* dictæ; ut docet Varro hiſce verbis: *Feralia ab Inferis, & a ferendo, quod ferunt tunc epulas ad ſepulcrum, quibus jus ibi parentare*. Necnon Ovidius *:

* Lib. 2. Faſt. verſ. 569.

Hanc, quia juſta ferunt, dixere Feralia *lucem,*
Ultima placandis Manibus illa dies.

Quin

Quin ab hujuſmodi Parentum officio *Parentalia* quoque appellata fuere convivia illa, quæ in parentum aut propinquorum funeribus fieri conſueverunt; & *Parentales dies*, quibus ſolemnes epulæ ad mortuorum ſepulcra ſolent afferri. Illas nimirum epulas defunctis ſuis gratas fore credebant, quippe quibus illi veſcerentur & uterentur, quamvis adeo procul a nobis vitam degerent. Quos tamen ſalſe deridet Lucianus, a quo filius mortuus patrem ſuum reprehendere fingitur, quòd aram ſepulcralem ornaret coronis, eique infunderet vinum & delicatiſſimos cibos, odoreſque flammis adoleret. Τί δὲ ὁ ὑπὲρ τοῦ τάφου λίθος ἐστεφανωμένος [*inquit ille* *] τί ὑμῖν δύναται τὸν ἄκρατον ἐπιχεῖν; ἢ νομίζετε καταστάξειν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς, καὶ μέχρι τοῦ Ἅδου διίξεσθαι, τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καταγισμῶν καὶ αὐτοὶ ὁρᾶτε, οἶμαι, ὡς τὸ μὲν νοστιμώτατον τῶν παρεσκευασμένων, ὁ καπνὸς παραλαβὼν, ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν οἴχεται, μηδέν τι ἡμᾶς ὀνήσας τοὺς κάτω. τὸ δὲ καταλειπόμενον, ἡ κόνις, ἀχρεῖον, ἐκτὸς εἰ μὴ τὴν σποδὸν ἡμᾶς σιτεῖσθαι πεπιστεύκατε. οὐχ οὕτως ἄσπορος, οὐδὲ ἄκαρπος ἡ τοῦ Πλούτωνος ἀρχὴ, οὐδ᾽ ἐπιλέλοιπεν ἡμᾶς ὁ ἀσφόδελος, ἵνα παρ᾽ ἡμῶν τὰ σιτία μεταστελλώμεθα. Id eſt: *Quid autem ſaxum, quod ſepulcro imponitur* *, *coronis ornatum? Aut quid valet, quod merum infunditis? Num putatis illud ad nos diſtillaturum, & ad Orcum uſque permeaturum? Nam de parentalibus ipſi quoque, ni fallor, videtis, quod ex apparatu potiſſimum ad nos redire debuerat, id fumo correptum, ſurſum in cœlum abire; neque quicquam juvare nos, qui inferne agimus. Porro quod ſupereſt, pulvis eſt inutilis, niſi creditis nos cinere veſci. Non eſt uſque adeo ſterile Plutonis regnum; neque nos deſtitutæ aſphodelus, ut a nobis cibos huc deportemus*. Aſphodeli autem nomine Lucianus intelligit herbam plebejam ac vilem, ut ex hoc aliiſque locis colligere licet; eaque innuit victitare manes, apud quos nullus luxus, nulla ſit ambitio*, quò melius hanc conſuetudinem irrideat.

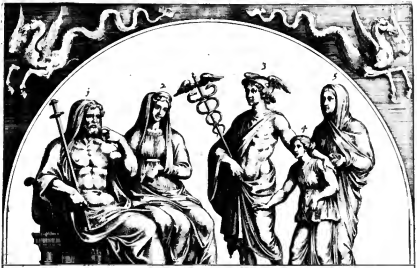
* *De Luctu Edit. Baſil. Tom. I. pag. 793.*

* *Olim monumenta Defunctorum apio coronabantur. Hinc* τὰ σελίνου δεῖται *proverbio dictum ab antiquis, quoties morbum capitalem innuebant, aut vitæ periculum imminere.*

* *Vinum in rogum fudiſſe veteres, ſunt teſtes Homer. Iliad. ψ & ω. Verg. 6 Æneid.*

* *Ut ad hunc locum annotat Gilbert. Cognat.*

TABULA· VIII·

Biblioteca Nazionale V. E. III Napoli

Digitized by Google

TABULA VIII.

Plutonis & Proſerpinæ imaginem tertius exhibet loculus. Pluto itaque (*n.* 1.) ſedens, dextera regale ſceptrum detinet, eique eſt caput fere fronte tenus pallio violaceo opertum: ſuperiore corporis parte nudata, & vultu ad ſeveritatem compoſito, ut Jovem Stygium agnoſcas, quo nomine eum veteres donarunt, quod regnum Inferorum obtineret. Quem propter ſedet Proſerpina, (*n.* 2.) violaceo amictu ſuperinduta, cujus caput aureo diademate ornatur, quod Junonem Stygiam atque Umbrarum Reginam deceat, quo ſane nomine a veteribus inſignata eſt. Stat contra Mercurius, (*n.* 3.) dextraque præferens caduceum, puellam quamdam (*n.* 4.) ad Numina infernalia deducit; lævaque in illius humeros rejecta, eam veluti adire timentem a tergo impellit. Proxime mulier quædam adſtat, (*n.* 5.) corpus caputque pallio cœruleo obvoluta, altera tantùm manu & facie nudatis. *Tertius ejuſdem lateris loculus, in quo Plutonis & Proſerpinæ imagines, ad quos Mercurius inferus Animam deducit.*

Quo autem clarius, quæ de Plutonis imagine dicta ſunt a nobis, veriſimilia eſſe pateat, quoſdam ex Claudiano verſus adducemus, quibus Poeta Plutonem in ſolio ſedentem, & ſceptrum manu tenentem eleganter deſcribit.* ** Lib. 1. de Rapt. Proſerp. verſ. 79.*

Ipſe rudi fultus ſolio, nigraque verendus
Majeſtate ſedet. Squallent immania fœdo
Sceptra ſitu, ſublime caput mœſtiſſima nubes
Aſperat, &c.

Licèt in noſtra pictura aliter res ſeſe habet; verùm loco nubis, Plutonis caput velum inumbrat. Pindarus * in Plutonis ſceptro ejuſdem potentiam, qua mortuos ſub ſuum redigit imperium, agnoſcit. Sic enim cecinit: ** Olymp. Od. 9. verſ. 50.*

.... Οὐδ' Ἀΐδας ἀκινήταν ἔχε ῥάβδον,
Βρότεα σώμαθ' ᾇ κατάγει
Κοίλαν πρὸς ἀγυιὰν
Θνασκόντων. Id eſt:
Neque Pluto immotam habuiſſet virgam;
Mortalia corpora qua deducit
Cavum ad vicum
Mortalium.

Eadem ſane potentia Proſerpinæ fuit, quæ cum marito diviſum in mortuorum animas habebat imperium. Hinc Vergilius Deos hoſce Infernales ſimul invocans, ita inquit:* ** Lib. 6. Æneid. verſ. 264.*

Dii, quibus imperium eſt animarum.

Et Æneas apud eumdem*, ingreſſurus Infernum, utrique Numini, Homericum* Ulyſſem imitatus, ſacrificat, ut ea ſibi propitia reddat. ** Ibid. a verſ. 242. ad 254.* ** Odyſſ. λ.*

dat. Tibullus tamen Proſerpinæ imperium in vitam humanam cla-
* Lib. 3. Eleg. 5. verſ. 5.
rius hiſce verbis deſignat *:

At mihi Perſephone nigram denunciat horam.

Illi nimirum vitæ mortiſque arbitrium commiſſum fuit; quoniam non ſolùm Juno Lucina a veteribus indigitabatur, quippe quæ naſcentibus vitam daret; ſed etiam Juno Infera, utpote quæ lucis uſuram morientibus adimeret. Hujus autem imperii conſortem eam fecit Pluto vir ejus, qui apud Claudianum a ſe raptam Proſerpi-
* Lib. 2. de Rapt. Proſerp. verſ. 73. ante fin.
nam his verbis delinit & conſolatur *:

Sub tua purpurei venient veſtigia Reges,
Depoſito luxu, turba cum paupere mixti.
Omnia Mors æquat. Tu damnatura nocentes:
Tu requiem latura piis.

Hinc ante eos videmus animam, quam forma puellæ adumbrat, a Mercurio deductam; quippe cujus officium erat [quod vel hac in tabula videre eſt] mortuorum animas ad Orcum compellere: ex quo ille a Græcis Πομπαῖος, & ψυχοπομπος, ſcilicet *Ductor*, & *Comes-animæ*, dictus eſt. Vergilius quoque hanc ejus virgæ & ca-
* Lib. 4. Æneid. verſ. 242.
duceo vim & potentiam adſcribit *:

Tum virgam capit, hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.

* Lib. 1. Carm. Od. 10.
Idem apud Horatium *, alioſque. Quæ ratio fuit, cur Mercurius a morientibus invocaretur. Apud Euripidem ſane Chorus, dum animæ Alceſtis pacem & incolumitatem precatur, his utitur ver-
* In Alceſt. Act. 3. in fin.
bis, quæ imagini noſtræ apprime conveniunt *:

Χαῖρε. πρόφρων σε χθόνιος θ' Ἑρμῆς,
Ἅιδης τε δέχοιτ'. εἰ δέ τι κἀκεῖ
Πλέον ἐς' ἀγαθοῖς, τούτων μετέχουσ'
Ἅδου νύμφᾳ προσεδρεύοις. Id eſt:

Vale: benevolus te ſubterraneus Mercurius,
Et Pluto excipiat: ſi vero & illic
Plus bonorum contingit bonis, horum particeps
Plutonis conjungi aſſideas.

* In Phædone Edit. Francof. 1602. p.m. 80.
Plato quoque, de ſtatu animarum poſt mortem loquens *, docet, eas a ſordibus, quas e diutino corporis commercio contraxerint, defæcatas, a Mercurio ad Lethæum amnem deduci, ut ejus aqua epota, omnium, quæ in corpore paſſæ ſunt, obliviſcantur: quo facto, licere eis in vitam redire, fatali temporum orbe circumacto,
* Lib. 6. Æneid. verſ. 743.
nempe millenario. Platonis mentem egregie Vergilius expreſſit *:

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant
Rurſus, & incipiant in corpora velle reverti.

Cete-

Ceterum, pulcherrima eſt imago Mercurii inferi, arcæ ſepulcrali inſculpta, quæ in Pamphyliorum ædibus Romæ aſſervatur, quæque inter Viæ Appiæ monumenta inventa eſt. Ea itaque Mercurium exhibet, defuncti animam in ulnis geſtantem, quæ papilionis inſtar alata eſt, & ſimilitudine puellulam refert; qua de re plura a nobis dicta ſunt in libro *de Romanarum Antiquitatum Veſtigiis* *, in qua hujuſmodi arcam illuſtravimus, quæ variis ſuis ornamentis humanæ vitæ, mortiſque vices denotat *. Sed quam hac in tabula conſpicimus puellulam, quæ animæ imaginem exhibet, caret alis, & brachia nuda gerit, amictu rubro ceteroqui induta. Hoc enim pacto animam Poetæ & Pictores effingebant, qui eam, tamquam forma corporea præditam, cum veſtibus & coloribus, ut aſpici poſſet, exhibere voluerunt. Hæc inſuper anima, quæ a Mercurio deducitur, Infernalium Numinum aſpectum horrere & reformidare videtur. Ruber denique amictus, quo anima induitur, igneam fortaſſe naturam indicat, quam in hominum animis ineſſe veteres credebant; ob ipſarum e cœleſti ſemine originem, ut Vergilius cecinit *:

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.

* *Quæ Petrus Bartolus delineavit, & Jacobus de Rubeis typis edidit. in fin.*

* *Quam ſane arcam ſepulcralem in præſentiarum videre eſt in Ædibus Capitolinis, quò Clem. XII. plurima veterum monumenta bina inde coempta contulit.*

* *Lib. 6. Æneid. verſ. 725.*

TABULA· IX·

TABULA IX.

Primus ſiniſtri lateris Loculus, in quo Pegaſus frænatus, qui Animarum in cœlum deportationem indicat.

LUſtrandum nobis nunc eſt ſiniſtrum latus; in cujus primo loculo, & quidem in medio, ſtat Juvenis, (*n.* 1.) cui viridis & ſubflavi coloris amictus ab humeris per medium pectus dependet, cetera nudus: caput ejus & comas ambit faſcia aurea ſeu diadema; quo quidem cultu Heroes conſpicui eſſe ſolent. Manuum autem altera alatum equum fræno continet, [*n.* 2.] altera verò tibiam geſtat, muſicum nempe inſtrumentum oblongum, teres, & foraminoſum, quod inflari, & digitis modo adductis modo reductis temperari ſolet. Utrinque vero aſſident mulieres; quarum una (*n.* 3.) juncis ſive cannis redimitur: altera (*n.* 4.) cubito innititur, dextera quidem genis admota, læva vero florum calatho impoſita. Pegaſi imago paſſim profecto in ſepulcris occurrit, eamque in hiſce ſepulcralibus figuris ſemel, iterum, ac tertio offendimus, ut deinceps patebit; & quamvis illi variæ poſſint accommodari interpretationes, nos tamen ex omnibus duas tantum hìc proponemus, quæ minime abſurdæ videbuntur.

Veteres itaque ab hujuſmodi aligero Equo animas in cœlum efferri ſibi perſuaſerant; cujus quidem rei haud obſcurum nobis præbet indicium celebris Acates Tiberianus, qui in Pariſienſi Sacrario * aſſervatur; in quo Auguſtus poſt Apotheoſin a Pegaſo in cœlum evehitur, Jove coram adſtante, ut Cl. Triſtanus in ſuo ad hanc gemmam commentario * interpretatur. Romæ verò in quodam Farneſiano lapide apud vineam quamdam in Clivo Cinnæ * Heros quidam paludatus conſpicitur, qui ad æthera quatuor aligeris equis evehitur, relicta terra rapido curſu cœlum petentibus, ubi Juppiter illum excepturus adventum ejus expectat. Hunc autem Æneam eſſe, poſt Apotheoſin ad cœleſtes ſedes migrantem, plerique conjectant. Neque alienum eſt hìc etiam mentionem facere Antinoi, in nummo Smyrnenſi cum titulo Herois expreſſi, in cujus parte averſa Mercurius exhibetur, qui hujuſce picturæ inſtar, Pegaſum pariter fræno retinet, ut Antinoum in cœlum efferat; niſi nummus hic aliter interpretandus videretur. Hujuſmodi ſane equorum officium animas in cœlum efferendi, myſtice indicat Plato *, qui de animabus, atque aligero Jovis curru verba faciens, docet, eas animas, quæ minime validis utuntur equis, miſere ad terram decidere; quum aliæ in cœlum perveniant. Hæc enim ait: Ἔοικε δὴ τῇ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. θεῶν μὲν οὖν ἵπποι τε καὶ ἡνίοχοι πάντες, αὐτοί τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν· τὸ δὲ τῶν ἄλλων μέμικται. καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων συνωρίδος ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλὸς

* *La Saincte Chappelle de Paris, apud Triſtan.*

* *Commentaires Hiſtoriques ſur les Medai. Comment. V. Medail. 12.*

* *Vulgo Mons Marius.*

* *In Phædro Ed. Francof. 1602. p. m. 1221. & ſeq.*

καλός τε κ̕ ἀγαθός, κ̕ ἐκ τοιύτων ὁ δὲ, ἐξ ἐναντίων τε κ̕ ἐναντίος. χαλεπὴ δὴ κ̕ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις. *Similis eſto cognatæ potentiæ ſubalati currus & aurigæ. Deorum equi & aurigæ omnes boni ſunt, atque ex bonis; aliorum vero permixti. Principio quidem noſtri princeps bigas habenis moderatur; deinde equorum alter bonus & pulcher, & ex talibus alter contrarius & ex contrariis. Quo fit, ut dura & difficilis neceſſario ſit vectura noſtra. Paulo vero poſt hæc addit:* Τὰ μὲν θεῶν ὀχήματα ἰσοῤῥόπως εὐήνια ὄντα ῥᾳδίως πορεύεται. τὰ δὲ ἄλλα πορεύονται μόγις. βρίθει γὰρ ὁ τῆς κάκης ἵππος μετέχων, ἐπὶ γῆν ῥέπων τε καὶ βαρύνων ᾧ μὴ καλῶς ἦ τεθραμμένος ὑπὸ τῶν ἡνιόχων. *Deorum quidem vehicula apta habenis, æqualiter librata, facile gradiuntur; aliorum vero ægre. Gravatur enim pravitatis particeps equus ad terram vergens, atque trahens, cuicumque aurigarum equus non bonus nutritus fuerit.* Haud abſurdum itaque eſſet, ſi figuram hanc, quæ aligerum frænat equum, animarum in cœlum deportationem indicare affirmarem. Ac revera de Elyſiorum ſitu & loco diſcrepant Poetarum ſententiæ; nonnulli enim eos globo vel circulo Lunæ proximos eſſe volunt, eamque Heroibus ſedem aſſignant: quos inter recenſendus Lucanus *, qui animam Pompeii Magni eo migraſſe commentus eſt:

* *Pharſal. Lib. 9. verſ. 7.*

Semidei Manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit.

Necnon Statius in ejuſdem Lucani Genethliaco *:

* *Sylvar. Lib. 2. ſub fin.*

At tu, ſeu rapidum poli per axem
Famæ curribus arduis levatus,
Qua ſurgunt animæ potentiores,
Terras deſpicis, & ſepulcra rides.

Hinc Macrobius de Platonicorum ſententia ſcriptum reliquit, animas juſtorum poſt corporis interitum aliam auſpicari vitam in ſuperiore Mundi immutabilis parte, quæ incipiat a ſphera, dicta *Aplanes*, & globo Lunari terminetur, qui corruptionis initium eſt; ibique Campos Elyſios, beatarum animarum ſedes, eſſe docet; *Igitur*, inquit ille *, *ſphæra Martia ignis habeatur, aer Jovis, Saturni aqua, terra vero Aplanes, in qua Elyſios campos eſſe puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit.*

* *Lib. 1. Somn. Scip. Cap. 11.*

Hactenus quoad primam, quam innuimus, interpretationem. Jam ad alteram pergamus, quæ mihi in hujuſce Loculi figuram, Pegaſum frænantem, aliquo pacto quadrare poſſe videtur, eaque hæc eſt. Caſtorem & Pollucem tam in ſepulcris, quam lucernis ſepulcralibus effictos paſſim videmus, utrorumque manu equi fræno admota. Quod ſane ipſorum immortalitatem, tamquam immortalis animæ ſymbolum, ſignificare poterit. Pollucem enim, quod Jove natus eſſet, immortalem fuiſſe Poetæ fabulantur; atque

que ut fratrem ſuum Caſtorem itidem immortalem redderet, eidem immortalitatem ſuam impertiviſſe; itaut ſingulis diebus alterni vita fruerentur. Eos tamen animæ immortalitatem indicare creditum eſt; hinc eſt, quod pluribus ſepulcralibus lapidibus cernuntur inſculpti, frænum equi manu detinentes, nudi tamen; ac tantum paludati, ſimilitudinemque picturæ hujus omnino referentes. Quin in Muſeo noſtro pulcherrimas hac de re lucernas aſſervamus, in quarum altera Plutonem cum Cerbero in medio eorum videre eſt. Præterea in quodam Mexentii nummo Caſtor & Pollux eodem pacto effiƈti ſunt, addito æternitatis titulo: ÆTERNITAS. AUG. N. *Æternitas Auguſti noſtri*. Ex quibus omnibus colligi poteſt, quem hic conſpicimus adoleſcentulum, ex illis fratribus alterum eſſe, hac fortaſſe forma depiƈtum, ut fatale & funeſtum tempus denotet, quo ſibi inter Umbras morandum erat, interea dum alter aura vitali fruebatur. Hujus autem fabulæ mentionem facit Vergilius*:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties.

* *Lib. 6. Æneid. verſ. 121.*

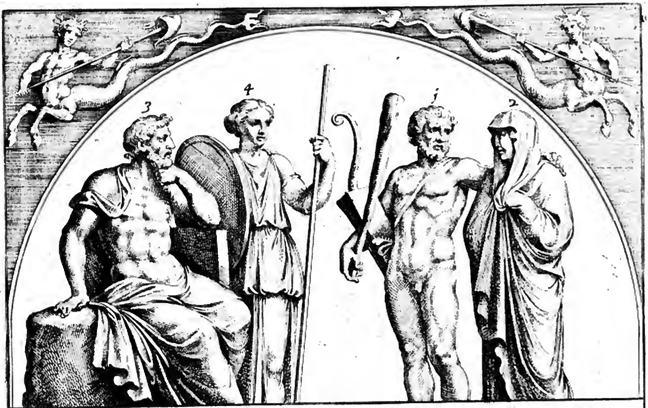
Atque hæc de Pagaſo diƈta ſufficiant. Reliquum nunc eſt, ut quæ nondum attigimus, explicemus. Tibia itaque, quam Heros ille dextera gerit, mœſta & funebris erat; quia ad cantum ejuſmodi tibiarum Deos Manes placari conſueviſſe, omnibus patet. Illis quoque Veteres utebantur, quum juſta funebria celebrarentur, adhibitis tamen modulis phrygiis, qui lamentis & queſtibus conveniebant; perſuaſum enim habebant, hujuſmodi cantum Diis Manibus gratum eſſe. Hinc Ovidius*:

Cantabat mœſtis tibia funeribus.

* *Lib. 6. Faſtor. verſ. 660.*

Hæc inſuper tibia, præter foramina numero digitos æquantia, quæ ſpiritui ſive flatui exitum præbent, aliquot claviculas habet, quibus alia claudi & aperiri poſſint foramina, uti in prima Ovidii & muſæ ejus Eratûs imagine vidimus, quæ haud abſimilem manu tibiam detinebat; ſimileſque prorſus invenimus in ſepulcro Caii Ceſtii, ubi mulier quædam duas tibias longas manu tenens exhibetur; quas, quum ſepulcrum illud illuſtraremus, ad ritus funebres pertinere diximus.

De duabus vero fœminis, quæ aſſident, agetur deinceps, quum figuras alias, iis prorſus ſimiles, explicabimus.

TABULA X

TABULA X.

Alter ejuſdem ſiniſtri lateris Loculus, in quo Alceſtidis fabula, ad quem Hercules ab inferis reducit uxorem.

JAM nobis alter hujuſce ſiniſtri lateris Loculus inſpiciendus eſt, in quo pictus cernitur Hercules, [*n.* 1.] qui dextera clavam de more gerit, ac Matronam quamdam, [*n* 2.] corpus & caput fronte tenus albo talari pallio obvolutam, deducit; ac rejecta in ejus humerum læva, illam veluti amplectitur. Hoc, inquam, habitu indutam, ad quemdam ſubtriſti vultu e regione ſedentem adducit; [*n.* 3.] qui ſane cubito innixus, & læva mento ſuppoſita, ignotam matronam intuetur. Eſt ei præterea caput regia faſcia præcinctum; ipſemet autem violaceo pallio eſt amictus, cujus laciniæ in ſinum colliguntur, ſuperiore corporis parte denudata. Hercules inſuper arcum & pharetram lateri appenſum geſtat; eumque proxime Dea ejus tutelaris Pallas, haſta & aureo clypeo armata, comitatur. [*n.* 4.] Hæc autem omnia Alceſtidis tabulam nobis exhibent, quæ ab Hercule ad vitam revocata, & ejus viro Regi Admeto reddita fingitur; ut apud Euripidem in Tragœdia, quæ *Alceſtis* inſcribitur, cuique legere licet. Fabularum ſane architecti narrant, Apollinem, ut Admeto Regi Theſſaliæ vitam produceret jam jam morituro, precibus a Parcis obtinuiſſe, ut liceret ei alterum, ſponte moriturum, in locum ſuum ſufficere. Quum vero nemo eſſet, qui morte vicaria Regis Admeti vitam redimere vellet, Alceſtidem ſponte letho ſe obtuliſſe, & mariti fata, quem ſummopere deperibat, ſubire non recuſaſſe. Hoc interim tempore Hercules in Theſſaliam venit, qui hoſpitio a Rege exceptus, quum luctûs cauſam intellexiſſet, Alceſtidis ſepulcrum adiit, eamque, ſuperata Parca, ſalvam & illæſam ad virum reduxit. Herculis autem effigies ea eſt, quæ imitari videatur illa ejuſdem Herculis verba, quibus apud Euripem affatur Admetum; ab ipſo tamen non intellecta, quoniam conjugem ſuam tacentem, quæ habitum nigrum & lugubrem candido & nuptiali mutaverat, agnoſcere non poterat *:

> Ηϱ. Δέχȣ νῦν ἔσω τήνδε γενναίαν δόμων.
> *Her. Recipias ſodes in domum iſtam generoſam.*

Et paulo poſt *

> Ηϱ. Τῇ σῇ πέποιθα χειρὶ δεξιᾷ μόνῃ.
> *Her. Commendo eam tantum tuæ dextræ.*

Renuit ſane Admetus illam recipere, quoniam, quid factum eſſet, ignorabat. De veſte candida & nuptiali Alceſtidis, necnon nigra ſive funebri, Euripides in Chori lamentatione mentionem facit *:

> Νῦν δ' ὑμεναίων γόος ἀντίπαλος,
> Λευκῶν τε πέπλων μέλανες ϛολμοί.

* *In Alceſtid. Act. 4. verſ. 1097.*

* *Verſ. 1115.*

* *Act. 4. ibid. verſ. 922.*

Nunc

Nunc autem lamentatio Hymenæo contraria,
Et pro candidis veſtibus atræ veſtes.

Hæc profectò, quæ hic exhibetur, Admeti imago exprimit; quæ ſane imago Admetum dubium animoque incerto Herculis verba audientem repræſentat, & venientem ad ſe matronam intuentem; quam tandem agnovit, & cum gaudio ac tripudiis in regiam ſuam deduxit. Quam quidem Alceſtidis ad vitam revocatæ fabulam, immortalitatis animæ humanæ ſymbolum eſſe voluerunt, quæ virtute duce, quam Herculis figura deſignat, nobis eſt comparanda.

TA-

TABULA·XI·

T A B U L A XI.

IN tertio ac poſtremo Loculo, quem hac in tabula exhibemus, tres Nymphas in patulo conſidentes videre eſt; (*n*. 1.) lagenas ſeu hydrias manibus tenentes, prout dipingi plerumque ſolent. Ipſis intermedius Juvenis ſeminudus adſidet, (*n*. 2.) arundinem paluſtrem præferens. Dubium nullum eſt, quin hujuſmodi figuræ Najades, & aquarum Genios repræſentent; ſed non æque certum eſt, quare hoc loco depictæ ſint, & annon forte ſub illarum involucro fabula aliqua vel myſterium lateat, cujus tamen aliquam afferre conabimur interpretationem. Najades quoque Campos Elyſios incolere, & fluvium Lethen: necnon blanditiis ſuis animas in amœnis illis locis exhilarare, Veteres commenti ſunt; cujus rei exemplum nobis ſuggerit Statius *:

Tertius ac poſtremus ſiniſtri pariter Lateris Loculus, in quo Najades Nympha Elyſiæ exhibentur.

Aut illic per amœna ſilentia Lethes
Forſan Avernales alludunt undique mixtæ
Najades, obliquoque notat Proſerpina vultu.

** In Conſol. ad Flav. Sylv. Lib. 2. in fin.*

Verum, ut fabulam hanc phyſice interpretemur, ea ſane de

 cauſ-

cauſſa ſæpe Sarcophagis inſculptas varias Nymphas, Nereides, & Deos marinos, utì & Najades & Flumina videmus, quòd nonnullis, quorum princeps Thales Mileſius, ex humore & aqua omnia gigni & creari perſuaſum fuerit; quoniam abſque humore nil generatur vel corrumpitur. Hinc Orpheus * Oceanum ſive Nereum, antiquiſſimum Deum vocavit: Νηρέα μὲν πρώτιϛα καλῶ πρέσβυϛον ἁπάντων. Quin Salluſtius Philoſophus * Nymphas generationi præeſſe autumat.

* *In Argon.*

* *In Libello de Diis, & Mundo.*

Quæ cauſſa eſt, cur Veteres in ſepulcris Nymphas Flumina ac Deos marinos effingerent; quòd ſibi perſuaderent, fore, ut ex aqua ad æternam & immortalem vitam renaſcerentur. Qua de re plura a nobis dicta ſunt in Notis, quibus arcam ſepulcralem penes Ædem S. Franciſci ad Ripam illuſtravimus, cui miro admodum artificio inſculpta eſt Venus Aphrodites, ſcilicet *ex ſpuma maris orta*, quæ generandi inſtinctum & appetitum deſignat, addito Deorum marinorum choro; utì illam expreſſam videre eſt in noſtro libello *De Fragmentis veſtigii veteris Romæ* *; ubi hæc annotavimus *: *Æternitatem in ſepulcris Antiqui deſignare ſolebant, unde varia Marinorum Deorum emblemata, cum ex Oceano cuncta gigni crearique crederent*. Quod vel ipſi equi marini, ſive Pegaſi, circa Loculi ambitum aperte indicant, qui ſane animas ex aqua renaſcentes, & ſic in vitam redeuntes, deſignant.

Abſolutis Loculorum imaginibus, de ſecundo imaginum ordine, qui utrinque fabulis quinque diſtinctus eſt, pauca dicenda.

Jam vero ad ſecundum imaginum ordinem gradum faciamus; qui ordo ſane utrinque fabulis quinque, paraſtaticis columnis interſitis, diſtinctus eſt, ut ſuperius (*Tab. 3. n. 6.*) innuimus. In dextero autem latere duæ priores fabulæ deſiderantur, quæ unà cum tectorio deciderunt; hinc tertia quæ fuerat fabula, ſcilicet Raptus Proſerpinæ, omnium prima ſeſe offert conſpicienda.

TA-

TABULA·XII·

TABULA XII.

RAptus Proſerpinæ eodem prorſus pacto, quo in veterum monumentis, hæc in tabula exhibetur: Nimirum Pluto (*n.* 1.) Proſerpinam vel invitiſſimam ſublimem rapit, eamque amplectitur in curru, quem quatuor equi nigri, in curſum laxatis habenis effuſi, trahunt. Proſerpina lamentans vociferatur, (*n.* 2.) vultu averſo, capillis ſpaſſis, & brachiis ad cœlum protenſis, ut appoſite deſcribit Claudianus *:

In dextero Latere, quum duæ priores fabulæ deſiderentur, hæc, tertia quæ fuerat, omnium prima conſpicitur, qua quidem Raptus Proſerpinæ exhibetur.

* *De Rapt. Proſ. verſ. 247.*

Interea volucri fertur Proſerpina curru,
Cæſariem diffuſa Noto, planctuque lacertos
Verberat, & queſtus ad nubila fundit inanes.

Alaſtor itaque, aliique infernales equi, (*n.* 3.) rapido incitati curſu, jam jam ad Averni ſpeluncam pervenerunt. (*n.* 4.) Illum vero, qui currum præit, & equorum habenas moderatur, (*n.* 5.) Mercurium inferum dixerim, qui etiam antiquis in lapidibus, quibus eadem fabula inſculpta, paſſim conſpicitur. Hujuſmodi autem fabula deſcenſus animæ ad Inferos adumbratur, uti illam Salluſtius Philoſophus explicat. Hinc Pluto, ad infera regna populos compellens, Ἀγεσίλαος, *Doctor populi*, indigitatus eſt; quia πάντας ἀγελάζει, *omnes agit populos*: Omnibus enim moriendum; cui Inferiæ, ſive mortuorum ſacrificia perſolvebantur. Eodem pacto lamentationes & planctus in funeribus, Cereris luctum imi-

imitabantur: eamque ob cauſſam arcis ſepulcralibus Raptus Proſerpinæ*, & luctus Cereris matris ejus, inſculpi conſuevit, quæ quidem Draconum bigis vecta, duabus facibus prælucentibus raptam filiam inquirit, uti laudato in libello *De Veſtigiis Antiquitatum Romanarum* expoſuimus.

** Uti inter veterum monumenta, quæ Clem X. l coemit, & in Capitolium congeſſit, videre eſt.*

TABULA·XIII·

TABULA XIII.

Poſt Raptum Proſerpinæ Fabula Herculis, Antæum in luƈta elidentis, ordine quarta exhibetur.

IN hac ſane Tabula, quæ quarto in ſpatio depiƈta eſt, Herculis cum Antæo congreſſus exhibetur. Hercules itaque [*n.* 1.] lævo brachio illum medium arreptum premit, atque alte ſublatum, Terræ contaƈtu prohibet, ex quo feſſas vires reficere conſuevit, peƈtorique ſuo arƈtius adſtriƈtum enecat. Confixit enim Vetuſtas, Antæum, (*n.*2.) Terræ filium, quoties membra labore defeƈta eſſent, matris attaƈtu recreari conſueviſſe. Qua re Palladis admonitu intelleƈta, Hercules eum e terra ſublimem tenuit, & eouſque preſſit, donec ſpiritu eliſo, hoſtem exanimaſſet, uti in hac Imagine conſpicimus. Dextrorſum præterea Dea Pallas (*n.* 3.) adſtat, quæ læva manu clypeum & haſtam gerit, & dexteram ad Herculem protendens, ei Terram oſtendit, Antæi matrem, quæ filium ſuum, novis ſemper viribus & novo robore firmatum, reddat inviƈtum. Nimirum Pallas Heroem hunc ſingulari favore compleƈtens, illi in rebus ab eo fortiter geſtis præſto ſemper aderat; uti ſuperius, quum Alceſtidis fabulam explicaremus, innuimus*. Hinc Deam hanc Hercules apud Senecam in Tragœdia, cui nomen *Hercules furens*, poſtquam Lycum morti dediſſet, hoc paƈto invocat*:

Te, te, laborum ſocia & adjutrix, precor,
Belligera Pallas.

* *Tab.* 10.

* *Aƈt.*4. *verſ.*6.

 At-

Atque in alia pariter Tragœdia, *Hercules OEteus* inſcripta, eam *ſororem* ſuam appellat, quum uterque Jovem patrem agnoſceret. Exadverſum autem Palladi Terra mater Antæi (*n.* 4.) aſſidet triſti vultu: læva quidem manu in ſaxum reclinata, ſublata vero altera dolorem ſuum declaratura. Faciem, oculoſque avertit, ne indignum filii ſui ab Hercule eliſi ludibrium cernere cogatur, cui ipſa nec opitulari, nec ullo pacto ab inſtante nece eripere valet.

Dom. Miſrath ſculp.

TA-

TABULA XIV.

TABULA XIV.

Quinta ac poſtrema dextero in latere exiſtens Fabula, in qua impiorum Animæ in beſtias immigrantes exhibentur.

SIcuti ſuperioribus in tabulis Heroes, in Campis Elyſiis beatam vitam agentes, contemplati ſumus; contra in hac, quæ nunc ſeſe offert, impiorum animas in beſtias immigrare agnoſcimus, pro cujuſque moribus, ac vitiorum genere, quibus in vita ſeſe polluerunt. In rupe itaque Porculus conſpicitur [*n.* 1.]; in ſtagno vero Aſinus, [*n.* 2.] & Mulus; [*n.* 3.] quorum alter bibit, alter ex aquis prodit, curſu ad Mercurium [*n.* 4.] intento, qui eum evocare videtur. Apud Platonem ſane in *Phædone*, ſive in *Dialogo de Anima*, Socrates in Pythagoræ ſententiam de humanarum animarum conditione, poſt vitam exactam, Cebetem edocet; poſt vero quam de ſecunda juſtorum fortuna verba fecit, deinceps quæ impiorum animis decretæ ſint pœnæ narrat, quibus carceris ac ſupplicii loco eas in beſtias immigrandum eſſe docet, quas moribus & vitæ turpitudine imitati fuerint. Hæc autem habet: * Οὗτοι μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὕβρεις καὶ φιλοποσίας μεμελετηκότας, καὶ μὴ διευλαβημένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν τοιούτων θηρίων εἰκὸς ἐνδύεσθαι. Mox vero. Τοὺς δέ γε ἀδικίας τε καὶ τυραννίδας καὶ ἁρπαγὰς προτετιμηκότας, εἰς τὰ τῶν λύκων τε καὶ ἱεράκων καὶ ἰκτίνων γένη. Ac paulo poſt. Οὐκοῦν δηλαδὴ καὶ τἄλλα, ᾗ ἂν ἑκάστη ἴοι κατὰ τὰς αὐτῶν ὁμοιότητας τῆς μελέτης. *Eos quidem, qui ventri, petulantiæ, gulæ dediti, vitam egerunt; neque quicquam penſi,*

pudo-

* *In Phæd. Edit. Francof. 1602. pag. m. 61. & ſeq.*

pudoriſque habuerunt, decens eſt, aſinorum formas, & ejuſmodi brutorum ſubire. Qui verò injurias, tyrannides, rapinas præ ceteris ſequuti ſunt, in luporum, accipitum, milvorum genera par eſt pertranſire, ſimiliter & in ceteris; abeunt enim & in genera quælibet, quibus in vita mores ſimiles contraxerunt. Hinc porculum, qui hìc exhibetur, eorum ſymbolum dixerim, qui ventri dediti, atque obſcœnis flagitiis cooperti, dum vitam degerent, impuro huic ac lutulento animali ſimiles omnino habiti fuere. Aſinus vero imperitos & rudes deſignat, qui virtutes, doctrinarum cognitionem, & optimas diſciplinas deſpectui habentes, ſoli auro inhiant, atque inſatiabili opum divitiarumque cupiditate flagrantes, ſuas ipſi animas in beſtias induunt. Mercurii autem ſimulacrum hìc ideo additum conſpicimus, quoniam illius munus erat, animas ad Lethen fluvium deducere; quæ, poſtquam mille exactis annis crimina ſua expiaſſent, ibi tandem oblivionis aquam hauriebant; ita ut prioris vitæ prorſus oblitæ, in corpora redire cuperent; ut Vergilius, Platonem ſecutus, innuit*:

* Lib. 6 Æneid. verſ. 745.

Has omnes, ubi mille rotam volvère per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno;
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant
Rurſus, & incipiant in corpora velle reverti.

Idem inſuper Plato in Dialogo περὶ Καλȣ̃, ſive de *Pulchro**, longe diuturnius tempus veterum malorum pœnis expendendis aſſignat, decem nempe millium annorum ſpatium. Quin alibi docet, inſanabiles impiorum ac tyrannorum animas, quum expiari nequeant, ad Tartara illico detrudi, ubi perpetuo crucientur. Adeundus denique hac de re Dialogus X. *de Republica*, ubi Plato Heri fabulam exponit, qui in vitam rediiſſe fertur, ut de animarum poſt obitum fortuna, quoad earumdem in corpora beſtiarum migrationem, teſtimonium perhiberet. Metempſychoſis denique princeps Pythagoræ placitum ſeu dogma extitit, qui hominem, ſi vitam integram, & ſcelerum labe puram egiſſet, in novæ vitæ auſpiciis in humanum corpus denuo demigrare docebat; ſin autem vitiorum ſordibus ſe inquinaſſet, ejus anima in efferas beſtias ſeſe induere putabat, veluti urſos, porcos, lupos, aliaque monſtra deformia. Eadem ratione hac in tabula jumentorum alterum Lethæi fluminis aquam bibere conſpicimus, quibus qui utuntur, præteritorum omnium oblivio eis ſubrepit: alterum verò ex amne prodiens ad Mercurium pergere, ut ſibi, demta bruti, vitam & ſpeciem hominis reddat. Atque in latere dextero hæc habentur.

* Qui inſcribitur Phædr. Edit. Francof. an. 1602. p. m. 1223. C.

TA

TABULA·XV·

TABULA XV.

Reliquum nunc eſt, ut de ſuperiori pariter fabularum ordine, ſiniſtro in latere exiſtentium, nonnulla dicantur; in quo ſane, quum prima fabula deſideretur, ad imaginem ſecundam pergamus, quæ Tigridum venationem ob oculos ponit. Primùm itaque bini conſpiciuntur venatores, ſcutis longis protecti: quorum alter [*n.* 1.] catulum ex ſpelunca raptum alii venatori, equo inſidenti, [*n.* 2.] porrigit, qui eum excepturus manum extendit. Interea rapti fœtus mater cum impetu advolat, [*n.* 3.] omnemque rabiem in equum, de induſtriâ furori ejus expoſitum, evomit, ipſumque dilaniat. Duo inſuper conſpiciuntur equites, [*n.* 4.] qui duas ferociſſimas tigrides, eos inſequentes, eludere ſtudent curſu ad mare directo; ubi in navicula ad litus appulſa, addito ponticulo, (*n.* 5.) duo nautæ (*n.* 6.) eos excepturi manus extendunt.

> *Explicatis iis, quæ dextero in Latere habentur, nunc quædam de imaginibus ſiniſtro in Latere exiſtentibus dicuntur; in quo ſane prima Fabula deſideratur; altera vero pictura, quæ hic exhibetur, Tigridum venationẽ ob oculos ponit.*

Venatorum mos eſt, ut tigrides, ipſos inſequentes velociſſimo curſu, remorentur, eis catulos raptos projicere, ſingulos tamen identidem, ut ſeſe in navem recipiendi ſpatium nanciſcantur. Qua de re hæc apud Plinium*: *Tigrin Hyrcani, & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ, & maxime cognitæ, dum capitur. Totus enim fœtus, qui ſemper numeroſus eſt, ab inſidiante rapitur, equo quammaxime pernici, atque in recentem ſubinde transfertur. Aſt ubi*

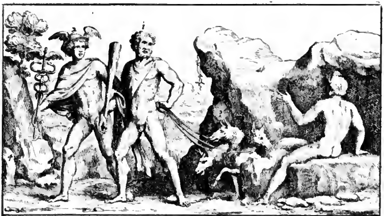
* *Natur. hiſtor. Lib.* 8. *cap.* 18. *ſect.* 25.

 va-

vacuum cubile reperit fœta, [*maribus enim cura non eſt ſcbolis*] *fertur præceps*, *odore veſtigans*. *Raptor*, *appropinquante fremitu*, *abjicit unum ex catulis*. *Tollit illa morſu*, *& pondere etiam ocyor acta*, *remeat*, *iterumque conſequitur*; *ac ſubinde*, *donec in navem regreſſo*, *irrita feritas ſævit in litore*. Eamdem venationem Pierius Valerianus deſcribens, ait: *Donec venator*, *conſcenſa navi*, *vix duobus*, *& nonnunquam uno tantum catulo ablato*, *aufugiat*, *equo relicto*, *in quem illa*, *poſteaquam fruſtra toto litore frendens deſævit*, *omnem convertit ultionis ſævitiam*, *totumque diſcerpit*. Quod quidem ſatis clare hac in Tabula expreſſum patet, in qua tigris ira incenſa equum adoritur, de induſtria a venatoribus relictum, ut, ipſis fugientibus, mora feræ injiceretur. Mare autem, quod hic depictum cernitur, forte Caſpium dixerim, ab Oriente alluens Hyrcaniam, quæ regio tigribus frequens eſt. Hinc Poetæ ſæpe tigres *hyrcanas*, & *caſpias* vocant; quamvis Hyrcania, quà a Meridie Armeniæ confinis eſt, hujuſmodi feris æque abundet. Quæ vero ſit cauſſa, cur hic tigridum venatio depicta appareat, deinceps exponemus, in alia ſcilicet Tabula, quæ tigridum itidem venationem exhibet; ſed in qua hujuſmodi feræ objectis ſpeculis deluduntur *.

*Tab.XXVIII.

Dom. Miſreni ſculp.

TABULA·XVI·

TABULA XVI.

TErtio in ſpatio ſeſe offert conſpicienda Herculis fabula, qui [*n.* 1.] duce Mercurio [*n.* 2.] ab inferis redux Cerberum, [*n.* 3.] tribus catenis vinctum, ad ſuperas auras trahit; qua de re hæc apud Senecam habentur in Tragœdia, quæ *Agamemnon* inſcribitur *:

Post Tigridum venationem ſpicitur Fabula Herculis, qui duce Mercurio Cerberum ad ſuperas auras trahit.

* *Chorus Act.* 4. *in fin.*

Tractus ad cœlum Canis Inferorum
Triplici catena, tacuit; nec ullo
Latravit ore, lucis ignotæ
Metuens colorem.

Tænari ſpelunca, qua ad Umbrarum regnum aditus patet, atque hic expreſſa, [*n.* 4.] ab eodem Poeta ſic deſcribitur *:

Heic ora ſolvit Ditis invisi domus,
Hiatque rupes alta, & immenſo ſpecu
Ingens vorago faucibus vaſtis patet,
Latumque pandit omnibus populis iter.

* *In Herc. fur. act.* 3. *Verſ.* 71.

Quod ad Mercurium attinet, qui præit, atque Herculem deducit, ad rem eſt, quod idem Hercules apud Euripidem, in ſæpius laudata *Alceſtidis* Tragœdia, ait, Plutonem alloquens:

Hunc quidem ego ſubduxi, & traxi ex Inferis,
Mercurius autem me ducebat, atque cæſia Minerva.

TA-

TABULA XVII.

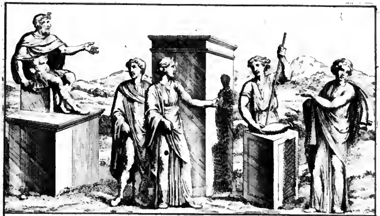
TABULA XVII.

Ordine quarta eſt Tabula Europæ, quæ a Jove in taurum converſo rapitur.

PRoxime allatam Herculis ſabulam, videre eſt depictam Europam, a Jove in taurum converſo raptam. Quam ſane ſabulam non ſolum Theocritus, ſed etiam Ovidius, Lucianus, & Achilles Tatius narrant; eaque hìc in ſepulcro expreſſa eſſe videtur propter Minoem & Radamanthum, Inferorum judices, quos ex Jovis & Europæ concubitu natos eſſe, fabulantur, de qua hæc laudatus Ovidius *:

** Faſt. lib. 5. Verſ. 605.*

Præbuit ut Taurus Tyriæ ſua terga Puellæ
Juppiter, & falsà cornua fronte tulit:
Illa jubam dextra, læva retinebat amictus,
Et timor ipſe novi cauſa decoris erat.
Aura ſinus implet, flavos movet aura capillos,
Sidoni ſic fueras adſpicienda Jovi.

TABULA·XVIII·

TABULA XVIII.

Poſtremo in ſpatio depictum cernitur Deorum Manium ſacrificium.

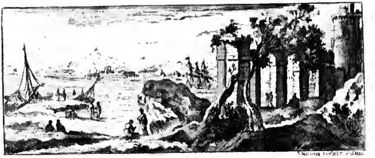
QUOD ad pictam poſtremo in ſpatio Tabulam attinet, in ea laureatum Imperatorem, in ſuggeſtu ſedentem, læva manu extenſa, conſpicimus; quemdam pariter Adoleſcentulum, qui ſuper ara ollam detinet. Dextrorſum autem Mulier quædam coronam porrigit; Aliaque exadverſo, cui caput faſciola circumligatur, averſa facie, læva manu neſcio quid indicat. Quid ſibi velit Imperator, me latet; reliquæ tamen figuræ morem Veterum, Deos Manes venerandi, ſignificare videntur. Solebant enim illi *præfari & adorare Manes*, quum, cineribus in olla conditis, mortuis bene precarentur hiſce verbis: *Vale, vale, vale*; vel, *Salve & vale*. Hinc vetuſta ſepulcrorum monumenta tribus hiſce literis inſcripta eſſe animadvertimus D. M. S. nempe *Diis Manibus Sacrum*. Quæ ſane Veterum conſuetudo jampridem omnibus patet; quam etiam Mulier, ſive Præfica, manu aliquid indicans, adumbrare videtur, quum præſertim monumentum, in quo condebatur urna, a tergo con-

ſpiciatur. De coronarum uſu, aliiſque ſepulcralibus ornamentis deinceps verba faciemus *. Sunt etiam, qui ſacrificium hujuſmodi ad Virginem aliquam, Chriſtianæ legis aſſeclam, putent referendum, quæ ſub aliquo Ethnicorum Imperatore cruciatus ac mortem paſſa fuerit. Sed quam recte, videant alii.

** In fin. Tab. 35. §. Verum.*

TAB. IV. Pau[*l*]*is exponuntur ornamenta, & picturæ in monumenti capite, ac ſupra Ovidii Loculum exiſtentes.*

Expoſitis lateralium parietum imaginibus, reliquum eſt, ut Monumenti caput, ſicuti illud in Tabula IV. ſuperius delineatum exhibuimus, quæque ſupra Ovidii Loculum, atque utrinque depicta cernuntur, impenſius conſideremus. In hujus itaque Loculi peripheria duo Victoriæ ſimulacra effiʃta conſpiciuntur, quæ ſibi mutuò coronas ex floribus conſertas porrigunt. (*n.* 2.) Utrinque verò bini depicti ſunt Genii cœrulea chlamyde amicti, & florum calathos tenentes, rubra in area inter corinthias paraſtaticas columnas, (*n.* 3.) æque ac in aliorum Loculorum ordine ſuperius adnotavimus. Supra hujuſmodi columnas pulcherrima gypſea ornamenta viſuntur, quæ ſane ornamenta, excavata in topho, dimidia luna, non tamen proxime, excipit; (*n.* 4.) in cujus medio nonnulla florum ſerta rubri ac cœrulei coloris ex filo dependent, quibus intermixtæ ſunt roſæ. Infra eamdem lunam, in laterculo, viridi coloris encarpa in area violacea cernuntur, quibus intermedius conſpicitur Nummus (*n.* 5.) cum capite laureato, quem Ovidii imaginem exhibere, haud a fide abhorret; quoniam autem color jam evanuerat, imaginem hanc integram & perfectam lectorum oculis ſubjicere nequivimus. In lateribus dextera & ſiniſtra, quadrato in laterculo, binæ cum ſuis ornamentis depictæ ſunt fabulæ, quarum Una Pegaſum cum tribus Nymphis, quæ illum detergunt, exhibet: (*n.* 6.) Altera vero OEdipum, qui Sphingi reſpondet. (*n.* 7.) De quibus modo acturi ſumus.

TA-

TABULA XIX.

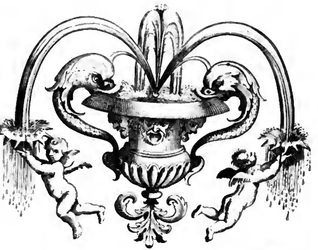
TABULA XIX.

FAbulæ ferunt, Sphingem monſtrum fuiſſe, quod in agro Thebano, ſcopulo viæ imminenti inſidens, & ſermone humano præditum, viatoribus obſcuriſſima ænigmata proponere conſueſſet; ea lege atque omine, ut, qui ea interpretari & diſſolvere non poſſent, a Sphinge dilacerarentur; & viciſſim, ſiquis ea enodaſſet, ipſa Sphinx morti daretur. OEdipus igitur illac iter faciens, ſoluto ænigmate, Sphingem vicit. Ænigma vero fuit hoc: *Quodnam animal mane quadrupes, meridie bipes, veſperi tripes eſſet*. Cujus ænigmatis nodum OEdipus ita diſſolvit, ut animal iſtud hominem eſſe diceret, qui in infantia ſua tenerum & imbecillum corpus regere quum non valeat, manibus pedibuſque repens veriùs quam incedens, *quadrupes* eſt. Dein-

Bina, quæ ſequuntur, Fabulæ in lateribus, in eodem monumenti capite depictæ apparent; atque hæc quidem exhibet OEdipum Sphingi reſpondentem.

Deinde robuſtior factus, ut qui nullo alio quam pedum adminiculo nititur, *bipes*; Donec tandem confectus annis, & deſertus viribus, baculo innixus, *tripes* evadit cupularius ſenex. Quam ſolutionem illa tam ægre tulit, ut ſe ſtatim de ſaxo præcipitarit. Hinc ſumſit originem adagium in Terentiana Andria *, *Davus ſum, non OEdipus*, quum illud vellet ſignificare, hominem ſeſe rudem eſſe, & ad intelligenda obſcuriora ænigmata minime idoneum. Fabulæ hujus ſenſus ſatis apte exprimit vitæ humanæ conditionem, quæ quum multis ſit obnoxia imbecillitatibus, multiſque ſubinde jactetur incommodis, quietem tandem in ſepulcro invenit. Præterea hìc Sphingem ſaxo inſidentem conſpicimus, cui ſunt alæ inſtar aquilæ, pedes leonis, vultus & pectus virginis. Brachium & manum OEdipum verſus extendit; qui in via, poſtquam ex equo deſiluit, Monſtrum intuetur, ſeſeque ad audiendum & ſolvendum ænigma parat. Læva manu haſtam detinet; dextera vero ad os admota, quod reſponſum reddat, meditatur. Nudum ejus corpus pallio violaceo amictum eſt, quo habitu Heroes effingi ſolent. Equum ejus, a tergo ſtantem, armatus Satelles regit & ſiſtit.

* *Act. 1. ſc. 2. Verſ. 20.*

TA-

TABULA XX.

TABULA XX.

DExtero in latere Pegaſus, celſa cervice eminens, * exhibetur, quem tres Nymphæ aquis tergunt & mundant. Harum una cernua illius pedes abluit: altera vero urnam tenens eidem blande palpatur, atque illum rore aſpergere videtur: ſicuti & tertia, quæ a tergo conſiſtens itidem tenet urnam, vel vas aquarium; omneſque ſunt frondibus paluſtribus redimitæ, ac ſuperne denudatæ. Hujuſmodi autem imago vel Auroræ equum, quoniam collum roſis præcinctum habet, vel Pegaſi ortum juxta paludem Tritoniam indicare poſſet. Verum ego rationibus, quas ſupra * adduximus, impellor, ut hìc Nymphas Elyſias, ac translationem Heroum in loca illa beata denotari, exiſtimem. Finxerunt autem Poetæ, Solis equos nutriri ab Horis, qua de re nobis quædam dicenda ſuperſunt in fine, ubi Pegaſum Solem ſignificare contendimus. In hac inſuper, atque XI. Tabula tres depictas Nymphas videmus, quæ in la-

Altera depicta Fabula in latere dextro in eodem monumenti capite, in quo ſane Pegaſus Auroræ, quem tres Nymphæ aquis tergunt, Solis ſymbolum.

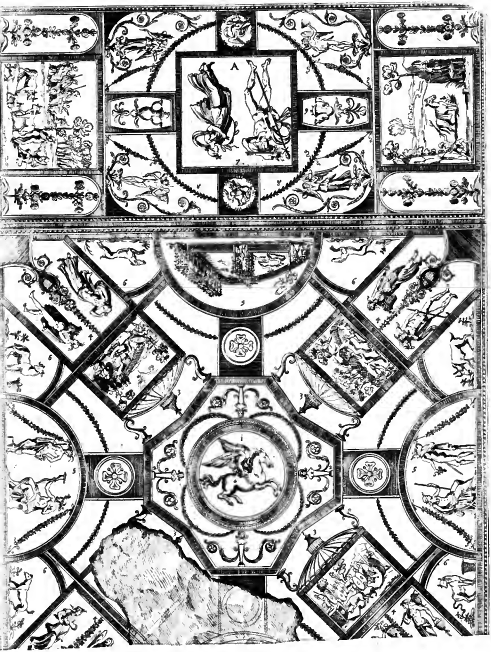
** Tab. IX. & XI.*

pidibus habitu & forma Gratiarum exhibentur, frondibus paluſtribus redimitæ, & urnas manibus tenentes. Gratiæ quidem & Nymphæ, uti ſæpe aliàs, ita etiam in Veneris choro a Poetis junguntur.

Explicata Monumenti inferiore parte cum fabulis ejus atque ornamentis, reliquum eſt, ut ob oculos omnium ponamus fornicis ſive ſuperioris apſidis varias itidem Fabulas variaque ornementa, quæ, æque ac priora, ad rem funeream pertinent.

TA-

Digitized by Google

TABULA XXI.

Ornamenta & picturæ teſtudinis in monumẽto, deſcribuntur accuratius.

TEſtudinis longitudo in amplam atque laxam quadrationem, quæ medium ſpatium exornat, ac in duo capita diſcreta eſt, quæ ſupra coronidem ſeſe incurvant; ut non obſcure hæc Tabula, ejuſque coronides, præſeferunt, quæ utrinque conſpiciuntur. In altero capite, quod *A* litera indicat, pictura integra ac minime læſa reperta fuit; in altero verò, quod januæ imminet, & litera *B.* deſignat, temporis injurià corrupta eſt; ex eo enim picturæ unà cum parte tectorii quadraturæ majoris, quæ in medio eſt, deciderant; idque ea de cauſſa, quod humoris & aeris injuriæ magis fuerat obnoxia. Notatur in hac Tabula, adſcripto titulo, locus ille, quem longi ævi inclementia ornamentis ſuis expoliavit.

Jam verò quadrata in Tabula, quæ media eſt, atque in ipſo teſtudinis centro, depictus eſt Pegaſus alatus intra circulum ſive orbem, quem ornamenta gypſea in modum coronæ præcingunt. (*n.* 1.) In hujus autem circuli ambitu quatuor encarpi in hemicyclum curvati conſpiciuntur, quibus interſitæ ſunt figuræ exiguæ, Deum Terminum exhibentes; a quibus binæ roſæ, incurvæ, & leviter a ſummo inflexæ, in diverſum exeunt. Hic inſuper circulus intra octangulum concluditur: [*n.* 2.] Cui a quatuor lateribus contigua ſunt quatuor quadrata, diverſorum animalium venationes exhibentia. [*n.* 3.] Venationes excipiunt quatuor alia ſpatia quadrata, paulo longiora; quorum tamen anguli extremi ab angulis quadrati majoris in quatuor lateribus franguntur ac terminantur. In hiſce autem ſingulis ſpatiis duæ depictæ ſunt figuræ, tres circiter palmos & dimidium altæ (exacta ad morem noſtri temporis menſura) a quibus quatuor anni tempora expreſſa videre eſt. [*n.* 4.] Præterea in intervallis, quæ ſpatiis hiſce interjecta ſunt, quatuor lunæ dimidiatæ, ſive hemicycli, ſinguli tamen in ſingulis teſtudinis lateralibus ſpectantur. (*n.* 5.) Hemicycli laterales ſinguli duas complectuntur figuras. Ex iis autem, qui in cameræ capitibus exſtant, unus decidit, alter vero ſuperſtes adhuc hortum ſeptum cum duobus cervis, quos canes inſequuntur, exhibet. In ſpatiis denique, quæ inter hujuſmodi hemicycla media ſunt, nonnulla depicta animalia conſpicimus, veluti boves, capras, & canes, [*n.* 6.] quæ ad anni tempora ſpectare videntur.

Atque hæc de teſtudinis ornamentis generatim atque univerſe a nobis dicta ſunt; modo verò ſingillatim de omnibus verba faciemus.

TABULA XXII

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

Digitized by Google

TABULA XXII.

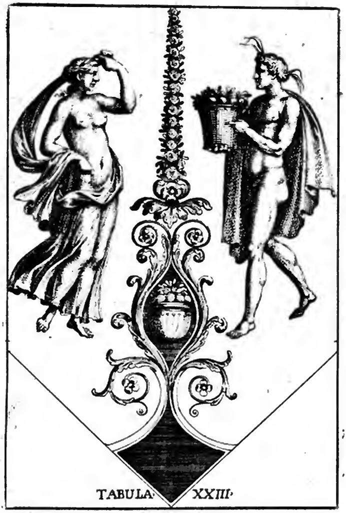
Eadem ornamenta ſingillatim ob oculos ponuntur. Ac primo quatuor anni tempora depicta apparent, de quibus dicturi, omnium primum Ver hic exhibemus.

DE Apſidis ornamentis dicturi, a quatuor anni temporibus initium faciemus; quibus omnibus Ver præcedit longe, quod a latere dextero exhibetur, atque ingredientibus, & cameram ſuſpicientibus e regione oppoſitum eſt. Conſpicitur nimirum Nympha in numerum cum juvene Paſtore ludens; quæ manuum altera calathum florum, ex juncis textum, præfert: altera vero florem ex caule decerptum retinens. Nudus cum ea ſaltat paſtor, capram collo geſtans, cujus pedes altera manu ſtringit: altera vero pedum, ſive aduncum baculum paſtoralem, cujus uſus eſt in pedibus caprarum & aliorum pecorum retinendis.

Ad hanc rem ſcribit Plinius, capras concipere menſe Novembri, & parere menſe Martio, Vere ineunte: *Concipiunt*, inquit ille, *Novembri menſe, ut Martio pareant, turgeſcentibus virgultis*. Tunc nimirum, quum revireſcunt horti & campi, capellæ lacte replentur, & fœtus enituntur. Hinc eſt, quod in ſepulcralibus, aliiſque marmoribus, quibus eædem anni Horæ inciſæ apparent, ad pedes Veris conſpicitur capra, vel caprimulgus, qui ejus ubera premit. Hujus denique Nymphæ ſtola, ſive tunica ſine manicis, eſt oblonga & talaris, violacei coloris, quam fibula pectori ſubnectit; amiculum verò, quod ab humeris demiſſum in ſinu complicatur, flavi coloris eſt. Quibus ſane figuris interjecta ſurgit Pyramis, roſis extructa; ſurgit autem ex quodam vaſculo, foliis & floribus ornato: idemque ornamenti genus in tribus etiam, quæ ſequuntur, Tabulis occurrit.

TA-

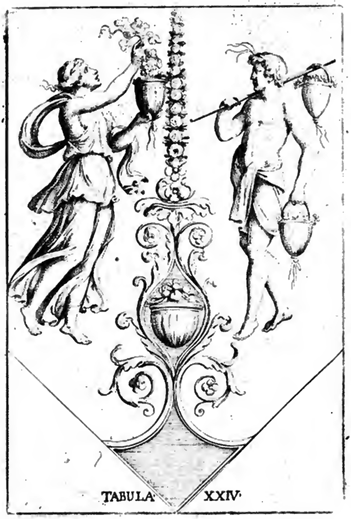

TABULA XXIII.

Proxime Æſtas conſpicitur, de qua hac Tabula verba facimus.

PRoximo in angulo Æſtatem expreſſam conſpicimus; quæ veluti formoſa ac venuſta Nympha itidem cum Paſtore ſaltat. Superne autem denudata, inferiori corporis parte flava tunica operta eſt, quæ fere ad plantas uſque deſcendit. Hujus Nymphæ actio perjucunda viſu eſt, quæ pectore ac ſinu denudato, & manuum altera ſuper caput elata, amiculi violacei, vel recinii limbum retinet, quod a vento leniter aſpirante ſinuatum, in alterum brachium rejicitur. Paſtori autem caput ſerto ſpiceo redimitum eſt, & dum ſaltat, Nymphæ poma æſtiva in caniſtro offert. Nudus eſt, niſi quod a tergo ejus pallium coloris flavi dependet.

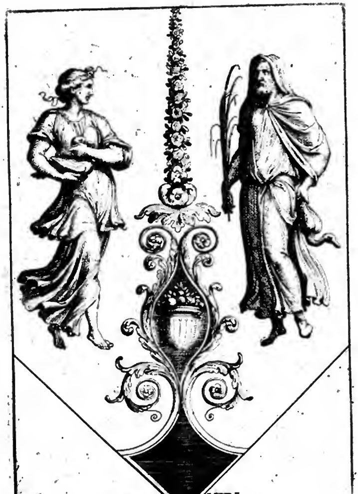
TA-

TABULA XXIV.

E regione Veris Autumnus exhibetur, de quo hac Tabula.

IN altero Cameræ capite, e regione Veris, exhibetur Autumnus; Paſtor nempe choreas ducens cum Nympha, quæ corbulam læva manu ſuſtinet, dextera vero uvarum racemos in illam immittit: alterum humerum, brachium, & crus nuda gerit: reliquam vero corporis partem ſtola rubra velat. Paſtor, qui cum ea ſaltat, duos geſtat cophinos, racemis refertos, alterum ex baculo ſupra humerum, alterum vero ex manu ſuſpenſum.

TABULA XXV

TABULA XXV.

QUatuor Horarum noviſſima eſt Hyems, e regione Æſtatis depicta; quam repræſentat Senex cano capite, & gravis annis, qui in ſaltando pedes vix diducere & movere videtur. Amictus eſt laxa toga, coloris violacei obſcurioris, quæ in ſinum multis criſpulis ſubtracta ſuccingitur, quæque ad talos uſque fluit effuſa; calceiſque indutus eſt, ligula conſtrictis. Eſt illi inſuper cœruleum amiculum, quod fibula collo innectit; idque non ſolum brachium ejus, ſed etiam caput fronte tenus obnubit, atque adverſus frigoris ſævitiam tutatur. Ex læva manu anatem, avem aquaticam, ſuſpenſam gerit; dextera vero cannam paluſtrem præfert. Utrumque Hyemis ſymbolum eſt. Seni exadverſum Nympha cannis redimita ſaltat, & ambabus manibus aliam anatem complectitur, & ſinu fovet. Quæ ſane Nympha duplici veſte induta eſt: quarum ſuperior violacea eſt & brevior, quippe ad medium tantùm femur pertingens: inferior verò flavum colorem referens ad pedes uſque deſcendit.

E regione Æſtatis Hyems depicta erat, quam hac Tabula exhibet.

Verùm ad haſce quatuor Horarum anni Imagines illuſtrandas, veteris Latini Poetæ epigramma huc adſcribere abs re minime erit.

Carpit blanda ſuis Ver *almum dona roſetis*:
Torrida collectis exultat frugibus Æſtas:
Indicat Autumnum *redimitus palmite vertex*:
Frigore pallet Hyems, *deſignans alite tempus*.

Ex quo ſane, alitem, quæ poſtremo in verſu dicitur deſignare Hyemem, non aliam eſſe, quam anatem, avem aquaticam, intelligimus. Profecto in arcis ſepulcralibus, in quibus quatuor anni Horæ, adoleſcentum vel puerorum ſpecie effictæ ſunt, poſtremo quidem loco Hyems conſpicitur, habitu Phrygio induta, ocreis ad dimidium uſque crus productis munita, & pileo replicato tecta. Qui ſane adoleſcens Ganymedem exhibet, quem quidam Aquarium eſſe volunt, ut Hyginus*, & Cajus Cæſius Baſſus* teſtantur; quorum poſtremus hæc ait: *Porro Aquarius nomen accepiſſe dicitur, quod ejus exortu imbres plurimi fiant. Quidam volunt Ganymedem eum eſſe, Troili & Calliores filium, qui, quum in Ida monte verſaretur, ob eximiam pulchritudinem a Jove adamatus, & per Aquilam raptus, inter aſtra eſt collocatus: Dehinc Aquarius dictus eſt, quod undas funderet*. Eaque eſt ratio, cur aves aquatiles adſcribantur Hyemi, quemadmodum ex hujuſmodi imagine minime obſcure patet.

* *In Aſtronom. Poet.*
* *In Phænom. German. Cæſar.*

TA-

TABULA XXVI.

TABULA XXVI.

Quatuor Anni tempora quatuor depictæ venationes excipiebant, ac Ver ſane Cervorum venationem adjunctam habebat, quam hic exhibemus.

SUpra quatuor anni Tempora, quatuor pariter Venationes depictæ apparent; quarum ſingulæ ſingulis hiſce annuis Horis accommodatæ ſunt. Ver ſane cervorum venationem adjunctam habet, quam modo exhibemus; in ea autem duo cervi conſpiciuntur, mas alter, ramoſis cornibus inſignis: alter fœmina, cornibus carens. Præterea duo Venatores depicti ſunt; quorum unus lorum laxat cani: alter, juxta ſepem conſiſtens, venabulum protendit.

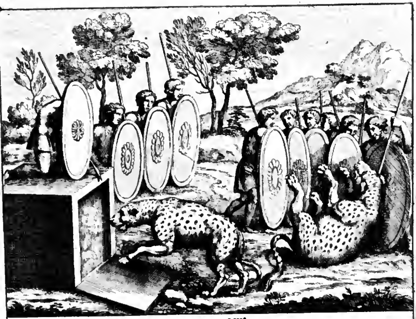

TABULA XXVII

T A B U L A XXVII.

LEonum venatio, quæ hac in Tabula ſeſe offert conſpicienda, Æſtati addita eſt. Nimirum Venator ſupinus humi jacens, oblongo ſcuto ſeſe obtegit, atque adverſus Leonis violentiam ſe tutatur, qui eum pedibus comprimit, ungulaſque ad eum dilacerandum veluti diſtringit. Hoc interim ſubterſugit alius, clypeo poſt tergum objecto, ſui tutandi gratia. Alii verò ab alio latere in genu ſe ſubmittentes, teſtudinis more, conſertis ſcutis, Leonem magno impetu in eos irruentem excipiunt.

Æſtati adjuncta erat venatio Leonum, de qua hac in Tabula.

·TABULA·XXVIII·

TABULA XXVIII.

Tigridum venatio, quam hæc Tabula prefert, Autumno appicta fuit.

AUtumno elegantiſſimam Tigridum venationem appictam cernimus hac in Tabula expreſſam; in qua ſane Tigres ſpeculis deluſæ apparent, quibus venatores utebantur, ut ſæviſſimas hujuſmodi feras, quum ipſos rapido curſu inſequerentur ad raptos catulos recuperandos, retardarent. Relictis enim in via uno pluribuſve ſpeculis, Tigres vana imagine deceptæ curſum inhibent; ſpatiumque dant venatoribus, qui velociſſimis equis feruntur, ut ſeſe ad litus ſive in navem recipiant; quod egregie confirmat Claudianus, furorem Cereris, raptam Proſerpinam quærentis, cum Tigride comparans *:

Arduus Hyrcana quatitur ſic matre Niphates,
Cujus Achæmenio Regi ludibria natos
Avexit tremebundus eques; fremit illa marito
Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram
Diſpergit maculis, jam jamque hauſura profundo
Ore virum, vitreæ tardatur imagine formæ.

* *Lib. 3. de Rapt. Proſerp. ver. 263.*

Tigridem autem hic videre eſt, quam falſa ſui imago ex ſpeculo reddita deludit ac remoratur. Speculum quadratæ baſi applicatum cernitur, qua ſuper baſe ſtans Venator ſcuto tectus, & genu nixus, ad Tigridem feriendam haſtam vibrat; quem propter tres alii Venatores adſunt, arcte invicem juncti, genua itidem flectentes, haſtiſque & ſcutis armati. Alii ſex ab altero latere ſtantes, clypeis condenſatis & invicem junctis, veluti teſtudine facta, ſe tegunt; quorum tamen unus Tigridem humi procumbentem haſta ferit. Hac autem in Tabula Tigres incitato curſu, ut raptos catulos recuperent, minime feruntur, uti ſuperiùs vidimus *; ſed potius Venatores, ut illarum pellibus potiantur, eas hoc ſpeculorum ludibrio deceptas vel capere vel occidere velle videntur.

* *Tab. XV.*

TA-

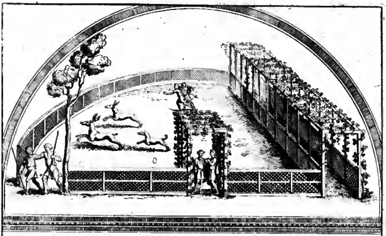
TABULA XXIX.

TABULA XXIX.

Quum nullum venationis ad Hyemem pertinentis veſtigium ſupereſſet, Apri venatio ſuffecta eſt.

VEnationis ad Hyemem pertinentis nullum amplius ſupererat veſtigium, quoniam pictura unà cum tectorio deciderat; ſed quum in vetuſtis marmoribus huic anni Tempori Aper adtribuatur, eorumdem Aprorum venationem in deficientis locum ſuffecimus, quam ad pulcherrimæ picturæ antiquæ exemplar hìc expreſſam omnium oculis ſubjicimus; Quæ ſane pictura ad Montis Cœlii radices, qua Amphitheatrum Flavium ſpectatur, in hortis Sertoriorum anno MDCLXXIII. inventa eſt; præter hanc aliæ quoque repertæ fuerunt picturæ & imagines antiquæ, quæ coloribus ſuis veſtitæ, unà cum iſtac, quam attulimus, in ſupralaudato Cardinalis Camilli Maximi libro exhibentur.

TA-

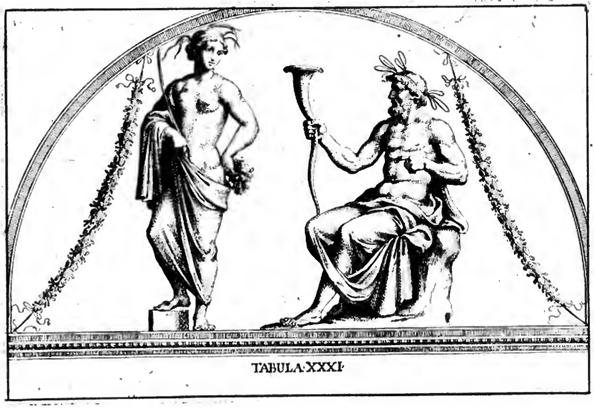
TABULA XXX.

TABULA XXX.

INter quatuor parallelogramma, quibus anni Tempora depicta continentur, quatuor ſeſe offerunt hemicycli, in quorum altero, qui in Cameræ fronte expreſſus apparet, ſepimentum quoddam ex cannis contextum cernitur; duo præterea adſunt xyſta, vitium ordinibus diſtincta, atque ad ſubdiales ambulationes conſtructa. Intus duo cervi, quaſi vivario incluſi, canem ac duos Venatores, qui eos perſequuntur, levi curſu eludunt. Alii duo cum haſtis ſepta egrediuntur: ac duo ipſo in ingreſſu conſiſtunt.

Inter quatuor anni tempora quatuor conſpiciebantur hemicycli, in quorum altero Cervorum venatio intra locum ſeptum exhibebatur.

Altero in ſemicirculo, qui e regione Monumenti januæ imminet, nulla ſupererat pictura, quippe quæ vetuſtate temporis deciderat, ut ante indicatum, ac Tabula XXI. expreſſum apparet.

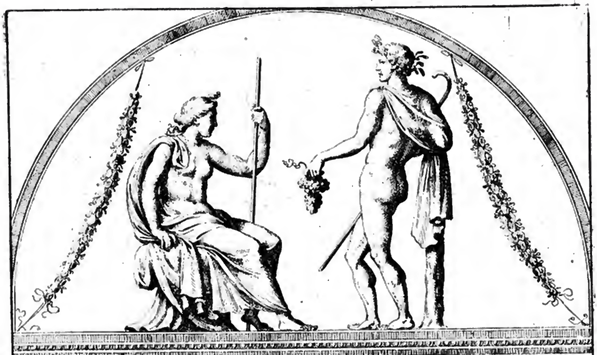
TABULA·XXXI·

TABULA XXXI.

Alter ſiniſtri lateris ſemicirculus figuras ad Veris tempus pertinentes præ ſe ferebat.

TErtio in hemicyclo, præcedenti oppoſito a latere ſiniſtro, Vir quidam aſſidet ſuperne denudatus coronatuſque frondibus, & manu dextera poculum corneum præſeferens; Nympham lævo indice demonſtrat, quæ ei ſeminuda adſtat. Illa ſane manuum alteram roſis & frondibus plenam lateri admovet: altera verò calamum detinet, cannis paluſtribus capillos cingentibus. Utrinque inſuper conſpiciuntur encarpi, ſive florum & frondium implexus. Hujuſmodi autem Imago ad Veris tempus referenda eſt.

TA-

TABULA· XXXII·

T A B U L A XXXII.

IN hemicyclo, a latere dextero depicto, ſtantem Adoleſcentulum videre eſt prope nudum, niſi quod palliolum eſt illi ab humeris deſtrictum; dextera autem paſtorale pedum detinet: altera verò uvarum racemum geſtat. Et exadverſum fœmina aſſidet ſive Baccha, haſtæ ſeu thyrſo innixa, pendentibus utrinque intra loculum, ornatùs gratia, encarpis, ut proxima in Tabula innuimus. Hæc autem ad Autumnum pertinere dixerim.

In poſtremo a latere dextero hemicyclo (ex quatuor enim alterum edax tempus abſumſerat) figuras ad Autumnum pertinentes videre erat.

Hujuſmodi præterea Imagines in hiſce ſemicirculis, ſimileſque aliæ, encarpis ornatæ, procul dubio anni Temporibus reſpondent; iiſque idem ſubeſt ſenſus, quem mox proferemus, ut oſtendamus, quidnam ſibi Veteres voluerint, qui hujuſmodi anni Tempora monumentis appingerent. Sane in ſarcophagis, utì & in aliis lapidibus ac nummis, quatuor anni Temporum ſigna expreſſa ſæpe reperiuntur, idque ad temporum felicitatem ac proſperitatem indicandam; hinc in averſis numiſmatum partibus ſæpe hæc legitur epigraphe: TEMPORUM. FELICITAS. =* FELICIA. TEMPORA. Hæc profecto quatuor anni Tempora quatuor Pueris exhibentur, quibus eadem ſunt addita ſymbola, quæ hìc videmus expreſſa. Quamvis autem in Nummis quatuor horum

Explicatur, quidnam cauſſæ fuerit veteribus, cur anni Tempora monumentis appingerent.

** Apud Vaill. in Numiſmn. Hadriani, Commodi, aliiſque.*

horum Temporum imagines Imperii felicitatem deſignent, quam Romani ſub optimis Imperatoribus perfruebantur; in ſepulcris tamen effictæ, beatæ vitæ ſymbolum erant, quam Animæ puræ, nulliſque pollutæ ſordibus, in Campis Elyſiis agebant, donec fatali temporum orbe circumacto in vitam denique redirent; ut deinceps innuemus, quum de Pegaſo, tamquam ſymbolo Solis, qui temporum motùs auctor eſt, agemus. Quibus omnibus accedit, quod Horæ, quæ portarum cœli cuſtodes erant, a quatuor anni Temporibus nullo pacto diſſimiles fuere, quin eas aliquando ex inferis animas reduxiſſe accepimus; quemadmodum de Adonide Theocritus commentus eſt, quem Horæ, ex Orco revocatum, ad Venerem reduxerunt; hæc enim cecinit *:

* Ειδυλ. ιε. verſ. 100.

Οἷόν τοι τὸν Ἄδωνιν ἀπ' ἀενάω Ἀχέροντος
Μηνὶ δυωδεκάτῳ μαλακαίποδες ἄγαγον Ὧραι.

Qualem tibi Adonidem e perenni Acheronte
Menſe duodecimo reduxerunt mollipedes Horæ.

Quæ cauſſa eſt, quare inter ſepulcrales imagines Horæ pariter conſpiciantur.

Apſidis deſcriptio abſolvitur, ac præcipue de partitionibus in capite Cameræ depictis.

Verùm ut Apſidem abſolvamus, ad partitiones in capite Cameræ depictas nobis redeundum eſt, quos Tabula XXI. exhibet. (A) Caput itaque illud in tres quadraturas diviſum conſpicitur; quarum altera, & major quidem, media eſt, duabus aliis utrinque diſpoſitis, interductis etiam lineis, quæ illas variis coloribus diſtinguunt. Majore autem in quadrato aliud minus ineſt, in quo duo Bacchantes & ſaltantes depicti apparent. [*n.* 7.] Illud inſuper circulus, ſive ſertum laureum ambit, (*n.* 8.) quod quatuor interpoſitæ teſſeræ dirimunt: (*n.* 9.) Duæ quidem teſſeræ, quarum una ſuperiorem, altera inferiorem circuli partem obtinent, orbiculum quoddam complectuntur, in quo duæ inſunt aquilæ, quæ coronas laureas unguibus detinent: In duabus verò teſſeris utroque ab latere duo vaſa conſpiciuntur, quorum pedes encarpis utrinque ornantur. In quatuor præterea ſpatiis, quæ inter circulum & quadratum majus interjacent, duo Victoriæ ſimulacra, duoſque Genios, alternis diſpoſitos, atque encarpis circumdatos, videre eſt. Victoriæ quidem ſimulacra aligera, altera manu palmæ ramum, altera coronam de more præferunt. Genii itidem alati at nudi, dextera calathum, ſiniſtra verò cornucopiæ ſuſtinent. In duobus denique utroque ab latere quadratis depictæ cernuntur fabulæ, ſcapis roſarum utrinque aſſurgentibus, in quorum altero judicium Paridis exhibetur: in altero equus, qui vado flumen tranſit: De quibus modo acturi.

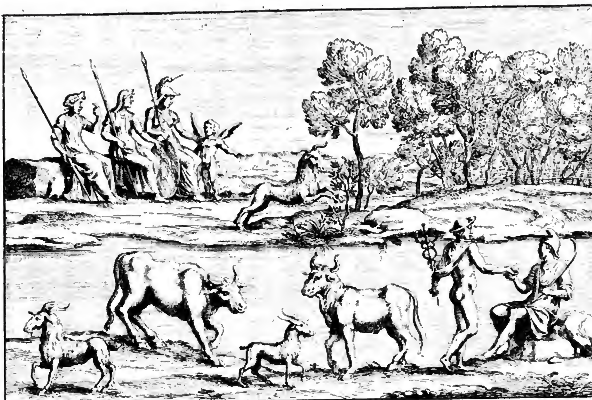

TABULA·XXXIII·

TABULA XXXIII.

MEdio igitur in Quadrato, ut innuimus, duo Bacchantes depicti ſunt, qui quatuor anni Temporum ſaltatiunculam imitantur. Nudus quidam Juvenis altera manu thyrſum, ſive ferulam gerit: altera verò ſupra caput elatam geſtat patinam carne plenam, vel aliud neſcio quid; oculis enim ſatis diſcerni nequit, coloribus vetuſtate temporis deletis & conſumptis. Nympha, qua cum ipſe ludit in numerum, brachio tympanum detinet, idque altera manu pulſans, cum Juvene bacchante ſaltat. Veſte induta eſt oblonga, & ad talos uſque demiſſa, haberque a tergo amiculum, quod ventorum flatu diſtenditur, & in ſinum curvatur.

Camera caput in tres quadraturas diviſum conſpiciebatur, quarum altera, & quidem medio, duo Bacchantes erant depicti.

TABULA·XXXIV·

TABULA XXXIV.

In altero dexteri lateris quadrato Paridis judicium exhibebatur.

HÆC Tabula, minori in Quadrato dexteri lateris exiſtens, Paridis judicium exhibet. Paris autem, quod neminem latere puto, Priami Trojanorum regis, & Hecubæ filius fuit; cujus matri, quum illa ſe facem ardentem parere ſomniaſſet, conjectores reſponderunt, fore, ut filius, quem in utero geſtabat, cauſſa eſſet Trojani excidii: Quare cognita Priamus puerum, ubi primùm fuit natus, Archelaō ſervo exponendum tradidit; contra Hecuba curavit, ut furtim nutriretur a paſtoribus in Ida monte. Hìc quum adoleviſſet, quumque in dirimendis controverſiis eſſet æquiſſimus, maximam juſtitiæ famam ſibi comparavit adeo, ut, orta inter Deas Junonem Palladem & Venerem diſceptatione de forma ob aureum pomum a Jove cœlitus demiſſum, in quo ſcriptum erat, *Detur pulcherrimæ*, judex ab iis fuerit conſtitutus. Quæ quum ad eum acceſſiſſent, ipſe ſecundum Venerem ſententiam tulit, quæ pulcherrimam fœminarum ſibi promiſerat: neglecto regno, quod pollicebatur Juno: & contemta, quam Pallas offerebat, ſapientia.

In

In primis itaque Paris hic conſpicitur inſidens ſaxo ad ripam Simoentis, vel alterius fluvii montis Idæ. Habitu indutus eſt paſtorali, *Baculumque tenens agreſte ſiniſtra* *: pileolo phrygio tegitur, paſcentibus circa eum bobus & armentis. Propter Mercurius adſtat, qui ei pomum tradit, ut illud pulcherimæ trium Dearum reddat; Paris vero ad pomum accipiendum dexteram porrigit & aperit. Non procul ab altera ripa Pallas Juno & Venus conſident, quas pictor non abſque ingenioſo artis luſu ita expreſſit, ut quæque Amorem orare videatur, ut Paridi benevolum erga ſe animum inſpiret, eumque præmiorum deſiderio incendat, quæ ipſarum ſingulæ in eum conferre valent. Omnium prima Pallas de more galeata manuum alteram ſcuto imponit, qua ſimul haſtam detinet: altera vero Amorem amplectitur, blanditiiſque adhibitis rogat, ut Paridis animum amore ſapientiæ & fortitudinis inflammet. Proxima ſedet Juno, diademate ornata, cui amiculo, ſive rica ſupra humerum pendente, caput fronte tenus obvolutum eſt: altera manu haſtam tenet: alteram apertam ad Cupidinem protendit, eumque rogare videtur, ut Paridi immenſas opes promittat, eique ingens divitiarum & potentiæ deſiderium injiciat. Tertia eſt Venus, quæ itidem diademata, aperto tamen capite, haſtam tenet; ſed pro auctoritate materna arrecto digito filio quaſi præcipit & imperat, ut Paridem ſpe potiundæ Helenæ, fœminarum formoſiſſimæ, & divina origine creatæ, illectum, ad dandum ſibi pomum tamquam pulchritudinis prœmium adducat. Hæc inter alatus Puer Palladi proximum aſtans digitulo Mercurium indicat, qui regio Paſtori in adverſa ripa pomum porrigit. Præterea omnes tres Deæ hujuſmodi haſtam puram, quæ eſt divinitatis inſigne, præferunt.

* *Ovid. Lib. 15. Met.*

Cur Paridis judicium hic expreſſum fuerit.

Quum autem Veteres ſibi perſuaſerint, magnam eſſe Veneris potentiam, eamque ipſam ad Campos Elyſios amantes deducere, ut innuit Tibullus *:

Sed me, qui facilis tenero ſum ſemper amori,
Ipſa Venus Campos ducat in Elyſios:

hæc fortaſſe cauſſa fuit, cur hic Paridis judicium expreſſum videmus; quippe ex quo illa pulchritudinis gloria illuſtrior evaſerit.

* *Lib. 1. Eleg. 3. verſ. 57.*

TA-

Digitized by Google

TABULA XXXV.

TABULA XXXV.

In tertio ſiniſtri lateris quadrato fabula obſcura & ignota conſpicitur.

IN altero Quadrato minori ſiniſtri lateris equus exhibetur, quem agreſtis homo ſecundum ripam ſequitur. Ei exadverſo haſtatum Simulacrum ad rupem erectum conſpicitur. Quod ſane ſtatuam ſepulcralem dixerim, quæ a veteribus a fronte ſepulcri ſecus viam erigi ſolebat. Obſcurum autem mihi imaginis hujus ænigma videtur; quare * *OEdipo eſt conjectore opus, qui Sphingi interpres fuit*, cui illud conjectare lubens relinquo.

* *Plaut. in Pan.*

Nunc reliquum eſt, ut de Pegaſo non nulla dicantur, quem ſupra innuimus*; quemque in ipſo centro apſidis intra circulum ſive orbem, quem ornamenta pypſea coronant, depictum conſpeximus. Quamvis autem ante in ea fuerimus ſententia, ut hujuſmodi alatus equus indicaret, Heroum animas in Cœlum efferri, non ad Tartara demitti; nihilominus nobis perſuaſum eſt, eum hoc loco Solem repræſentare, veluti quatuor anni Temporum auctorem ac moderatorem, quæ ſane ſub ipſo ad quatuor latera coloribus expreſſa apparent. Erat revera Pegaſus ipſi Soli ſacer, ut velociſſimus ejus curſus, quo circulum anni percurrit, hoc ſymbolo-

* *Tab. XXI. n. 1.*

Quadam de Pegaſo, in ipſo centro apſidis depicto, diſſeruntur.

lo indicaretur; quin ejus currus ab aligeris equis trahi fingebatur, teſte Ovidio :

Sextus ubi e terra clivoſum ſcandit Olympum
Phœbus, & alatis æthera carpit equis.

Hanc tamen ſententiam egregie confirmat Gallieni numiſma, in quo Pegaſum videre eſt, adjecta epigraphe, SOLI. CONS. AUG. *Soli Conſervatori Auguſti.*

Quatuor anni Tempora, quæ, Sole curſum & circulum ſuum peragente, ſibi invicem perpetuò ſuccedunt, in arcis ſepulcralibus ſæpe reperiuntur expreſſa, ſpecie & forma puerorum, qui eiſdem, ac ſupra innuimus, ſymbolis, floribus nempe, ſpicis, pomis, & avibus aquatilibus ornantur. Verùm inter hujuſmodi arcas ſepulcrales omnium maxime conſpicua eſt Arca in Familiæ Barbarinæ ædibus exiſtens; quæ ſane ſuis, quibus ornatur, figuris virtutem ac vim Solis in efficiendis regendiſque anni temporibus clare deſignat; quin etiam animarum felicitatem, qua perfruuntur interea, dum Sol annuum circulum & ſigna zodiaci percurrit, aperte indicat. In ea itaque quatuor inſculpti adoleſcentuli viſuntur, quibus eadem ſunt ſymbola atque indicia. Duo medii, Æſtas quippe & Autumnus, manuum alterà quiſque regit faſceam zodiaci, duodecim ſignis diſtincti, in cujus medio rotundus ineſt circulus, qui duarum mulierum vita functarum imagines complectitur; idque illas immortales atque perpetuas eſſe indicat; Sol enim perpetuo tenore curſum ſuum peragit, atque de alio in aliud demigrans ſignum, diverſa efficit anni Tempora; donec tandem, plurimis annorum orbibus ab eo confectis, animas in vitam denuo redire ſibi Veteres perſuaſerant. Hinc eſt, quod in Veterum monumentis & lucernis ſepulcralibus Pegaſi ſimulacrum haud raro occurrit, quo animæ immortalitas indicatur, quam etiam Solis & Lunæ effigies innuebat; quoniam & Luna, horum ſyderum poſterior, æterna eſſe credebatur. Qua opinione imbuti Ægyptii, inſanas extruebant pyramidum moles, radii ſolaris inſtar in acumen deſinentes; eo quod Solem & Lunam, quæ duo ſydera Iſidis & Oſiridis nomine indigitabant, in omne ævum permanere ipſis fuerat perſuaſum. Eodem pacto Horapollini hujuſmodi ſydera Æternitatem itidem deſignare placet. Græci quoque & Romani eamdem ſequentes doctrinam, ſimulacro Solis Æternitatem adumbrarunt, ut ex monumentorum inſcriptionibus, & numiſmatibus patet.

Nonnulla adduntur de floribus, coronis, variiſque ſertis in hoc monumento depictis.

Verum, ut de is rebus differendi finem tamdem faciamus, pauca adhuc dicenda reſtant de floribus, coronis, variiſque ſertis, quæ tum in hoc, tum aliis in ſepulcris, picta & ſculpta reperiuntur. Nimirum pertinent ea ad veterum Romanorum conſuetudinem, a Græcis profectam; qui non ſolum cadavera coronis or-

ornare; ſed etiam eorumdem ſepulcra floribus & roſis unguentiſque conſpergere honoris gratia quotannis conſuevere; hæc enim defunctis gratiſſima eſſe exiſtimabant. Quæ quidem conſuetudo increbuit paſſim, adeoque invaluit, ut quidam morituri heredes ſuos in Tabulis teſtamenti officii hujus præſtandi neceſſitate adſtringerent, quin ingentem pecuniæ ſummam in hanc rem teſtamento legarent. Quod non ſolum græci latinique Scriptores, ſed etiam inſcriptiones & ornamenta ſepulcralia aperte teſtantur; quæ ſane, ut hodieque ex antiquis monumentis conſtat, coronis, ſertis, frondibus, & floribus ornabantur. Neque ſolum præcipiebant, ut ſibi roſis & odoribus quotannis parentaretur; ſed etiam hortos, ſepulcris ſuis junctos, ſibi in eam rem comparabant, ut ex illorum reditibus largius eis hujus parentationis officia præſtarentur, quod ex ea, quæ ſequitur, & Torcelli viſitur * inſcriptione potiſſimum colligitur.

* Apud. Kirchm. de Fun. Rom. Lib. 4. cap. 5.

LONGIVS. PATROCLVS. SECVTVS. PIETATEM.
COL. CENT. HORTOS. CVM. AEDIFICIO. HVIC. SEPVL.
IVNCTO. VIVOS. DONAVIT. VT. EX. REDITV.
EOR. LARGIVS. ROSAE. ET. ESCAE. PATRONO.
SVO. ET. QVANDOQVE. SIBI. PONERENTVR.

Uſitata verò hac in re formula in Veterum inſcriptionibus eſt hujuſmodi: VT. QVOT. ANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. Roſæ nimirum præ omnibus aliis floribus in maximo habebantur pretio. Sed morem hunc ſalſe ridet Lucianus *, ſtolidos poſt mortem vocans eos, qui hoc pacto ab heredibus honorari vellent. Ἔνιοι δὲ ϗ' ςέφειν τὰς ςήλας ἄνθεσιν, εὐήθεις ἔτι ϗ' παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Rurſum alii cippos ſive columnas quoque coronari ſertis præcipiunt, ſtolidi videlicet etiam in ipſa morte manentes*. Pindarus * tamen animas juſtorum in Inſulis Beatorum, coronis & floribus tamquam virtutum præmiis ornatos indicat.

* In Nigrino Edit. Baſil. Tom. 1. p. m. 63.

* Olymp. od. 2. verſ. 28.

ἔνθα μακάρων
Νᾶσον ὠκεανίδες
Αὖραι περιπνέουσιν. ἄνθεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει,
Τὰ μὲν χερσόθεν, ἀπ' ἀγλαῶν δενδρέων,
Ὕδωρ δ' ἄλλα φέρβει.
Ὅρμοισι τῶν χέρας ἀναπλέκοντι καὶ ςεφάνοις.

Ubi

Ubi beatorum
Inſulam Oceanitides
Auræ perſpirant: flo-
reſque aurei ardent,
Alii a terra, a pul-
chris arboribus alii,
Aqua autem alios alit:
Ex quibus factis monilibus manus im-
plicant & coronis capita.

Quemadmodum nos quoque Heroes in Campis Elyſiis floribus coronatos ſupra exhibuimus *. Hunc denique morem imitati fuerunt Chriſtiani, eumque probat Prudentius Hymno in defunctorum Exequiis, quem apud Kirchmannum * legere eſt, qui fuſe hac de re agit.

Nos tecta fovebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti,
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Hinc ratio patebit, quamobrem non ſolùm hoc Naſoniorum ſepulcrum, ſed alia bene tot florum & coronarum ornamentis referta comperiantur.

* *Lib. 4. de Funer. Roman. cap. 3.*

Explicit Pars altera.

IN-

INDEX TABULARUM

Tabula I.	Sepulcri *frons, & quonam pacto illud fuerit detectum, delineatum exhibetur.*	Pag. 93
II.	*Ichnographia Sepulcri.*	97
III.	*Diviſiones, & Picturæ, quæ in Lateribus exiſtunt.*	99
IV:	*Diviſiones, & Picturæ, quæ in Sepulcri Capite conſpicintur.*	101
V.	*Ovidii imago.*	105
VI.	*Heroes in Campis Elyſiis.*	113
VII.	*Mutua Animarum in Elyſiis agnitio.*	115
VIII.	*Plutonis & Proſerpinæ imagines, ad quos Mercurius inferus Animam deducit.*	119
IX.	*Pegaſus frænatus, quo Animarum in cœlum deportatio ſignificatur.*	123
X.	*Alceſtidis fabula, ad quem Hercules ab Inferis reducit uxorem.*	127
XI.	*Najades Nymphæ Elyſiæ.*	129
XII.	*Raptus Proſerpinæ.*	131
XIII.	*Fabula Herculis, Antæum in lucta elidentis.*	133
XIV.	*Impiorum Animæ in beſtias immigrantes.*	135
XV.	*Tigridum Venatio.*	137
XVI.	*Fabula Herculis, qui duce Mercurio Cerberum ad ſuperas auras trahit.*	139
XVII.	*Europæ fabula, quæ a Jove in taurum converſo rapitur.*	140
XVIII.	*Deorum Manium ſacrificium.*	141
XIX.	*OEdipus Sphingi reſpondens.*	143
XX.	*Auroræ Pegaſus, quem tres Nymphæ aquis tergunt, Solis ſymbolum.*	145
XXI.	*Ornamenta, & Picturæ teſtudinis in monumento.*	149
XXII.	*Quatuor anni tempora. Ac primum Ver.*	151
XXIII.	*Æſtas.*	152
XXIV.	*Autumnus.*	153
XXV.	*Hyems.*	155
XXVI.	*Cervorum venatio,*	156
XXVII.	*Venatio Leonum.*	157
XXVIII.	*Tigridum venatio, in qua ſane Tigres ſpeculis deluduntur.*	159
XXIX.	*Apri Venatio.*	160
XXX.	*Cervorum venatio intra vivarium, vel locum ſeptum.*	161
XXXI.	*Figuræ ad Veris Tempus pertinentes.*	162
XXXII.	*Figuræ ad Autumnum pertinentes.*	163
XXXIII.	*Duo Bacchantes.*	165
XXXIV.	*Paridis judicium.*	166
XXXV.	*Fabula obſcura & ignota.*	168

ALIA QUÆDAM SEPULCRORUM MONUMENTA, AC FERALIA NONNULLA, MICHAELIS-ANGELI CAUSEI

Operâ collecta ac animadverſionibus illuſtrata.

Digitized by Google

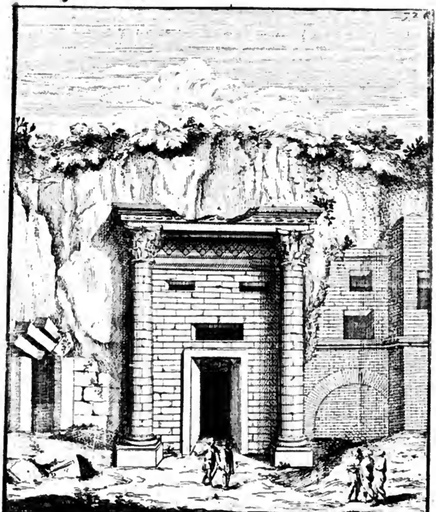
ALIA QUÆDAM SEPULCRORUM MONUMENTA, AC FERALIA NONNULLA.

PROOEMIUM.

QUAMQUAM Veteres Naſoniorum ſepulcrales picturas Tabulæ, quas modo adjicimus, minime attingant; quum tamen ad mortuos pertinere omnibus pateat, quæ hiſce in Tabulis exhibentur, res utpote ferales, quaſque in quibuſdam Veterum monumentis, quorum nonnulla hìc ob oculos proponuntur, adinventas fuiſſe conſtet, eas proinde huic Operi adtexere alienum minime duximus; quas etiam animadverſionibus illuſtrare par fuit, ut operis hujus ornatus copioſior exſtaret; nullus licèt in ipſo clariſſimi atque eximii ingenii Johannis Petri Bellorii per elegans ſtylus inſit, ad cujus ingentem certè jacturam hæc Plinii Junioris verba appoſite ſcripta eſſe videntur *. Acerba mihi ſemper & immatura mors eorum videtur, qui immortale aliquid parant; nam qui voluptatibus dediti quaſi in diem vivunt, vivendi cauſas quotidie finiunt; qui verò poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, his nulla mors non repentina eſt, ut quæ ſemper inchoatum aliquid abrumpat.

* *Epiſt.* 5 *Lib.* 5.

TABULA I

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

TABULA I. ET II.

Frons cujuſdam incertę Familiæ Sepulcri.

NOnnulla inter delineamenta, quæ Petrus Sancti-Bartolus poſteris reliquit, conſpicuum hujuſmodi monumentum occurrit, quod hiſce Tabulis exhibemus; illudque ſane, quum ſcitiſſimis picturis, cæmentitiiſque operibus eſſet inſignitum, Deorum potius Manium domicilium, quàm umbrarum ſpecus dici debuiſſet. Omnes quidem latet, quænam familia eo fuerit uſa, quum nulla in ejuſdem delineatione inſcriptio fuerit reperta, quæ illam indicaret; quum inſuper, qui illud nobis delineatum reliquit, de ipſius cultu tantùm atque ornamentis exprimendis elaboraverit; nullam verò de ejuſdem ſitu nobis fecerit mentionem, veluti monumentum hujuſmodi cunctis antiquitatum perſtudioſis ob famæ celebritatem notum eſſe deberet. Mirum profecto eſt, quod adeo inſigne monumentum titulo caruerit: quum apud Veteres in more paſitum fuerit Sepulcris, *Majorum Elogio nomen inſcribere*, ſicuti * Calpurnius innuit. Et Cicero *: *Nonne elogia monumentorum id ſignificant?* Atque Poetæ hoc idem adteſtantur; veluti Tibullus *:

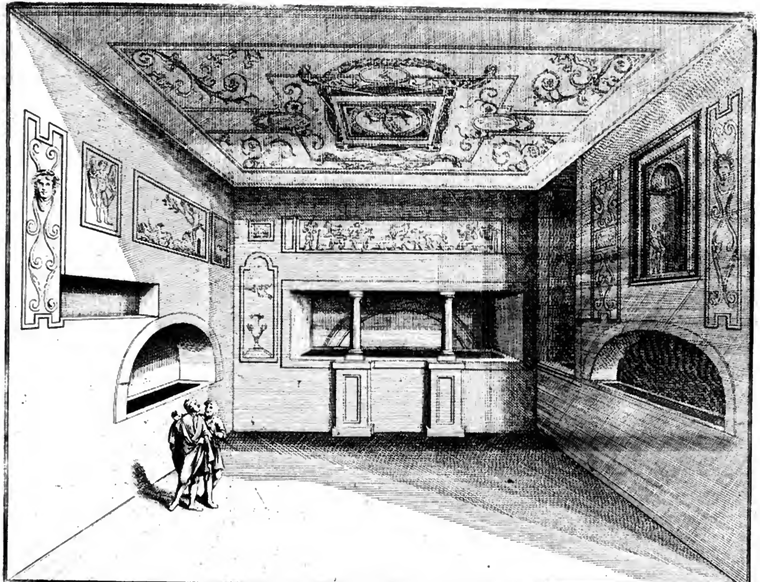
Sed triſtem mortis demonſtret Litera cauſſam,
Atque hæc in celebri Carmina fronte notet:
Lygdamus hic ſitus eſt. &c.

Necnon Martialis *:

Quiſquis læta tuis, & ſera parentibus optas
Fata, brevem Titulum marmoris hujus ama.

Præterea hujus ſepulcri facies inter celebrem delineamentorum collectionem penes olim Clementem XI. delineata exſtabat, eodem prorſus pacto ac in Tabula I. Totum inſuper cubiculum in ſaxum vel tophum inſculptum apparet, ut in eadem Tabula videre eſt; ipſaque facies duabus ſuffulta eſt columnis corinthiis, quæ ſuis capitulis, ſcitiſſimiſque capreolis, veluti cincinnis quibuſdam ornatæ apparent. Supra januam verò, quodam in circulo depictus vel exculptus cernitur Pegaſus. Hujuſmodi autem pinnati Equi imago in monumentis ſepulcralibus quamſæpiſſime occurrit, quippe qui apud Veteres immortalitatis typum eſſet; propterea quod piorum animas ad cœlum tranſvehendi illi onus incumberet. Hinc Plato *, animas, quæ a lentis equis deferebantur, in terram miſere decidere: quæ verò a velociſſimis, ad cœlum permeare opinatus eſt. Variæ ſane ac diſcrepantes antiquorum ſententiæ de Elyſiorum ſitu fuerunt, quas in animadverſionibus Naſoniani Sepulcri * ſatis erudite Bellorius recenſuit.

* *Declam.* 18.
* *Lib.* 2. *de Fin.*
* *Lib.* 3. *Eleg.* 2. *ver.* 28.
* *Lib.* X. *epig.* 71.
* *In Phædro.*
* *Tab.* IX.

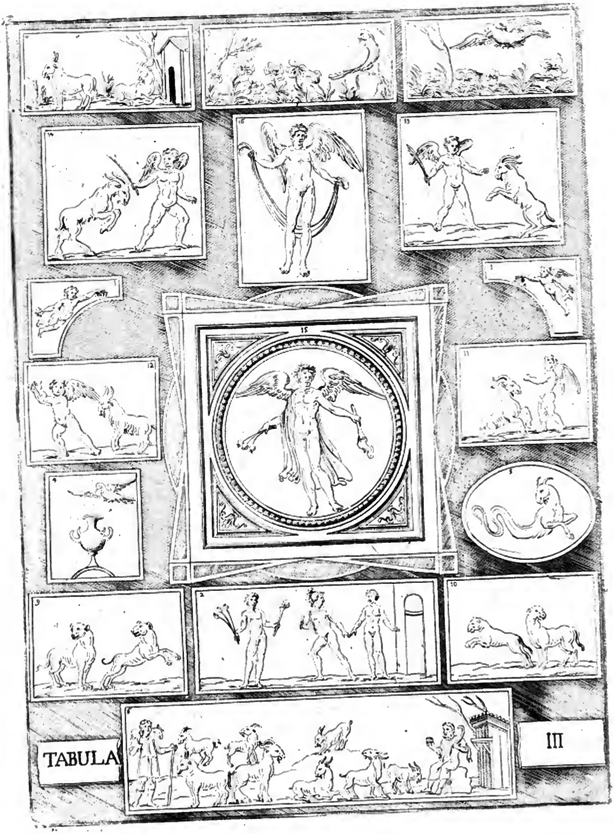
TABULA · II ·

Biblioteca Nazionale NAPOLI

Hujus denique ſepulcralis Cubiculi interior cavea, interioreſque parietes, ſuis diſtincti ornamentis, Tab. II. exhibentur; tres autem loculi apparent, in quibus mortuorum cadavera jacebant, quorum alter dextero, alter lævo in latere extructus eſt; tertius demum in Sepulcri capite e regione januæ duabus columnis ſuffultus, in quo verius oſſa aut cineres Domini conditos fuiſſe crediderim. Omnes autem imagines atque ornamenta, utrinque penicillo expreſſa, proxima in Tabula cerni poterunt.

Digitized by Google

TABULA
III

TABULA III.

SUpra dexteri lateris loculum duo Amores, ſive Genii, in angulis ſe offerunt conſpiciendi, qui ſeſe in alas librare, ac porrectis manibus flores fundere videntur. [*n.* 1.] Superior loculi pars cæmentitio opere peromata cernitur; inferne verò tria apparent ſimulacra : (*n.* 2.) ac primùm vir quidam galeatus exhibetur, qui nullo, lævum ſi excipias humerum, tegitur amictu, quique mulierem quamdam, nullis pariter veſtibus indutam, manu leviter apprehenſam ſecum deducit; læva inſuper neſcio quid complicatum, vel potius virgulam gerit; ac mulierem, ſuis iuhærentem veſtigiis, intentis oculis reſpicit. Hos autem conjuges, ac Sepulcri Dominos eſſe affirmarem. Tertia demum effigies, itidem veſtibus denudata, lævà manu ardentem geſtat facem, dexterà vero papavera; illà in nuptiis, iſtis verò in juſtis funebribus mortuorum Veteres uti conſueverunt. Vergilius *: *Caetera ejuſdem aſpectus.* *Lib. 11. Æneid.

.... & de more vetuſto

Funereas rapuere faces.

Quæ ſane ambas haſce cæremonias fortaſſe indicant ſecundum Propertii mentem; deſignant enim temporis intervallum, quod conjuges iſti a nuptiarum die ad obitum uſque feliciter traduxerunt, ſcilicet inter papavera & facem. * *Lib. 4. el.

Viximus inſignes inter utramque facem.

Præterea in ſepulcralibus arcis perſæpe obſervantur faculæ ad animi immortalitatem indicandam, quam Philoſophorum nonnulli divinæ lucis, cœleſtiſque illius ignis ſcintillam, quam Prometheus æthere ſubduxit, eàque humanam ſuccendit animam, eſſe crediderunt; ex quo factum eſt, ut homo, Divinæ naturæ particeps, cetera animalia longe antecelleret. Hinc Vergilius *: * Æneid. VI. verſ. 730.

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo

Seminibus.

Pſittacus inſuper (*n.* 3.) in venuſto floribus pratulo mortui eloquentiam innuit; Veteres enim *per ejus effigiem eloquentem hominem, qualem ſe negat Tullius reperiſſe, ſignificabant*; utì Valerianus docet, de Pſittaco verba faciens *. * Lib. 23.

Aquila etiam [*n.* 4.] ſecundos rerum exitus apud priſcos homines polliceri exiſtimabatur. Verum ad mortuorum apotheoſin hic ſpectare videtur, quam & privati homines ſibi quoque communem eſſe crediderunt, qui, nimia quadam honoris cupiditate ducti, ſibi vel conjunctione vel neceſſitudine ac familiaritate devinctos ab Aquila ad cœlum ſuſtolli, commenti ſunt. In inferiis ſane vaſibus ſeu poculis ad libationes uti, mos fuit; ſicuti in Apulejo * legere eſt, dum de illis furibus loquitur, qui aureis * Lib. 4.

poculis merum vinum Traſilonis & commilitonum animabus libarunt. *Poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libantes*.

Neque abs re eſſet, ſi nos, Aquilam unà cum vaſculo exhibere, affirmaremus, Ganymedis memoriam, ad cœlum ſublati, ut Jovi pocula miſceret; quem ſane magis ejus animi dotibus, quàm corporis elegantia captum fuiſſe, ſcriptum reliquit Xenophon *. Quare qui immatura morte prærepti, de ſuis virtutibus ac morum integritate memoriam poſteris tradiderunt, eos a diis raptos eſſe exemplo Ganymedis, Veteres ſibi perſuaſerunt; de quo apte Cicero * : *Quid eſt enim memoria rerum aut verborum? quid porro inventio? profectò id, quo nec in Deo quicquam majus intelligi poteſt. Non enim ambroſia deos, aut nectare, aut juventute pocula miniſtrante lætari arbitror; nec Homerum audio, qui Ganymedem a diis raptum ait propter formam, ut Jovi pocula miniſtraret; non juſta cauſa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: Divina mallem ad nos. Quæ autem Divina? vigere, ſapere, invenire, meminiſſe. Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt*. Atque adeo harum picturarum Auctoris hanc fuiſſe mentem credere eſt; quum plurimarum virtutum, quibus hujuſce ſepulcri Domini præditi fuerunt, inſigne poſteris præbere vellet argumentum; ad quos ſane brevis hujuſce tituli, ſenſu verò gravis, ſententia apte quadrare poſſet, quam refert Licetus * : *Cornelia. Pudentilla. Cornelii. Filia. Rapuit. Te. Beata. Vita*.

* *In Sympoſio*.

* *Lib. 1. Tuſcul. Quæſ.*

* *Lib. 6 Lucer. Sepul.*

Quod ad Capricornum attinet, (*n.* 5.) illum Platonici deorum januam appellarunt, ea nempe de cauſſa, quod piorum animas, ut ad cœleſtes delicias perfruendas pervenirent, ac Divinæ naturæ participes fierent, per hujuſmodi ſignum pertranſire crediderunt.

Jam verò Panos [*n.*6.] nomine, *univerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem* Veteres *ſignificari voluerunt*, ut refert Macrobius *; ex quo Πᾶν indigitatus eſt, atque idem cum Sole exiſtimatus; *cujus materiæ vis*, idem Macrobius * ſcribit, *univerſorum corporum, ſeu illa divina ſive terrena ſint, componit eſſentiam*. Inſuper Deus iſte unus idemque cum Serapide vel Plutone habitus eſt; ideoque ſæpe in ſepulcralibus monumentis expreſſus reperitur. Dictus etiam fuit Juppiter Lyceus, cujus ſimulacrum hædina pelle erat circumdatum, cetera nudum; cui Romæ ad radices Montis Palatini Ædes extructas fuiſſe, narrat Juſtinus. Inflexus autem incurvatuſque baculus, quem læva detinet, naturæ adminiſtrationem penes illum eſſe oſtendit, utì ſentit Boccaccius; quamvis Sylvanus aliique Deorum agreſtium ſylveſtriumque eodem fuerint uſi. Sol quidem ideo exculpi conſuevit, ut ſempiternum

* *Lib. 1. Saturnal. cap. 22.*

* *Ibidem*.

ævum

ævum indicaret, ſicuti refert Horus Apollo; quin etiam inflexà virgulà Annus innuitur, qui in orbem vertitur, ut docet Servius. Quidam Sylvani ſimulacro vitam hominum, ſexcentis repletam miſeriis, innumeriſque anguſtiis obnoxiam, ſignificari intellexerunt, quibus anima corpori juncta magis in dies agitur premiturque. In hujuſce præterea Tabellæ angulo boni Paſtoris imago cernitur, qui brevi tunica indutus amiſſam ovem vel caprum in humeros ſublatam ad ovile deportat. Cujus rei gratia in hoc ſepulcro hujuſmodi Paſtor fuerit depictus, nondum ſatis perſpectum mihi eſt, quum nullum in ipſo Chriſtianæ Religionis ſignum animadverti poſſit. Ethnici forſan Chriſtianorum morem ſubſequuti, hoc nempe ſymbolo injuriarum patientiam, animique demiſſionem, & mortui caritatem exprimere voluerunt; vel potius vitæ humanæ imbecillitatem, quæ ſine ulla ope Solis, quem Paſtoris ſeu Panos imago innuit, ſtare ac durare nullo pacto poteſt. Caper præterea ideo huic Numini dicatus fuit, quòd Pan hujus effigiem induiſſe, Veteres commenti ſunt; quòdque hujuſmodi animal fæcunditatis ſymbolum fuerit exiſtimatum. Quapropter hirci capite eum effinxerunt Ægyptii, ut nunquam deficientem hujus numinis vim indicarent.

Aquila deinde, (*n.* 7.) ingenti caloris vi a natura prædita, ignem æthereum exhibet, quem Jovis nomine, ſicuti & aerem Junonis appellatione, indigitarunt, qui illius calorem attrahens fœcunditatem terræ affert, quæ hac in Tabella roſis cooperta cernitur. Veterum etiam morem ſepulcra floribus ornandi, roſæ indicare videntur, ut in animadverſionibus Tab. IX. obſervabimus.

In proximis verò, quæ hìc adſunt, Tabellis [numeris 8. 9. 10. 11. 12. 13. & 14.] plura animalia variis coloribus depicta intuemur; quorum quædam cum pueris luſitare videntur; ac ex illis pleraque caprorum ſimulacra præſeferunt, qui ſunt fæcunditatis ſigna ac generationis, utì pluries diximus, quæ quum tandem ad corruptionem redigatur, neceſſe ſit, ut docet Ariſtoteles, ideo ad ſepulcrorum monumenta ſatis apte ſpectare videtur.

Papaver denique, quod imago alis prædita [*n.* 15.] dextera detinet, inter cetera munera Cereri offerri conſuevit; eoque nil erat acceptius, ut Clemens Alexandrinus refert; ea fortaſſe de cauſſa, quod Deæ, ipſum de Jovis conſilio deguſtanti, famem ademſerit; ejuſque ope ipſi dormienti e memoria exciderit dolor ingens, quem ex raptu Natæ perceperat, ut Ovidius in Faſtis deſcribit:

Illa ſoporiferum parvos initura Penates,
Colligit agreſti leve papaver humo.
Dum legit, oblito fertur guſtaſſe palato,
Longamque imprudens exſoluiſſe famem.

Qua-

* Georg. 1. verſ. 212. Quare & a * Vergilio *Cereale Papaver* appellatur. Somnus inſuper mortis frater dictus fuit; amboſque ex Herebo Nocteque ideo prognatos fuiſſe traditum eſt, quòd, quum animum a ſenſibus abſtrahant, eodem prorſus pacto uterque nos afficere ſolet. Seneca Tragicus * in Hercule Furenti *placidum lethi genus* ſomnum appel- * Verſ. 1075. lat:

Pavidum lethi genus humanum
Cogis lentam diſcere mortem.

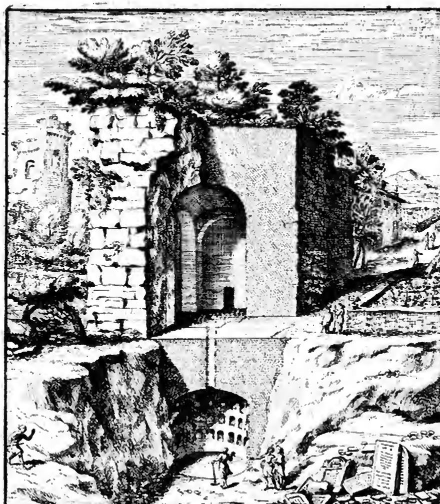
Quin etiam Veterum Lapides mortem æterni ſomni nomine donarunt: *Somno Æternali*. Fax quoque, quam terræ inverſam eadem Effigies læva gerit, amicæ vel ſodalis interitum indicat, utì Valerianus, ſubſequutus mentem Ovidii, deplorantis Tibulli mortem, docet:

Ecce puer Veneris fert everſamque pharetram,
Et fractos arcus, & ſine luce faces.

Itaque fax papavero juncta ad defunctorum memoriam pertinere videtur. Ego verò in ea ſum ſententia, ut per facem Auroram, per papavera Noctem ſignificari mihi perſuadeam. Sicut enim inter diem ac noctem, quam ſomni matrem diximus, haud longum intervallum intercedit; ſic brevi mors vitam excipit, quæ nimia velocitate prætervolat; quam ſane alatus hìc Genius, ſicut & proximus alter, (*n.* 16.) aperte indicant, quorum poſtremus utràque manu velum quoddam, ſeu recinium detinet, ut, quam inter ſe habent cognationem duo hæc extrema, vita nempe & mors, clarius oſtenderetur.

Petro Jacobo Patriarchæ, Clementis XI. architecto, multis variiſque doctrinis peritiſſimo, acceptam referre debemus, quanta quanta eſt, hujuſmodi notionem, quo nempe loco celebre hoc monumentum extructum fuerit. Ex eo itaque in topho Collis Hortorum, ſeu Pincii, ſecundum Milvium Pontem, inſculptum fuiſſe, ac ſub Alexandro VII. detectum, conſtat.

TA-

TABULA IV.

TABULA IV.

MOnumentum hocce, quod Labicana via extra Portam * Præneſtinam, in Philippi Ferrerii vinea prætergreſſis S. Helenæ ſepulcri veſtigiis * adhuc exſtat, iis antiquitus militibus fuit extructum, qui equis ſtipendia merebant, quoſque ſingulares appellarunt; ùt ex Epitaphiis, ibi repertis in proclivi, colligere eſt.

Rerum Romanarum ſcriptores, quonam primùm tempore hujuſmodi milites fuerint conſcripti, deque eorumdem munere, inter ſe diſcrepant; nonnulli enim a primis Romæ incunabulis delectos autumant, eoſque miſcent cum tercentis Celeribus, qui Romulo apparebant, utì obſervat Salmaſius *; atque aſſerunt, ex variis Reipublicæ atque Imperii temporibus varia ipſis nomina fuiſ-

* *Majorem vulgo appellant.*

* *Locus hic vulgo Torre Pignattara nuncupatur.*

* *Cap. 20. de re milit. Rom.*

fuiſſe impoſita, ac primò quidem dictos fuiſſe Singulares, dein Prætorianos, poſtremo Domeſticos ac Protectores. *Illos Hadriani*, ſcribit hac de re Sponius *, *& ſequentium Imperatorum ætas Singulares Imperatoris, aut Prætorianos vocabat; poſterior verò Domeſticos & Protectores.*

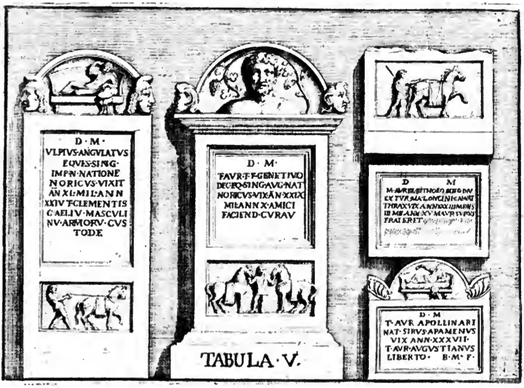
* In Miſcell. Sect. 7. p. 258.

Verùm in veterum lapidum collectione, a Cl. V. Fabretto digeſta, quædam occurrit ſepulcralis Inſcriptio, ex qua Singulares a Protectoribus diſtinctos eſſe patet; quin ex aliis quoque inſcriptis lapidibus eoſdem a Prætorianis quoque diverſos fuiſſe conſtat. Alii verò Singulares eoſdem ac Deſultores exiſtimant: Alii cum quinque millibus Auguſtalibus a Nerone inſtitutis communes eſſe credunt, ut ſcribit Tacitus *. Ex quadam tamen Inſcriptione a Grutero allata *; & a Fabretto *, in qua de Actiaco bello mentio fit, ſub Auguſti imperio hujuſmodi milites ſtipendia feciſſe patet. Reineſius ſic nuncupatos exiſtimat, quòd pro uno tantùm equo eis ſtipendium ſuppeditabatur, ut a Duplaribus differrent, quibus ad duos alendos equos ſtipendium pendebatur; [ùt ad calcem ſuarum animadverſionum in antiquis Leonardi Auguſtini Gemmis obſervat Bellorius, qui etiam hac ſuper re veteris lapidis Inſcriptionem refert, cui ex hiſce militibus quidam, agnomine *Urſinus*, inſcriptus apparet] Eodem prorſus pacto, ac *Annona Duplaris* & *Singularis* nuncupata a Vegetio * pro Torquatis Duplaribus, & Simplaribus: ſicut & pro Candidatis, atque Armaturis. *Torquati Duplares*, inquit ille, *Torquati Simplares, quibus Torques aureus ſolidus virtutis præmium fuit; quem qui meruiſſet, præter laudem interdum duas conſequebatur annonas: Duplares duas, Simplares unam.*

* Annal. cap. 15. lib. 14.
* Pag. 371.
* Pag. 355.
* Lib. 2.

Ego ſane Singulares hoſce Equites quolibet Imperii tempore idem nomen habuiſſe exiſtimo; quum nonnullæ Tabellæ marmoreæ exſtent, non modo Auguſtalium titulo inſignitæ, verùm etiam eiſdem præfixæ reperiantur hæ literæ D. N. ideſt DOMINI NOSTRI; quem quidem titulum extremis temporibus Imperatores uſurparunt.

TA-

TABULA·V.

TABULA V.

Quinque hac in Tabula ſepulcrales lapides oculis exhibentur. In horum primo T. AUR. T. F. GENETIVUS Decurio, & Eques Singularis Auguſtalis, natione Noricus, inſcriptus occurrit. Hæc autem regio ſuos fines ad Griſones uſque antiquitus porrigebat, atque Bavariæ partem occupabat. Militis hujus effigies in hemicyclo ſupra titulum ſpectatur, cujus peripheriam perſonæ duæ, utrinque appoſitæ, ſecant & claudunt. Rara inſuper barba, qua hujus militis mentum veſtitur, eumdem novem & viginti annos natum indicat, ut addita Inſcriptio aperte declarat; ex qua etiam colligitur, ipſum decem annos Decurionis, ac Equitis Singularis munere, ſtipendia meruiſſe. Hinc eſt, quod inferius ſervus conſpicitur brevi tunica thoracis in modum indutus, atque oblongis femoraliis, duos inter equos ſtans, eoſque loris frænans ac ſiſtens; quo fit, ut unum & alterum defuncti munus facili negotio intelligatur. Racemos denique innexos viti, ejus caput circumeunti, ad vini libationes, quæ ethnicorum ſepulturis fieri ſolebant,

* Æneid. 4. verſ. 77.

bant, quis neget pertinere? de quibus Æneas apud Vergilium* ad Anchiſis tumulum verba facit, ac nos infra agemus. Sicut etiam quis ſibi non perſuadeat, perſonas duas mimorum & ſcurrarum luſus præſeferre? quibus Veteres uſi ſunt in exequiis nobilium, quæ *Indictivæ* fuere appellatæ; qui ſane ſcurræ mortui funus næniis, flebilique ad tibiam cantu, ridiculiſque ſaltationibus ſequebantur; utì ex Dionyſio Halicarnaſſeo accepimus.

In altero verò hujus Tabulæ ſepulcrali lapide ULPIUS ANGULATUS natione pariter Noricus legitur. Suprà titulo in ſemicirculo, ſuperiori haud abſimili, ipſemet Ulpius, talari manicataque tunica indutus, in lectulo jacet, lævoque brachio ſupra pulvinar rejecto innititur, alterum attollens, ut manum capiti admoveat. Utrinque verò capita duo, pileo phryſio cooperta, cincinnis annulatiſque capillis pendentibus, videre eſt; quæ omnia defuncti forſitan nationem indicant. Lectulum prope tripus cum orbiculari menſa adſtat, quæ ſane antiquorum *Inferias* innuit, dictas *ab epulis inferendis*, nempe a Veterum more, qui ſingulis annis ad dictam diem epulas tumulis mortuorum inferre conſueverunt, eo quod ipſis gratas acceptaſque fore, eiſdemque alia in vita veſci crederent. Quum autem hoc munere parentes fungerentur ad Deos Manes placandos, hujuſmodi ſacrificia Parentalia appellarunt. Hunc morem irridet Lucianus* his verbis: Τρέφονται δὲ ἄρα ταῖς παρ' ἡμῖν χοαῖς, καὶ τοῖς καθαγιζομένοις ἐπὶ τῶν τάφων. ὡς εἴ τῳ μὴ εἴη καταλελειμμένος ὑπὲρ γῆς φίλος, ἢ συγγενὴς, ἄσιτος οὗτος νεκρὸς, καὶ λιμώττων ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται. Id eſt: *Aluntur autem noſtris libationibus, inferiiſque, quæ ſepulcris inferuntur. Adeo ut ſi cui nullus ſit in terra reliquus amicus aut cognatus, hic mortuus jejunus ac famelicus inter illos verſetur.* Præterea vixit hic Ulpius quadraginta annos, quorum quatuor & viginti Equitis Singularis munere militavit; ideoque ſub inſcriptione ſervus æque, ac ſuperior, indutus conſpicitur; qui oblonga habena a tergo equum retinet ac remoratur; qui ſane equus ſtragulo ceteriſque phaleris inſignis ſpectatur, eademque habena annulo cuidam inſerta videtur, ut equum eumdem, ad curſum veluti incitatum, validius ſiſtere poſſit. Armorum Cuſtos, de quo in eadem Inſcriptione verbum fit, Romanæ militiæ munus erat; de quibus ſane armorum Cuſtodibus & Gruterus tres lapides affert*. Singulæ quoque Legiones ſuum præcipuum armorum Cuſtodem habebant, ùt patet ex altera ejuſdem Gruteri Inſcriptione*, in qua mentio fit de armorum Cuſtode Legionis XIV. & apud Reineſium* agitur de quodam alio armorum Cuſtode Legionis XII.

* In Dialogo de Luctu.

* Pag. DXVIII. 5. DXLVI. 9. & DLXIX. 7.

* Pa. DLXXXVI. 11.

* Pag. CXCVII.

Tertius porro lapis nullum habet titulum; verùm ex equo, qui eiſdem, ac ſuperior, ornatur phaleris, & ſervo, qui cum altera manu frænat, altera virgulam geſtant, illum quoque eſſe ex Equitibus hujuſce militiæ colligi poteſt. Quar-

Quartus deinde, ullo ſine opere anaglypho, M. AVRELIO BITHONI, Equiti Singulari Thraci, inſcribitur, qui annos quindecim ſtipendia fecit.

In Quinto denique, ac omnium noviſſimo lapide, T. AURELIUS APOLLINARIS, natione Syrus Apamenus, exhibetur; de quo Plinius verba facit *. In hemicyclo ſupra titulum occurrit Defunctus, lecto cubans, brachio in pulvinar innixus, manuque dextera pateram tenens. Supra tripodem propter cubile vix diſcerni queunt epulæ quædam, quæ ad Inferias fortaſſe ſpectabant. Quum autem T. hunc Aurelium Apollinarem haud Equitem Singularem eſſe titulus indicet, ideo alteri militiæ adſcriptum fuiſſe, vel aliæ diſciplinæ operam dediſſe, exiſtimandum eſt.

* Lib. 5. cap. 23.

Dom. Miſroni ſculp.

TABULA · VI ·

Digitized by Google

TABULA VI.

ALlatis proxime adſtant duæ aliæ Memoriæ Sepulcrales ejuſdem militiæ, eodemque prorſus loco inventæ. In harum altera inſcriptus cernitur T. AURELIUS TERTIUS natione Rheticus: quam nunc regionem Griſones incolunt. Defuncti, vel potius Jovis ſimulacrum duas inter aquilas ſuperimpoſitum apparet, ut mortui ſpem ad primævum ortum redeundi ſignificet; quum Jovis numen humanæ naturæ principium & auctorem eſſe ab antiquis commentum fuerit. *Quia exiſtimabant antiqui, animas a Jove dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi*, ſcribit Macrobius. Duo utrinque capita more phrygio pileata conſpiciuntur; infra verò Defunctus in lectulo ſtratus, lævoque brachio pulvinari innixus, & dextera manu pateram de more tenens, quem propter tripus adſtat. Pone lectulum caput quoddam eminet, quod ſane larvam quamdam eſſe affirmarem. Simulacrum verò lectulo adſtans, ac dexterà ferulam ſtringens, tuto quis aſſerere poſſet, aliquem eſſe ex Geniis illis, quos Averruncos dixere ex eo, quod infeſtos dæmones averruncarent. Veteres namque cuilibet homini duos Genios præſto eſſe exiſtimarunt, alterum amicum & defenſorem, inimicum alterum & lædentem; quos omnes dæmones vocarunt; ita tamen, ut qui boni ab ipſis habebantur, *Lares*: qui verò mali, *Larvas* vel *Lemures* appellarent, de quibus agit Plato, & ejus auditor Plotinus. Inſuper ſub Titulo, dextrorſum mutilo, vir equum conſcenſus cernitur, qui aprum jaculatur. Hoc autem ejus rei gratia appictum dixerim, vel ut Defunctum venatorem fuiſſe oſtenderetur; vel potius diem ſuum obiviſſe hyberno tempore, cui tempori aprum tributum fuiſſe conſtat.

Lapis alter T. AURELII PROBI nomen præfert; cujus ornatus ſuperiori haud abſimilis videtur. De Encarpis, ac florum coronis, quas ſepulcris apponere Veteres conſueverunt, in Tabula IX. agemus. Eques hic Singularis Auguſtalis, natione Batavus fuit, non verò Pannonius, ut Diarii Italici recens Auctor demonſtrare conatur; militavitque annos XVIII. Turmæque erat Marini. Hæ autem literæ, interjectis interſitæ punctis, H. A. O. F. C. hoc pactò interpretantur, *Heres Amico Optimo Fieri Curavit*.

Præter eos, quos attulimus, & alium ibidem inventum fuiſſe lapidem conſtat, cujus ornatus nullis hac in Tabula delineamentis expreſſus apparet, eo quod ſuperioribus ſimilis viſus eſt. Solummodo inſcriptum Titulum adferre par fuit, ut errores, quibus in laudato Diario Italico hujuſmodi Inſcriptio ſcatebat, corrigerentur.

T. AV-

T. AURELIO. TITI. FILIO
AELIO. MURSA. MAXIMO
SIGNIFERO. EQ. SING
IMP. N. TUR. AUREL. BITH
NATIONE. PANNONIO
MIL. ANN. XXII. VIX. AN. XL
FL. FIRMUS. EVOCATUS. AUG
HERES. AMICO. OPTIMO
F. C.

* In Galba cap. 10.

De Auguſti Evocatis loquitur Sventonius *: *Delegit & Equeſtris ordinis juvenes, qui, manente annulorum aureorum uſu, Evocati appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum vice militum agerent.* Sub ſepulcrali lapide Gorgonis caput, prudentiæ militaris typum, cernere erat; quod in militum ſcutis, atque Ducum thoracibus proſperi amuleti cauſsâ inſculpi ſolebat; eos enim invictos efficere, hoſtibuſque terrorem offundere creditum eſt, uti teſtatur Ovidius:

Gorgoneum crinem turpes mutavit in hydros,
Nunc quoque ut attonitos formidine terreat hoſtes,
Pectore in adverſo, quos fecit, ſuſtinet angues.

TA-

TABULA VII

TABULA VII.

IN Familiæ Corſinæ hortis juxta viam Aureliam plurima de-tecta fuiſſe ſubteranea conclavia conſtat, Veterum monumentis referta; in quorum altero repertum olim fuit operculum quoddam marmoreum literatum, quod modo exhibemus, in cujus centro quatuor patent foramina, per quæ in urnam ſubconditam, qua mortuorum oſſa ſervabantur, vel vinum vel aquam vel lac aut ſanguinem infundebant juxta Veterum morem, quem refert* Vergilius, dum Æneam, ad Anchiſis tumulum ſacra facientem, deſcribit:

Hic duo rite mero libans carcheſia Bacco
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:

Et in funere Polydori*:

* Æneid.5.verſ. 77.

* Æneid.3.verſ. 66.

Inſerimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamque ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

Eadem refert Statius de obitu Archemori*:

* Theb. 6.

Spumanteſque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratiſſima cymbia lactis.

In quibus ſane verſibus illuſtrandis Lutatius confirmat, libationes lacte & ſanguine fieri conſueviſſe, eo quod illud hominem alit, hic verò ejus vires confirmat. *Libatio*, inquit, *duabus rebus expeditum, lacte & ſanguine, quod alterum eorum ad alimoniam ſit vitæ retinendæ, alterum virium continendarum; quia vita hominum his rebus juvatur, etiam propterea ſepulturæ commendare ſolent*. Aliquando lac vino mixtum adhibebant. Tibullus*:

* Lib. 3. eleg. 5. verſ. ult.

Et nivei lactis pocula mixta mero.

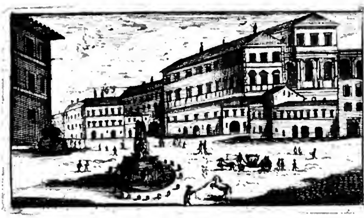
Aut vino atque odoriferis unguentis utebantur, utì docet Auſonius*:

* Epitaph. 36.

Sparge mero cineres, & odoro perlue nardo
Hoſpes: & adde roſis balſama puniceis.

Hiſce itaque liquoribus Veteres diebus anniverſariis ſupra cineres conſanguineorum ac familiarium libationes facere ſolebant, quem morem hocce perforatum operculum confirmat, per cujus foramina iidem liquores in ſuppoſitam urnam ingerebantur ad Deos Manes placandos propitiandoſque CHARIDI FILIÆ EX NICEPHORO ET CALERIA MACARIA.

Hujus demum tituli ſyllabæ punctis interjectis diſtinctæ ruentis Imperii tempora, bonarumque artium ac diſciplinarum interitum indicant; utì Bellorius obſervat in pari titulo, ab ſe allato ſuis in Animadverſionibus ad Naſonianum ſepulcrum.

TABULA·VIII·

TABULA VIII.

HOC in ſtylobate, quem in Corſinorum hortis repertum accepimus, ſimulacrum quoddam inſculptum ſtare conſpicimus, quod lævà lituum detinet, ac dexterà inflexum cornu indicat: dextrorſum verò Panos vel Fauni caput adjacet, quod propter eſt fiſtula. Supernè infernèque hæc leguntur inſcripta: M. JULIUS. VICTOR. EX. COLLEGIO. LITICINUM. CORNICINUM. Hunc itaque M. Julium Victorem ex Collegio Liticinum atque Cornicinum fuiſſe agnoſcimus; de quibus Vegetius hæc habet *: *Tubicines, Cornicines, & Bucinatores, qui tuba, vel æreo cornu, vel buccina committere prælium ſolent*. Ciacconius ſuis in animadverſionibus ad Colum-

* *Lib. 2. cap. 7.*

lumnam Trajanam*, de hiſce duobus, eorumque muneribus ver-
* Num. 57. ba facit; ac lituum tubà miſcet, quam Veteres *buccinam* dixerunt,
licèt hæc inter ſe inſtrumenta diſcreparent. *Liticines ſeu Bucina-
tores, (utrovis enim modo dicuntur) lituos ſeu buccinas portantes, inſtru-
menta cava & retorta, quæ in ſemetipſa æreo circulo flectuntur, quo-
rum ſonitu aliquid exercitui nunciabatur, acieſque excitabantur. Nam
per huiuſmodi cornua & tubas indubitatis ſonis agnoſcit exercitus,
utrum ſtare, aut progredi, ac certe regredi oporteat: utrum longe per-
ſequi fugientes, ac receptui canere. Buccinatores enim, & Cornicines
ornamentum erant totius Legionis in ingreſſu conflictùs, & ejus redi-
tu.* Hac verò tubà vel buccinà etſi Veteres claſſicum canere, ac
receptui, nocturnaſque vigilias ad munus ſubeundum excitare
* Lib. 7. ſolebant, ùt refert Livius*; eàdem tamen, ut populum ad co-
* Lib. 4. Eleg. 1. mitia evocarent, præcipue uti conſueverunt; Propertius*:

Buccina cogebat priſcos ad verba Quirites.

Poſtea verò paſtores etiam illà uſi ſunt, ut pecus ad ſepta co-
gerent, qua de re hæc apud Columellam * leguntur. *Id ſemper
* Lib. 6. cap. 23. crepuſculo fieri debet, ut ad ſonum buccinæ pecus, ſi quod in ſylva
ſubſtiterit, ſepta repetere conſueſcat.*

Ab hujus Tubæ genere Lituus diſcrepabat, quo tantùm
Equitatus utebatur, propterea quod acutum ſonum redderet. Hinc
* Lib. 1. apud Lucanum* *Stridor lituum* occurrit. Erat autem in Auguralis
litui modum efformatus, ex quo nomen ſortitum eſſe a vero mi-
* Lib. 1. nime abhorret. Priſcianus* enim docet, *Liticen Liticinis, ex li-
tuo, quod eſt genus tubæ minoris.*

Præterea fiſtulam, quam Theophraſtus & Plinius ſyringam
vocant, a Pane inventum, Veteres omnes opinati ſunt; quamvis
* Lib. 3. Apollodorus* a Mercurio repertam cum Iſidoro ſentiat. *Fiſtulam
quidam putant a Mercurio inventam, alii a Fauno, quem Græci vo-
cant Pana, nonnulli ab Idi Paſtore Agrigentino ex Sicilia.* Hæc au-
tem pluribus calamis cerà conjunctis compacta erat, ſicuti refert
* Eclog. 2. Pauſanias, cecinitque Vergilius*:

Pan primus calamos cerà conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.

Quare, quum Pan paſtorum Deus fuerit, ideo apud paſtores fi-
ſtulam ad animum relaxandum adhibere mos fuit. Hinc Hora-
tius*:

* Od. 12. lib. 4.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Cuſtodes ovium carmina fiſtula:
Delectantque Deum, cui pecus, & nigri
Colles Arcadiæ placent.

Fiſtula denique ſeptem calamis conſtabat, qui in parte ſuperiori
pares, quum unus alterum longitudine minime excederet: in in-
feriori verò diſpares erant; alter enim altero longior erat, utì
* Ecl. 2. Vergilius innuit*: *Eſt*

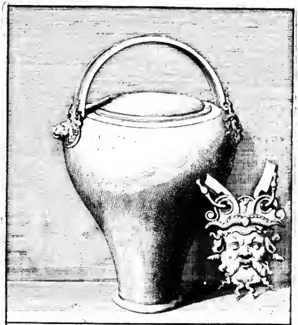
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula.

Licèt pluribus quoque cicutis fiſtulas conſtare compertum ſit, ut illa Theccriti *, quæ novem compacta fuit cicutis, ab eoque dicta σύριγξ ἐννεάφωνος. * Idyll. 8.

Alterum haud abſimile anaglyphum opus in eruditis animadverſionibus Gaſpari Bartholini de Tibiis Veterum, attamen abſque Panos capite, ac fiſtula ſeorſim exculpta, conſpicitur. Hic autem auctor ſcribit, hujuſmodi marmoreum monumentum, ab ſe allatum, in ſuburbano Advocati Ronconii hortulo prope S. Iſidori ædes inventum fuiſſe. Ex quo conjici poteſt, illud abſimile eſſe ab eo, quod nos exhibemus, in Hortis Corſinorum repertum, hieroglyphicis copioſius, iiſdem licèt literis verbiſque inſignitum: niſi forſitan illud idem ad Corſinios Hortos deinceps delatum fuiſſe credamus.

Dom. Miserotti ſculp.

TABULA·IX·

TABULA IX.

INter pleraque erudita monumenta, quæ operà & ſtudio Bernardini Peronii adinventa ſunt in ſuburbano Viterbii agro, in quo vetuſtiſſima Hetruſcorum ſepulcra detecta fuere, Vas, fulvo ære confectum, quod modo exhibemus, admirationem ſane excitat; tum quòd ad hæc uſque tempora integerrimum ſincerumque permanſerit, tum ob miram perfectamque operis artem; adeo ut illud præſtantis artificis manu elaboratum quiſque agnoſcat, ſi in hiſtrionicam perſonam, leoniſque caput, oculos intendat, quæ in utroque Vaſis latere inſculpta apparent. Celeberrimum autem hujuſmodi Vas exuſtis oſſibus ſcatebat, eratque opertum tela aurea tenuiſſima, cui asbeſtinum linteum ſuberat, ex amianto contextum, quod igne minime abſumitur: idque vel ex rubigine, æriſque ſitu, vaſi ſuperinhærente faci-

facile agnoſcitur; quod ſane Vas in Viterbienſium ſecretiori Tabulario adhuc aſſervatur.

Jam verò in ſepulcralibus marmoribus ſæpe Leo inſculpi conſuevit, eo quod is leviſſimo ſomno utatur, ac inſuper quòd apertis atque ſplendentibus oculis dormiat. Ex quo Ægyptii pro templorum foribus Leonis ſimulacrum efformabant, ut illa ſervaret, veluti ſacrorum ſupellectilium pervigil cuſtos: Qua de re hæc apud Alciatum leguntur*: * Embl. 57. lib. 2.

Eſt Leo, ſed cuſtos, oculis quia dormit apertis,
Templorum iccirco ponitur ante fores.

Hoc quoque animal fortitudinis, ac bellicæ virtutis ſymbolum habitum fuit; quin tanta ejus ſimulacri vis erat, ut hoſtibus terrorem offundere valeret. Hinc Agamemnonem ejus effigiem expreſſam in clypeo geſſiſſe, refert Pauſanias; quamvis Homerus Gorgonis caput fuiſſe tradat. Idem ſcribit Plutarchus de Pompeii annulo, in quo Leo gladium ſtringens ſpectabatur. Laudatus pariter Alciatus de ejuſdem Agamemnonis clypeo hæc habet*. * Embl. 49. lib. 2.

Ora gerit clypeus rabioſi picta Leonis,
Et ſcriptum in ſummo margine carmen habet:
Hic hominum eſt terror, cujus poſſeſſor Atrida.
Talia magnanimus ſigna Agamemno tulit.

Ex quo colligi poſſet, hoc in vaſe alicujus ſtrenui militis, vel ducis, oſſa fuiſſe condita: eoque magis, quod cornua in Satyri fronte efficta robur indicent. Niſi forſan aliquis in ea ſit ſententia, ut hiſtrionicam hujuſmodi perſonam, quam appictam cernimus, ad ſcenicos ludos ſpectare credat, quos in nobilium funeribus edere olim curabant, utì docet Dionyſius Halicarnaſſeus; qui in juſtis funeribus Defuncti lectulum Satyrorum choros præire conſueviſſe narrat. Neque verò abs re eſſet affirmare, caput hujuſmodi vel Larvas vel Lemures innuere, qui circa ſepulcra errare habiti ſunt. Ovidius.

Ritus erit veteris nocturna Lemuria ſacri,
Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

S. Auguſtinus * refert Platonis, vel ejus auditoris Plotini, mentem de hiſce Larvis vel Lemuribus; cujus verba operæ pretium eſt huc adſcribere. *Dicit quidem, & animas hominum dæmones eſſe, & ex hominibus fieri Lares, ſi meriti boni ſunt: Lemures ſeu Larvas, ſi mali.* Et paulo poſt. *Larvas quidem dicit eſſe noxios dæmones ex hominibus factos.* * Lib. 9. de Civit. Dei cap. 11.

TA-

TABULA X

TABULA X.

HYlas blandus puer fuiſſe fertur, quem Hercules adamavit, rapuitque, ac ſecum abduxit unà cum reliquis Argonautis, Colchos navigaturus ad vellus aureum conquirendum. Verùm, quum inter remigandum Hercules remum ſuum fregiſſet, unà cum Hyla navi egreſſus eſt, ut alium in Myſiæ ſylvis quæreret. Invaleſcente autem æſtu, quum ſiti premeretur, Hylam cum urna miſit ad Aſcanium fluvium, ut inde ſibi aquam afferret; ſed quum ripa altior eſſet, quàm ut ſtans haurire poſſet, procumbens in pectus Hylas urnam e manibus demiſit, quam quum ſubito recipere conaretur, pondere ejus demerſus eſt. Quæ res poetis occaſionem præbuit fabulandi, Hylam a Nymphis ob formæ præſtantiam fuiſſe raptum. Hercules autem, quum Hylas nuſquam compareret, caſum ejus tam ægre tulit, ut relictis Argonautis, Myſiam totam, minoris Aſiæ regionem, Troadi conterminam, oberrans, Hylam quæreret. Hinc Juvenalis *:

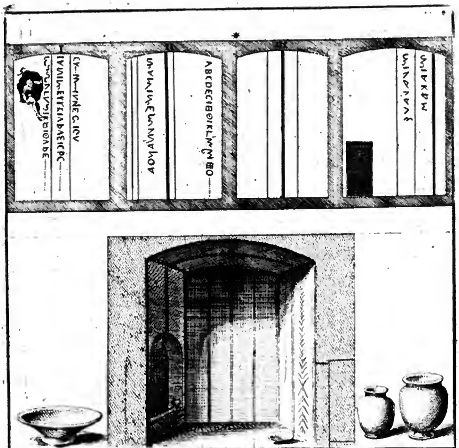
Aut multùm quæſitus Hylas, urnamque ſecutus.

Sedet itaque Hercules curſu laſſus, quem fruſtra cucurrit, ut amaſium inveniret. Hylas verò inter Nymphas curis premitur, ſuaque ſorte parùm contentus eſſe videtur.

Minime quoque abſurdum eſſet, ſi quis affirmaret, hiſce figuris, quæ hac in Patera exhibentur, Herculem indicari, qui Laomedontem Trojæ Regem orat; ut ſibi ad ejus portum cymbam appellere liceret, ut amiſſum puerum quærere poſſet. Vel cum eodem colloquitur de muneris pactione præſtanda ob illius filiam Heſionem, ab æquoreo monſtro ereptam. Hercules enim, liberaturum ſe filiam monſtro marino expoſitam, Laomedonti pollicitus eſt, ſi equos divino ſemine procreatos, quos habere eum conſtabat, in prœmium ſibi traderet. Hunc igitur in modum pactione facta, Hercules, interfectà belluà; virginem liberavit. Sed quum Laomedon promiſſis non ſtaret, indignatus Hercules, collecto undequaque exercitu, Ilium expugnavit, Laomedontem occidit, ac Heſionem Telamoni uxorem dedit, quod primus murum conſcendiſſet.

Hanc autem aurati æris Pateram in laudatis Hetruſcorum ſepulcris in Viterbienſi ſuburbio inventam fuiſſe, conſtat.

* Sat. 1. Verſ. 64.

TABULA XI.

V. E. III

TABULA XI.

SUbterraneum hujuſmodi ſepulcrale Cubiculum, albo in topho inſculptum, menſe Martio An. MDCXCVIII. in quodam Equitis Scipionis Petrucci fundo, ſeptem paſſuum millia a Senarum Urbe diſſito, in via, quæ ad Collem deducit, detectum fuiſſe, accepimus. Hujus quidem fornix, ac parietes rubeis lineis diſtincti apparent, quibus ſane lineis verſiculi quidam Hetruſcorum charactere, eodem colore exarati, identidem interſeruntur. In hoc autem Monumento aliquot oſſium adinventa fuere, præterea ex nigra creta fictile crater, cujus peripheria ſemicubitalis erat; aliaque vaſa ſphærica, quorum majora, duorum cubitorum rotunditate conſtabant.

Quatuor verò parietum diviſiones, quæ hac in Tabula ſuperne conſpiciuntur, quatuor pariter hujus cubiculi facies indicant, &, quo pariter ordine Hetruſci characteris verſiculi eſſent inſcripti, ob oculos ponunt. Numero 5. inſuper foramen fortuitò effectum cernitur, per quod deorſum ad cubiculum patuit aditus.

Ad Hetruſcorum literas quod attinet, non ſum tanti, ut illas explicare valeam, tum hac in re tum in cæteris omnibus meam inſcitiam conhteri non erubeſcens. Si quis verò earumdem cognitione præditus, eas interpretari poſſet, is ſane magnum profecto fructum utilitatemque univerſo literatorum cœtui afferret, qui plurimis ac præclaris cognitionibus, quæ in hiſce monumentis continentur eà de cauſsà caret, quòd illæ hujuſce linguæ ignoratione in tenebris jacent ſepultæ.

TA-

TABULA·XII·

Digitized by Google

TABULA XII.

QUOD modo ob oculos ponimus Hetruſcorum Monumentum, Peruſiæ repertum fuiſſe, neminem latere volumus. Omnium primum cubantem intueamur Figuram, quæ lævo brachio in duo pulvinaria innititur, manuque dextera pateram affabre elaboratam detinet, adeo ut libationem aliquam facere videatur: eique caput frondea ac florea corona redimitur: occiput verò oblongo tegitur amictu, cujus limbus hinc ſubtus lævam defluit, illinc verò dextero ab humero in ſinum ſeſe implicat, cruraque & coxendices pube tenus contegit, ſuperiori corporis parte denudata. Inſuper duo e capite oblonga ſerta in pectus dependent, quorum alterum digito retinet. Exſtat autem Hetruſcum epitaphium in baſi; ſubterque ſex milites certantes, diſpari quidem veſte induti, cuncti tamen chlamidati. Ex his duo, alter pede ſupra aram encarpiis exornatam nixus: alter genu ſupra eamdem flexum habens; ambo ſane ſcutis, brevibuſque gladiis, vel latis pugionibus armati confligunt cum duobus pariter armatis; quibus ſunt galeæ, gladii, ac lunati clypei, Amazonum peltis haud abſimiles. Reliqui duo ſemianimes humi procumbere conſpiciuntur. In angulis præterea mulieres duæ apparent, quæ Termini videntur, crinibus collectis, ac faſcia ſubligatis, ſinu genuque aduſque medium crus detecto; ſingulæ ſingula volumina manibus tenentes, ad næ-nias fortaſſe canendas, ut pio hoc munere illorum militum pugnam proſequerentur, eoque pacto cantu ſimul & ſanguine defuncti Manes propitiarent.

Porro in hiſce funeribus ludis, qui circa ſepulcra celebrari conſueverunt, Romani quidem modò militibus, modò pugilibus, ac plerumque Gladiatoribus utebantur. Auſonius *: *Ep. 134.

Et Gladiatores funebria prælia notum
Decertaſſe fero.

De ludicris hiſce præliis verba faciunt Firmiamus *, Prudentius *, * Lib. 6. Inſtit. * In Symmach.
ac Tertullianus; quorum poſtremus hæc habet *: *Olim, quoniam ani-* * Cap. 12. de
mas defunctorum propitiari humano ſanguine creditum erat, captivos ſpectac.
vel mali ſtatus ſervos mercati in exequiis immolabant: poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant armis, quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi diſcerent: mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant; ita mortem homicidiis conſolabantur. Jam verò Gladiatorum morem ab Appii Claudii & M. Fulvii Conſulatu in funere Patris Brutorum initium cæpiſſe, refert Valerius Maximus *: *Gladiatorum munus*, inquit, *pri-* * Cap. 4. Lib. 2.
mum Romæ datum eſt in foro Boario, Ap. Claudio & M. Fulvio Coſſ.

Dederunt Marcus, & Decimus Bruti filii, funebri memoria patris cineres honorando. Ex hoc autem Hetruſcorum tumulo conjici poteſt, apud Hetruſcos huic muneri milites addictos fuiſſe; idemque apud Græcos in exequiis nobilium in more poſitum fuiſſe colligitur ex Athenæo *: Διύαλος δ' ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν ἱϛοριῶν φησιν, ὡς Κάσσανδρος ἐκ Βοιωτίας ἐπανιών, καὶ θάψας τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν ἐν Αἰγαῖς, καὶ μετ' αὐτῶν τὴν Κύνναν τὴν Ευρυδίκης μητέρα, καὶ τοῖς ἄλλοις τιμήσας οἷς προσῆκει, καὶ μονομαχίας ἀγῶνα ἔθηκεν, εἰς ὃν κατέβησαν τέσσαρες τῶν ϛρατιωτῶν. Id eſt. *Dialus Athenienſis in libro hiſtoriarum narrat, Caſſandrum, a Beotia regreſſum, Regi in Urbe Ægia cum Regina, atque Cinna Euridicis matre, ſepulto, bonores defunctis debitos reddidiſſe, ac mandaviſſe Gladiatorum prælium, in quo milites quatuor decertaverunt.*

* In IV.

Florum denique ac frondium corona, defuncti caput circumdans, & ſerta dependentia, veterum Romanorum conſuetudinem indicant, quæ a Græcis emanavit, quo nempe ſepulcris coronas & flores apponere conſueverunt, utpote mortuis jucundiſſima. Hinc Vergilius *:

Purpureos ſpargam flores; animamque Nepotis
His ſaltem accumulem donis.

* Æneid. Lib. 6.

Necnon Propertius *:

Adferet huc unguenta mihi, ſertiſque ſepulchrum
Ornabit cuſtos, ad mea buſta ſedens.

* Lib. 3. Eleg. 14.

Quem ſane morem a Chriſtianis quoque primævis ſæculis ſervatum fuiſſe, prodidit Prudentius *:

Nos tecta fovebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti,
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

* Hymno in Defunc. exeq.

Pindarus * quoque, atque etiam Plato, Juſtorum felices animas in beatis inſulis corona redimitas eſſe edocet: ac Vergilius urbium conditores quercu inſignes incedere ſcribit. Amantes denique myrtea ſerta gerere, quæ arbor Veneri ſacer eſt, Tibullus commentus eſt.

* Olymp. Od. 2. verſ. 28.

TABULA XIII.

TABULA XIII.

MInime prætereundum videtur, quod hac in Tabula exhibetur Vas cum operculo, quæ ſane vaſa aſſervandis mortuorum cineribus extruebantur. In eo itaque plurima apparent ſimulacra albo colore in ſuboſcura area expreſſa, idemque encarpis, aliiſque ornamentis conſpicuum cernitur; atque in pervetuſto Hetruſcorum monumento agri Peruſini repertum fuiſſe, non me latet. In altera autem ipſius facie

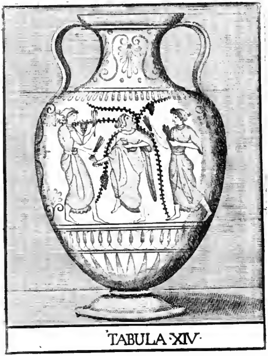
Digitized by Google

cie tres depictas imagines videre eſt; quarum medius Faunus Bacchantis manum arripit: uterque tamen thyrſum manuum altera geſtat. Tertia verò terga vertit, eoſdemque ſaltantes intente ſpectat. In adverſa præterea ejuſdem Vaſis facie tres pariter mulieres cernere erat, de quibus nil obſervandum occurrit, niſi quod Hetruſcorum veſtibus indutæ conſpiciantur, quæ quidem haud abſimiles eis videntur, quibus tertia hujus Tabulæ figura eſt amicta.

Dom. M. Fratta ſculp.

TA-

TABULA XIV.

DIOTA, quam hac in Tabula ſpectamus, Hetruſcorum pariter vaſculum, tres depictas præfert Bacchas, quibus encarpi, pampini, uvarumque racemi ſunt ornamento. Quæ media eſt cornutum cyathum dextera ſtringit, & Bacchico œſtro correpta ac percita videtur; eamque Mænadum ritu ſaltantem ac geſticulantem videre eſt. Quæ verò utrinque adſtant, crepitacula quædam crotalis ſimilia quatiunt, quibus in Bacchi Priapique Sacris Veteres utebantur. Hinc illud *:

Cymbala cum crotalis, prurientiaque arma Priapo
Ponit, & adductà tympana pulſa manu.

Inter veterum anaglypha, quæ Bellorius collegit, Baccharum tripudium oculis exhibetur, in quo Crotaliſtria unà cum Tibicine,

* In Luſib. in Priap. epig. 27. verſ. 3.

 Lyri-

Lyriſta, ac Tympaniſtria apparet. Hujuſmodi autem Crotaliſtriæ in conviviis adhibebantur, ut dulciſona pulſantes inſtrumenta, ac ſaltationibus, convivas exhilararent; ſicuti Juvenalis, ac Martialis indicant.

Crotalum porro ex duabus æneis laminis aut virgulis conſtabat, quæ manu agitatæ ex colliſione ſonum edebant argutum. Fiebat pariter ex arundine per medium fiſſa, cujus duæ partes ſic movebantur, ut ex colliſione ſonarent. Idem hodieque fieri videmus ex duobus oſſibus, quæ digitis agitata, & invicem colliſa crotalum efficiunt. Præterea hujus inſtrumenti fragore Stymphalidas olim fuiſſe abactas, docet Pauſanias; ſic enim ait *: Ἐπὶ δὲ τῷ ὕδατι τῷ ἐν Στυμφάλῳ κατέχει λόγος ὄρνιθάς ποτε ἀνδροφάγους ἐπ' αὐτῷ τραφῆναι. ταυτας κατατοξεῦσαι τὰς ὄρνιθας Ηρακλῆς λέγεται. Πείσανδρος δὲ αὐτὸν ὁ Καμιρεὺς ἀποκτεῖναι τὰς ὄρνιθας οὔ φησὶν, ἀλλὰ ὡς ψόφῳ κροτάλων ἐκδιώξειεν αὐτάς. *Fabulis vulgatum eſt, Stymphali aliquando aves, quæ humana carne victitarent, ab Hercule ſagittis confectas: at Piſander Camirenſis non peremtas eas ab Hercule aves, ſed crepitaculorum ſonitu e loco pulſas tradidit.* Ariſtophanes inſuper hominem nimis loquocem, ac ſane verboſum κρόταλον appellat *:

Λέγει γεννήσῃ τρίμμα, κρόταλον, παιπάλη.

Quam ad rem ſic Budæus *: Κρόταλος δὲ ὁ εὔγλωττος, καὶ εὔστομος, ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ κροτάλου. *Crotalus autem* dicitur *loquax, ac verboſus*, ſumta *metaphora a crotalo*. Idque ſignificare voluit Juvenalis, quum inquit *:

.... nec cauſidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas
Pulſari.

* Arcad. ſive Lib. 8. cap. 22. Edit. Lipſiæ 1691. p. 640.

* In Nub.

* In Comment. L. G. ad verb. Κρόταλος.

* Sat. 6.

TA-

TABULA XV.

TABULA XV.

Altera ejuſdem Vaſis facies hìc exhibetur, quæ tres milites nobis ob oculos ponit; quorum duo utrinque aſtantes criſtatis galeis, ſcutis rotundis, quibus appicta animalia ſunt ornamento, atque oblongis haſtilibus muniuntur. Medius verò, quem propter adeſſe canem conſpicimus, ſublatis manibus colloquenti ſimilis cum illorum militum altero verba facit. Ejus caput peculiari fortaſſe Hetruriæ galea opertum eſt, in cujus vertice cornu prominet; ejus autem facies perſonata potius, quàm germanam hominis effigiem præſeferre videtur. Verùm hujuſmodi Hetruſcorum ſimulacra adeo inepta identidem deprehenduntur, ut nemini mirum videri debeat, ſi ad unguem latentes omnes non explicantur ſenſus; qui hujuſce nationis picturis ac monumentis continentur.

TA-

Digitized by Google

TABULA XVI.

Digitized by Google

TABULA XVI.

DUABUS ſane de cauſſis plurimi faciendum arbitramur fictile hujuſmodi Vaſculum, quod omnium noviſſimum attulimus; tum ex eo, quod ſimulacra, quæ in eo expreſſa apparent, haud parum nos erudiunt: tum quod in celeberrimo Clementis XI. Muſeo aſſervari cognoſcimus, qui profecto Princeps veterum monumentorum æſtimator exſtitit peritiſſimus. Bina itaque in eo apparent ſimulacra, quibus Ceres ac Triptolemus exhibentur, ſtat quidem Ceres, ariſtas dexterà præferens, quæ quidem raptam filiam toto orbe quum perquiſiviſſet, tamdem laſſa ad Celeum Eleuſium Regem pervenit, a quo perhumaniter hoſpitio excepta, filium ejus recens natum alendum ſuſcepit, ac ſerendarum frugum rationem docuit, eumdemque in alatorum draconum vehiculum impoſuit, ut orbem peragrans frugum uſum mortalibus communicaret. Sedet itaque adoleſcens, dexterà facem, lævà detinens ariſtas, quas a Cerere accepit, ac Deæ ſermones arrectis auribus captare videtur, ad ejuſdem exequenda mandata paratus, univerſum nimirum terrarum orbem alatis ſerpentibus vectus peragrando, ad uſum frumentorum hominibus indicandum. Qua de re hæc Ovidius cecinit*.

.... Geminos Dea fertilis angues
Curribus admovit, frænisque coercuit ora;
Et medium cœli terræque per aera vecta eſt,
Atque levem currum Tritonida miſit in urbem
Triptolemo, partimque rudi data ſemina juſſit
Spargere humo, partim poſt tempora longa recultæ.

* Lib. 5. Metam.

Hujuſmodi porro figuras ſubnigra in area flavo expreſſas colore conſpicimus. In averſa denique ejuſdem Vaſis facie Simulacrum quoddam linteo involutum apparet, de quo verba facere ſuperſedemus, quum nihil, quod ſciam, nos erudire valeat.

Explicit Pars Tertia, ac noviſſima.

INDEX MONUMENTORUM SEPULCRAL. IN APPENDICE.

I.	F*ACIES incerti Sepulcri .*	PAG. 177
II.	*Proſpectus Cameræ Sepulcralis .*	179
III.	*Partitiones, atque ornamenta ejuſdem .*	181
IV.	*Sepulcrum Equitum Singularium .*	185
V.	*Quinque eorumdem Monumenta .*	187
VI.	*Alia duo ſimilia Monumenta .*	191
VII.	*Operculum ſepulcrale literatum ex marmore .*	192
VIII.	*Simulacrum cum lituo, & Panos capite .*	195
IX.	*Vas æneum, in quo perſona hiſtrionica & leonis caput.*	198
X.	*Patera, Hylæ & Herculis figuras exhibens .*	201
XI.	*Camera Sepulcralis hetruſcè literata .*	203
XII.	*Sepulcrum Hetruſcum cum figuris .*	205
XIII.	*Vas Hetruſcum ad defunctorum cineres ſervandos .*	207
XIV.	*Aliud Vas ſimile .*	209
XV.	*Facies altera ejuſdem .*	211
XVI.	*Ejuſmodi aliud Vas .*	213

101 1475866

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google